

EGY JANICSÁR VISSZAEMLEKEZÉSEI

B Ö L C S É S Z D O K T O R I É R T E K E Z É S

Készítette:

Pelsőczi Györgyi

S Z E G E D

1984.

TARTALOMJEGYZÉK

	<u>Oldal</u>
Bevezetés	1.
1. Konstantin életrajza	6.
2. A szöveg szerkezete	11.
3. Az eseménytörténet Konstantin munkájában	21.
4. A török kérdés	61.
Jegyzetek	68.
Felhasznált irodalom	75.
Függelék	84.

B E V E Z E T É S

A Konstantin Mihailović által írt "Egy janicsár emlékiratai" című mű különösen érdekes és fontos forrása lehet a 15. századi török, balkáni és magyar történelemnek. Ő az egyedüli szláv emlékiró, aki személyes élményeit örökitette meg a 15. századi ottomán törökök között. A történeti irodalomban mégsem vált közismertté, valószínűleg azért, mert a mű világnyelven sohasem jelent meg korábban. A memoárban olyan történelmi tényekkel is találkozunk, melyek az egyéb dokumentumok elveszése következtében feledésbe merültek. Ezenkívül olyan eseményeket is tartalmaz, amelyeket a korabeli krónikások nem tartottak érdemesnek megemlíteni. Ezek az új adatok és tények pontosabbá tehetik eddigi ismereteinket. Ezek feltárását és forráskritikai elemzését tűztük ki a dolgozat céljául.

A munkát a kézirati anyag bemutatásával kezdjük, és röviden vázoljuk a velük kapcsolatos problémákat.

Az emlékiratok szövege egyértelműen azt mutatja, hogy Konstantin szerb volt, műve mégis csak régi lengyel és cseh változatokban maradt fenn, melyekről két modern szerb-horvát fordítást is készítettek.

Jan Łos, a kiváló lengyel nyelvész és filológus az általa ismert kéziratokhoz és 16. századi nyomtatott szövegekhez betűjelzéseket alkalmazott.¹

- /1/ Z = Zamoyski Könyvtár, Varsó; 16. századi lengyel kézirat;
- /2/ K = Zamoyski Könyvtár, Kórnik; 16. századi lengyel kézirat;
- /3/ M = Cseh Múzeum, Prága; kora 16. századi cseh kézirat, amelyet a legrégebbi fennmaradt szövegnek tartanak;
- /4/ W = Vilnius /Wilno/ Múzeum; egy nagy kézirat, amely az emlékiratok 13 fejezetét is tartalmazza többek között: 17. századi lengyel,
- /5/ H = Václav Hájek: Kronyka czeská, 1541, egy nyomtatott cseh könyv, amely a legkorábbi datált átültetése a cseh változatnak;
- /6/ C = Czartoryski Könyvtár, Krakó; késő 16. századi lengyel változat /kézirat/;
- /7/ S = Šmogulecki kézirat, korábban Nyilvános Könyvtár Szent-Pétervár, azelőtt Leningrád; csak egy részét tartalmazza az emlékiratoknak, 16. századi lengyel;
- /8/ P = korábban Nyilvános Könyvtár Szent-Péterváron, most a Varsói Nemzeti Könyvtár, csak egy részét tartalmazza; késő 16. századi lengyel kézirat;
- /9/ A = Városi Levéltár, Krakó; 17. század első fele lengyel kézirat;
- /10/ L = egy hosszú cseh változat, amelyet Alex Oujezdsky adott ki, Historya neb Kronyka Turecka od Michala Konstantina z Ostrowicze etc. Litomysl, 1565; a szöveg nagy része igen közel áll M-hez;

- /11/ N = eredetileg a Zaluski Könyvtárban, 1796-ban Szent-Pétervárra vitték, 1928-ban tért vissza Lengyelországba; valószínűleg elpusztult a II. Világháború alatt; az emlékiratnak csak egy részét tartalmazta, a 17. század első fele, lengyel kézirat;
- /13/ D = Dereczynski Könyvtár, ez a kézirat, amely elveszett, mielőtt fős megvizsgálhatta volna, cirill volt. A fős által ismert kéziratokon kívül Angiolo Danti és Gordana Jovanović öt további kéziratot fedezett fel és osztályozott:

- /1/ A = most a Waweli Tartományi Levéltárban a Wawelben, 17. századi lengyel;
- /2/ U = most a Lengyel Tudományos Akadémia Krakói részlegénél, 17. századi lengyel;
- /3/ O = Ossolineum, Czartoryski Könyvtár, Krakó, 17. századi lengyel;
- /4/ C_{II} = Czartoryski Könyvtár, Krakó, 17. századi lengyel;
- /5/ C_{III} = szintén Czartoryski Könyvtár, Krakó, 17-18. századi lengyel.²

Az emlékiratok kiadásának története igen régi időkre nyúlik vissza, a 16. századi cseh változatokra /H és L/. A sok lengyel kézirat, amely az emlékiratok lengyelországi népszerűségét bizonyítja, nyomtatásban csak a 19. században jelent meg. Ekkor háromszor is kiadták a Czartoryski-kéziratot /C/; Antoni Gąteżowski Varsó, 1828, Karol Pollack Sanok, 1857 és 1858; e kiadások párhuzamosan közlik az eredeti átírását és a modern

lengyel fordítást. 1864-ben Wilnóban Adam Zawadzki kiadta a teljes /W/ kéziratot.

Az emlékiratok első modern, idegennyelvű fordítását az ismert cseh szlavista, Jan Šafárik adta ki szerb-horvátul /Belgrád, 1865/. Oujezdsky 1565-ös Litomysl-i szövege alapján.³

Sok jeles tudós foglalkozott az emlékiratokkal a 19. században, de az első - máig is egyetlen - kritikai kiadást Jan fos adta ki 1912-ben. Bevezetésében adja az akkor ismert kéziratok és nyomtatott változatok leírását és családfáját. Báziszöveggként egy viszonylag leromlott 16. századi lengyel változatot használt, a Zamoyski /Z/ kéziratot, ezt átírta modern helyesírással, és csatolta más források variáns olvasatait. Ezután szemelvényeket közölt más 16. századi lengyel változatokból és kiegészítéseket a 17. századi szövegekből. Függelékben adja az archaikus lengyel szavak és a török kifejezések jegyzékét.

Kitűnő szerb-horvát fordítást adott ki Đorđe Živanović 1959-ben /módosított kiadás 1966/. fos 1912-es lengyel Z-kiadását hozza alapszöveggként párhuzamosan. Fordítást és részletes bevezetést közöl a különböző szövegekről és a tudományos irodalomról.⁴

Sok vitára adott lehetőséget az a tény, hogy az eredeti kézirat elveszett, és csak lengyel és cseh kéziratok őrizték meg. A tudósok között még ma sincs egyetértés a következő kérdésekben: hol és mikor született Konstantin, milyen származású volt, mi volt az eredeti szöveg nyelve, melyik fordítás korábbi, a lengyel vagy a cseh?

Az eredeti kézirat nyelve, szerb-horvát volt; erről egymástól független források szerint egy vagy több cirill kézirat készült, amelyek elvesztek.

Ezt megerősíti az a megjegyzés, amely a lengyel Zamoyski kéziratot lezárja; "Ezt a krónikát először orosz betűkkel írták a Mi Urunk 1400-as évében."⁵ A dátum nyilvánvalóan a másoló elírása. Így eredeti nyelvként egyaránt szóba jöhetett az orosz, az egyházi szláv és a szerb is. A legismertebb szlavisták közül ketten megegyeznek abban, hogy az emlékiratokat eredetileg szerb-horvát nyelven írták. Alexander Brückner hangsúlyozva a folklór-elemeket, úgy vélekedik, hogy Konstantin az eredetit szerbül írta, cirill betűkkel. Vatroslav Jagić horvát nyelvész volt az első, aki észrevette Konstantin anyanyelvének széles körű használatát az ottomán hadsereggel és adminisztrációval kapcsolatos leírásokban, és arra a következtetésre jutott, hogy Konstantin a művet népies alapú szerb-horvát-nyelven írta. A szöveg nem eléggé pontos tanulmányozása egyes 19. századi kutatókat arra vezettetett, hogy a szerzőt szlováknak, lengyelnek sőt görög származásúnak tartsák. A tudósok a meglevő kézirati családok közötti elsőség kérdésében sem tudtak megegyezni. A lengyel változat elsőlegességét hirdeti Josef Jireček és Jan fős. Velük szemben Č. Zibrt és Alexander Brückner a cseh változatot tartják korábbinak, és úgy gondolják, hogy a lengyel kéziratok a cseh szöveg fordításain alapulnak. Ez utóbbi állítást alátámasztották Angiolo Danti és Gordana Jovanović is, akik hosszas elemzés után kiutatták, hogy azonos hibák a lengyel változat valamennyi szövegében ismétlődnek, míg a cseh változatban nem fordulnak elő. Danti rámutatott arra a problémára, hogy amikor eltérés van a két szerkesztés közt, nincs rá példa, hogy ami helyes a lengyel szövegekben, az rossz legyen a csehben. Így arra

a következtetésre jutott, hogy a cseh szerkesztés hibái csekélyek, és másolási jellegűek, míg a lengyel kéziratoké ismétlődők, tehát hagyományozottak. A cseh változat elsődlegességét bizonyítja még az is, hogy a török szavak M-ben és L-ben viszonylag pontosabbak, míg a lengyel változatban rémlottak. Egész mondatok vannak, amelyek csak a cseh változatban értelmesek. A török szókincs alapján a cseh M kézirat feltehetően sokkal közelebb áll az eredetihez, mint bármelyik ma létező lengyel kézirat. Az emlékiratok olyan kritikai kiadása, amely a fennmaradt cseh és lengyel szövegek teljes filológiai elemzésén és filiációján alapul, még nem készült el. Benjamin Stolz általunk használt angol fordítása az első a nem szláv nyelvek közül, és ez az első világnyelvű fordítása a legrégebbi ismert szövegnek, a 16. század eleji Cseh Múzeum M jelzésű kéziratának is.

1. Konstantin életrajza

Konstantin Mihailović a középkori történetírókra jellemző szerénységgel nagyon kevés életrajzi adatot közöl magáról. Pedig életrajzának összeállításánál csak saját írásaira támaszkodhatunk, mert a korabeli történeti irodalom sem jegyezt fel róla többet. Az a néhány sor, melyet műve elé bevezetésként ír, éppen csak a leglényegesebb adatokat tartalmazza: "Ezt a krónikát egy bizonyos Konstantin nevű szerb írta, a volt szerb királyságból, aki az osztrovicai Mihail Konstantinović fia, akit a törökök elfogtak, és Mahomet tö-

rők szultán udvarába vittek a janicsárok közé. A szultán zwecsai udvarában is volt, és Károly francia király udvarában is. A krónika először a kereszténységről szól, azután pedig a pogányságról; emellett a török szultán őseiről is, valamint udvarának és országának szervezetéről, csatáiról és hadviseléseiről és a dicső emlékü keresztény császárokról, királyokról, hercegekről és arról, hogy mi jutott a pogányok kezére."⁶

A hiányos életrajzi adatok Konstantin életét illetően sokféle hipotézisre adnak lehetőséget. Még a neve is különféle variációkban fordul elő a szakirodalomban. Sokan Mihail Konstantinovic néven emlegetik, ami valóságban az apja neve volt, de gyakori még a Konstantin von Ostrovica, Konstantin de Ostrovica, Osztroviczai Mihály és Konstantin Mihály-féle variáció is.

Születési helye is vitatott, mert Ostrovica /vagy Ostrvica/ igen elterjedt szerb-horvát helységnevé. Több tudós azzal a középkori várossal azonosította, amely 65 km-re Belgrádtól délre Rudnik közelében van. Mások Novo Brdo közelében keresték, ahol 1455-ben őt és két fivérét elfogták a törökök.⁷ A legújabb felfogás szerint Konstantin apja volt ostrovicai, míg ő Novo Brdo-i. A szerző semmit sem említ szüleiről az emlékiratokban, amit sokan úgy értelmeznek, hogy azok már a művében foglalt idő előtt meghaltak. A vélemények erősen megoszlanak abban a tekintetben is, hogy milyen társadalmi helyzetű volt a szerző. Egyesek pozícióját a török szolgálatban úgy értelmezték, mint bizonyítékot arra, hogy a Mihailovićok a kivételezett, művelt osztály tagjai voltak elfogásuk előtt.

Alexander Brückner Konstantint "kisembernek" nevezi, és van, aki úgy érvel, hogy alacsony származása volt, talán bányász, aki első iskolázottságát a török birodalomban szerezte.⁸

Ha a szöveg tanuságát elfogadjuk, hogy a szerző részt vett Konstantinápoly ostromában 1453-ban a törökök oldalán azzal az 1500 szerb lovassal együtt, akiket Branković György despota küldött II. Mohamed hűbéreseként, nem születethetett később, mint az 1430-as évek közepe. Korábbi dátum sem valószínű, mert a 27. fejezetben, a szerbiai hadjárat leírásánál azt említi, hogy Novo Brdonál 1455 júliusában történt fogságba esése után ő és fogolytársai túl fiatalok voltak ahhoz, hogy elszökhessenek. Néhányan közülük vele együtt tettek egy sikertelen szökési kísérletet, de hamarosan elfogták őket, megkínozták, és elvitték "túl a tengeren."

A 29. fejezetben Belgrád 1456 június-júliusi ostromának tárgyalásakor Konstantin leírása szemtanu beszámolójának tűnik. Elképzelhető, hogy részt vett az ostromban, de nem mint janicsár, hiszen ekkor még csak egy éve élt a török udvarban, és így nyilvánvalóan nem vehetett részt abban a szokásos hosszú kiképzésben, amely a janicsár ocaiban szükséges volt. Szerzőnk elkísérte II. Mohamed szultánt az 1461-es Trapezund elleni, az 1462-es Románia elleni és az 1463-as Bosznia elleni hadjáratra is.

A 34. fejezetben Konstantin arról számol be, hogy a boszniai hadjárat végeztével a szultán Zvečaj várában hagyta őt, és adott melléje 50 janicsárt és még 30 törököt helyőrségként.

Hamarosan odaérkezett azonban Mátyás király, és visszafoglalta a várat, ő pedig visszatérhetett a keresztények közé, tapasztalatokkal és emlékekkel gazdagon. Ezzel az eseménnyel hirtelen lezárja életének és törökök közötti kalandjának leírását. Jóllehet a szakirodalom következetesen a "szerb-janicsár" melléknévvel illette, ő az emlékiratokban sohasem állítja félreérthetetlenül, hogy az lett volna, csak arra utal, hogy volt valamilyen funkciója a janicsárok testületében. A 39. fejezetben ezt írja magáról; "Voltak közöttünk ijászok, puskások, muskétások, számszerijászok. És ő /a szultán/ mind-egyiküknek adott 1 db aranyat évenként ijra és köpenyre, ingre és nagy nadrágra, amit három rőf szövetből csináltak, és egy nyolc rőfös ingre divatjuk szerint. És ezt én magam osztottam ki nekik két éven keresztül a császári udvartól."⁹

A 34. fejezetben hallunk másodszer testvéréről. A szerző azt mondja, hogy a szultáni kincsek az öccse őrizetére voltak bízva. Annak, hogy Konstantin és testvére ilyen "karriert" csinálhatott a törökök között, valószínűleg az lehetett az oka, hogy már elfogásuk előtt megtanulhattak írni, és így sok mindenre alkalmazhatták őket a szultáni udvarban. Nem valószínűtlen az a feltevés sem, hogy már elfogása előtt érthetett valamit törökül: ez megkönnyíthette későbbi "karrierjét".

Minden, amit Konstantin életéről a Nyugatra való visszatérése után irtak, egyetlen kéziraton alapul /M/, amely csak címében közli, hogy a szerző látogatást tett a francia királynál és a szent római császárnál, vagy pusztán feltételezésen¹⁰.

Három elmélet keletkezett további életéről. Az első elmélet több variációra ad lehetőséget. Az első verzió szerint közte volt azoknak a foglyoknak, akiket Mátyás magával hozott Magyarországra, és itt szolgált egy ideig, majd Lengyelországba utazott, ahol élete utolsó 2 vagy 3 évtizedét töltötte, és megírta emlékiratait. A második verzió szerint hamar elhagyta Magyarországot, és Csehországban, Morvaországban élt, majd Lengyelországban telepedett le. A harmadik verzió szerint valamennyi időt Magyarországon töltött, és ezután Lengyelországban élt. A második elmélet szerint Magyarországon élt a szerb telepések között, és sohasem ment Lengyelországba. A harmadik elmélet szerint 1463 után eltűnt, és utja nem követhető a rendelkezésünkre álló anyag alapján.¹¹ Mindenesetre nagyon valószínű, hogy valamennyi időt el kellett töltenie Magyarországon Mátyás király általi elfogatása után. Mátyás környezetében biztosan akadt valaki, aki megértette őt, és miután tisztázta magát, Mátyás szabadon engedte. Nagyon valószínűnek tűnik az is, hogy utána Csehországban, Morvaországban élt egy ideig. Ennek egyetlen bizonyítékeként Hunyadi-ellenességét hozhatjuk fel. A szerző az emlékiratokban állandóan negatív szerepben tünteti fel Hunyadi Jánost, aminek egyik oka biztosan Branković-pártisága volt, de a másik lehetett a későbbi környezet, nevezetesen a cseh husziták, akik Hunyadi színtén nem kedvelték ellenük intézett támadásai miatt. Feltehetően az ő elbeszéléseik Hunyadiról és cselekedeteiről megerősíthették Konstantint saját véleményében. Ez a feltevés megegyezne azzal a véleménnyel, hogy az emlékiratok itt íródtak. A szöveg tanulmányozásából to-

vábbi életére vonatkozóan arra a hipotézisre jutottak, hogy munkájában a lengyel királyi családdal mindig elégedett. Különösen kiemeli a lengyel "Obracht királyt", az egyetlen uralkodót, aki szerinte komolyan veszi a törökök elleni harcot. János Albert lengyel király /1492-1501/ Konstantin kortársa volt. Elképzelhető, hogy tényleg az ő udvarában és az ő szolgálatában élt. Fügedi Erik véleménye szerint is itt lelt otthonra, és lengyel nemesként írta memoárjait. A kéziratokban Mátyás királyról és III. Frigyesről /1445-1493/ mint "áldott emlékezetű" uralkodókról beszél.

A második elmélet -- véleményünk szerint -- a legvalószínűbb a három közül. Ha Konstantin Magyarországon telepedett volna le, és itt élt volna a szerb telepesek között haláláig, akkor itt kellett volna megírnia munkáját. Nagyon nehezen elképzelhető, hogy ebben az esetben ennek Magyarországon nem maradt semmi nyoma.

A harmadik elmélet a legrealisabb a tényleges adatok alapján, mivel nincsenek bizonyítékok 1463 utáni életéről. Ez természetesen nem érvényteleníti azt a feltétlenül érvényes megállapítást, hogy 1500-ban még élt.

2. A szöveg szerkezete

Az általunk használt Benjamin Stolz-féle, angol fordításban kiadott Konstantin Mihailovic; Memoirs of a Janissary című művet az University of Michigan Szláv Nyelvek és Irodalmak Intézete publikálta 1975-ben. Ebben Konstantin szövege 50 fejezetből áll, melyeket tartalmuk alapján 4 fő részbe sorolhatunk.¹²

Az első főrészbe tartozik az első nyolc fejezet, amely az iszlám és az iszlám vallási intézmények leírásával foglalkozik. A fejezetek címei a következők:

- 1./ Az átkozott pogányok, a szintén átkozott Ali, Mohamed segítője; és mindazok akik elfogadták Mohamed uralmát a mohamedánok;
- 2./ Mohamed és segítője Ali;
- 3./ A pogányok templomai, vallása, templomaik külseje;
- 4./ A második templom, a gimarat /szeretetház/;
- 5./ A második prédikáció /tesffirdi/ Mohamedről;
- 6./ A mohamedán tanácsok;
- 7./ Az angyalok, próféták, pokol, utolsó ítélet, ördögök nevei;
- 8./ A török és pogány igazságszolgáltatás.

Az első fejezetben felsorolja, hogy milyen népcsoportok gyakorolják a mohamedán vallást. Majd főbb ünnepeik leírása kapcsán megismerkedhetünk a Törökországban meghonosodott vallási szokásokkal. Jellemző rá, hogy nagy érdeklődéssel tanulmányozta a számára ismeretlen vallás eredetét és természetét. Általánosságban elmondható, hogy a valósághoz hűen számol be a látott vagy hallott eseményekről. Forrásául az egyszerű emberek elbeszélései és nem a korabeli írók munkái szolgálnak. Így érthető meg tévedése az ünnepek idejével kapcsolatban. Nem tudja, hogy az iszlám naptár Hold-naptár, és így az ünnepek változók, évszakoktól függetlenek.

A második fejezetben foglalkozik Mohamed prófétával. Életéről, családjáról és működéséről nagyon keveset tud, és azt is

rosszul. Fatimát, Mohamed egyetlen leányát nővérének véli, és nem ismeri Ali rokoni kapcsolatát Mohameddel.

A másik furcsasága az, hogy aránytalanul nagyobb figyelmet szentel Ali személyének, mint a prófétáénak. Ez a tény arra enged következtetni, hogy fontos személyiségnek tartotta Alit. Hosszu sorokon át mesél Ali csodakardjáról, amit "Dilfficari" kardnak nevez. A kard neve az arab mitológiában Dhú'l-fagār, török megfelelője pedig Zülfekar, és valóban egyik, Alihoz kapcsolt jelkép. Konstantin elnevezése ennek egy eltorzult változata. Érdekes ez abból a szempontból is, hogy a janicsárok testülete, mely szoros kapcsolatban állt a bektasi dervis renddel, különös tiszteletben részesítette Ali személyét és tanait. Ugy tűnik, szerzőnk maga is jobban ismerte Ali tanításait, ami egyik bizonyítéka is lehet, hogy tagja volt az "új csapatoknak", így hát inkább ezekről emlékezett meg. Az is elképzelhető azonban, hogy éppen ezek az irányzatok akadályozták abban, hogy megismerje az iszlám vallás igazi természetét.

Életrajzi adatai teljesen megbizhatatlanok; pl. azt írja; "Mohamed 45 ördögi éven keresztül terjesztette hitét." Erre vonatkozóan nincsnek biztos adatok, de úgy a modern, mint az iszlám kutatások 20 és 30 év közé teszik működési idejét.¹³ Téves az is, hogy Ali 9 évvel élte túl a prófétát. A valóságban ez 29 napév, ill. 30 holdév volt. Ez is igazolja azt a feltevésünket, hogy nem írásos anyagból ismerte meg az őt körülvevő világ történetét.

A többi fejezeteiben tudósít a "pogány templomokról" és az ott lezajló szertartásokról. Itt élethűen adja vissza a muzulmán imára szólítás lényegét; "csak egy isten van, Allah; Mohamed isten követe. Tanusítom, hogy csak egy Isten van."¹⁴ Pontosán írja le a kötelező imádságok idejét és török nevüket. Egyetlen pontatlansága az, hogy 7 kötelező imádságról ír, mely általában csak 5 volt, bár az is lehet, hogy voltak olyan vidékek, ahol 7-et tartottak.

Ezek közül az általános iszlámban az első és a harmadik ima nem volt kötelező. Viszont az anatóliai misztikában igen elterjedt volt ezek megtartása is.

A második főrészbe tartozó fejezetek /9-37-ig/ az ottomán dinasztia történetével ismertetnek meg az alapítástól egészen II. Bajazid /1481-1512/ koráig. Ezt a főrészt a benne foglalt időszak alapján tovább periodizálhatjuk három kisebb egységre.

Az első részben a szerző a törökök korai történetét vázolja fel. Szűkebb értelemben véve a 9-13., bővebben a 14-24. fejezetek tartoznak ide. Művnek e részei forrásként nem használhatók, mivel forrásértékük igen minimális. Ezek címei a következők:

- 9./ A Szultán nevei;
- 10./ Musztafa szabályai;
- 11./ Aladin, Musztafa fia;
- 12./ Murad, Aladin fia;
- 13./ Szultán, Murad fia.

Többnyire a néphagyományban élő, évszázadokon keresztül fennmaradt legendák torzított változatait rögzíti itt. Ezek árulkodnak az egyszerű emberek tudatában élő ősök már-már mesékbe illő alakjairól. Így Konstantin is keveri a neveket, származásokat, genealógiája áttekinthetetlen.

Ugy tűnik, Konstantin a törökök között nem részesült komolyabb iskolai képzésben. Elégge valószínűtlen az is, hogy olyan jól megtanult volna törökül, hogy írásos anyagból tanulmányozhatta volna történetüket. Sokkal inkább elképzelhető az, hogy csak hallomásból ismerte, és úgy állította össze némi fantáziával. Konstantint a török történelem megismerésére az ~~moti~~ motiválhatta legjobban, hogy szemtanuja volt egy birodalom felemelkedésének és óriási terjeszkedésének. II. Mohamed hadjáratai során azt láthatta, hogy a törököknél jóval fejlettebb országok sem voltak képesek ellenállni a hódításnak, és hamarosan török fennhatóság alá kerültek.

A mult tanulmányozásában próbálta megkeresni azokat az okokat és lehetőségeket, melyek ide vezethettek. A török történeten kívül foglalkozott még szerb és egyetemes történettel is, ugyanezzel a motivációval.

Ezt igazolja az is, hogy a szerb és a török történetben nagyjából ugyanannyira megy vissza időben. Ez is azt bizonyítja, hogy művének megírásában a kereszténység török elleni harcának elősegítése vezette. Ugyanez ad magyarázatot arra is, hogy történelmi ismereteiben nem igyekezett maximális pontosságot elérni. Igyekezett azonban az érintett országok történe-

tében megtalálni azokat az okokat, amelyek elősegítették a török terjeszkedést. E csoportba tartozó fejezetek nagyrésze-
ről elmondható, hogy bár mesés elemekkel tarkítottak, azért mégis van forrásértékük. Címeik a következők:

- 14./ A görög császárról;
- 15./ Isten büntetése bűneinkért. Mi történt a rác királyság-
gal;
- 16./ Hogyan folytak a dolgok a szerb vagy rác királyságban;
- 17./ Bajazid szultán uralkodásáról és arról, mi történt Ist-
vánnal, Lázár fejedelem fiával, a rác uralkodó első fiá-
val;
- 18./ A nagykánról és uralkodásáról és a római császárokról;
- 19./ A nagykánról és Murad szultánról, Bajazid fiáról;
- 20./ Murad szultán uralmáról és sorsáról;
- 21./ Hogyan vonult Ulászló király a despotával Murad török
szultán ellen;
- 24./ Hogyan gyűjtött sereget János vajda magyar kormányzó, és
hogyan vonult megint a törökök ellen három évvel később.

Különösen érdekes és fontos vizsgálódásunk szempontjából a második rész, ahol Konstantin visszaemlékezéseiben saját korá-
hoz érkezik. Leírásaiból hiteles és pontos képet kapunk II.
Mohamed kül- és belpolitikájáról. Ezekben a részekben /25-34-
ig/ a szerző annak a nyolc évnek a történetét örököltette meg,
amelyet a hódító udvarában töltött. Az ide tartozó fejezetek
címei a következők:

- 25./ Murad fiának, Mohamed szultánnak uralmáról;
- 26./ Hogyan szedte rá Mohamed szultán a görög császárt az említett békeszerződés ürügyével;
- 27./ Hogyan játszotta ki Mohamed szultán György despotát a békeszerződés örve alatt;
- 28./ Hogyan járt a János magyar kormányzó kezébe került despota viszonzásul előzékeny cselekedeteiért;
- 29./ Hogyan támadta meg Mohamed szultán Belgrádot, de nem nyert semmit;
- 30./ Hogyan szedte rá Mohamed szultán Dimitri moreai vagy achaiai despotát;
- 31./ Hogyan vonult Mohamed szultán a tengeren át a trapezunti császár ellen;
- 32./ Uzun Hasszánról, a tatár uralkodóról: hogyan menekült el Mohamed szultán elől egy Eufrates nevű folyón át, melyről az emberek azt mondják, hogy a paradicsomból ered;
- 33./ Dracula oláh vajdáról, Alsó-Moldva uralkodójáról;
- 34./ Hogyan küldött Tamás bosnyák király követeket Mohamed török szultánhoz béke ügyében.

Ezekben a fejezetekben van az emlékiratoknak mint történelmi forrásnak alapvető értéke. Egyetlen fejezet kivétel ezek közül, a 32., amely az Uzun Hasszán elleni hadjáratot írja le. Ez a hadjárat a valóságban 1473-ban volt, és mint tudjuk, a szerző 1463-ban visszakerült a keresztények közé. De még ezen belül is van egy időtévesztés, mert itt írja le a Mahmud pasa elleni merényletet, amely valóban megtörtént, de 1461-ben, a trapezunti hadjárat alatt. Ugy látszik, egy szerkesztő észre-

vette, hogy az 1473-as hadjárat leírása nagyjából hasonlít az 1461-esre, és elhatározta, hogy a szövegnek ebbe a részébe építi be, és hitelesebb színezetet ad neki az első személy használatával. Maga Konstantin is lehet ez a bővítő, mivel emlékiratát nemcsak saját emlékeiből állította össze, hanem kiegészítette azokkal a történetekkel, amelyeket Csehországban, Morvaországban hallott.

A második főrész harmadik része azokat a fejezeteket tartalmazza, amelyeket visszatérése után írt, egészen 1500-ig, az emlékiratok legvalószínűbb keletkezési évéig. Az ebbe a csoportba tartozó fejezetek címei a következők:

- 35./ Hogyan vonult vissza Mohamed szultán Boszniába, hogy elfoglalja Jajcát Mátyás királytól;
- 36./ Hogyan parancsolta meg Mohamed szultán egy Titreik-Synan nevű urnak, hogy vegye számba az összes szultáni kincset;
- 37./ Hogyan bánt egymással a két testvér.

Ezek a leírásokon meglátszik, hogy a szerző csak távoli hallomásból írta őket, kiegészítve saját tapasztalataival.

A harmadik főrészbe sorolhatók azok a leírások, amelyek az ottomán állam felépítésével, szervezetével és intézményeivel foglalkoznak /38-48. fejezet/ úgy, ahogyan a szerző látta őket, vagy hallott róluk.

Elbeszéléséből megismerhetjük a török társadalom szerkezetét, a török vezérek tanácsának feladatait, szultánhoz való viszo-

nyát és a fontos döntések meghozásának módját. Részletesen leírja a janicsár ocaokat és más katonacsoportokat, a különféle katonaelemek helyzetét, és tanácsokat ad az ellenük való eredményes védekezéshez. Az ide tartozó fejezetek címei:

- 39./ A szultáni udvar szervezetéről;
- 40./ A török hadrend;
- 41./ A szervezethez; hogyan kell dolgait intéznie annak, aki a török ellen akar harcolni, mert a szervezethez a második erő és lényeg;
- 42./ A török portyázók /kozákok/ és viselkedésük;
- 43./ A sarachorik /zsoldosok/;
- 44./ Martalócok és harcosok;
- 45./ A török támadás megszervezése;
- 46./ A török terjeszkedés;
- 48./ A török szultán megjelenése az udvarban.

A negyedik főrészbe tartozik a két utolsó fejezet /49-50./, amelyben a szerző buzdítja a lengyel és a magyar királyt és általában a kereszténységet az összefogásra és harcra a közös ellenséggel szemben. Általában jellemző rá, hogy széles látókörrrel ítéli meg az eseményeket, és átlátja a keresztény országokban dúló személyi, dinasztikus, nemzeti és vallási ellentéteket. Elitéli és hibáztatja a pápát és az uralkodókat, mert nem veszik fel a harcot a törökökkel. Pl. a 18. fejezetben így fogalmazta meg véleményét; "És a Szentatya Rómában a klérussal együtt békében ül nem törődve ezzel, és a római császár vagy király német földön lovagjaival dorbézol. Törökországban bizonyára keveset hallani Ő dicső királyi felségeikről, mert semmi-

re sem vállalkoznak a pogányok ellen. Lehetséges, hogy a Szent-
atya, az egész kereszténység uralkodója és a legfelségesebb
római király sokáig tünýán elnézi az ilyen erőszakot és a ke-
resztény vér ontását, jóllehet Isten segítségével védekezni
tudnának a pogányok ellen. Őfelségeiken mulik minden: hogy fel-
keltsék a kereszténységet a a pogányok ellenében, hogy meghó-
ditsák a dicső római birodalom fővárosát, és Isten segítségé-
vel felszabadítsák az egész kereszténységet."¹⁵

Nincs ennél sokkal jobb véleménye Mátyás királyról sem. A 28.
fejezetben őt hibáztatja a török kérdés megoldatlanságáért.
"Vegyük például Mátyás királyt. Sokat hagyott maga után heves
harcaival és nagy kiadásaiival? Hacsak fele annyit költött vol-
na a pogányok ellen, mint amennyit itt elköltött, a pogányokat
visszaűzhette volna a tengerentulra, nagy és dicső nevet nyert
volna Kelettől Nyugatig és az Istentől örök jutalmat, a néptől
hirnevet és dicséretet. Mi több, az összes keresztény közben-
járt volna érte Istennél, és a pogányok is megőrizhették vol-
na emlékükből. Ezért jegyezzük meg; a pogányok ereje nemcsak
magukban van, hanem a keresztények széthuzásában is. Mert a
keresztény széthuzás a pogányoknak boldogság és öröm, és a mi
gyűlölködésünk és rosszakaratunk győzelmet hoz a pogányoknak."¹⁶

Konstantin ezekben a szavakban propagandistaként mutatkozik,
ami nyilván egyik oka volt memoárjai összeállításának. E te-
kintetben ez a munka előfutára lett a pamflet-irodalomnak,
amely előzönlötte Európát a 16. században, amikor a veszély
már nemcsak a Balkánra korlátozódott, hanem Európát fenyeget-
te.

3. Az eseménytörténet Konstantin munkájában

Az alábbiakban tematikusan tárgyaljuk Konstantin Mihailović munkáját, kiemelve azt a problémakört, amely legközelebb állhatott a szerző szívéhez, nevezetesen hazája történetét. A szerb történelemben a 13. század végi, 14. század elei eseményekhez nyúl vissza. Bemutatja a független szerb királyság nehézségeit a kezdeti időszakban. Jól látja, hogy mennyire gyengítették a királyi hatalmat a feudális nagyurak elleni küzdelmek. Keresztény ember gondolkodásához méltóan arra a következtetésre jutott, hogy a szerb királyság bukását morális okok idézték elő. Teoriájának bizonyítására kronológiai sorrendben felsorolja az általa ismert királyokat és elkövetett bűneiket /lásd 15. fejezet/.

Az első uralkodó az általa készített kronológiában II. Uros /Milutin/ István /1282-1321/, akiről csak annyit tud, hogy megvakította fiát. Ezután bepillantást kapunk III. Uros /Dečanski/ István /1325-1331/ és fia, IV. Uros /Dusan/ István közötti viszálykodásokba. Konstantin nem ismeri az események igazi okait, így Dusan István nagyon gonosz emberként ábrázolja. III. Uros István azt tervezte, hogy utódjául második feleségétől született fiát, Simont teszi meg, és ezért akarta Dusan Istvánt, a jogos trónörököszt félreállítani. Az először visszavonult Albániába, de később a szerb bojárok segítségével legyőzte apját Nerodimliánál. Apja lovon menekült egy Petrec nevű várba. Dusan csapatai a várat körülzárták, és meg kellett adnia magát. A bojárok tanácsára Dusan apját 1331

augusztusában egy Avečan nevű várba vitette. Ezek után királlyá koronázását 1331. szeptember 8-án már senki sem akadályozhatta meg.¹⁷ III. Uros István ezt az eseményt mindössze 2 hónappal élte túl, és majdnem minden forrás erőszakos halálra gyanakszik. Konstantin azzal vádolja Dusánt, hogy megfojtotta apját.

Ezután titkon eltemettette a Dečani nevű monostorban. A monostor később nemzeti zarándokhely lett, III. Uros István pedig hőssé vált a szerb néphagyományban. Példája ennek szerzőnk is, mert ő is e tradícióból meríti ismereteit. Nem ír III. Uros hódításairól, pedig ő jelentős területekkel növelte birodalma határait. Elfoglalta a bolgároktól Nist, ^{Dubnica} Szófiát és Szamakovot, Bizánctól megszerezte Észak-Albániát.¹⁸ Egyedül csak a bolgárokkal vívott háborút említi, de csak azért, hogy Dusán elvetemültségét bemutassa. Mint ismeretes, I. Sisman Mihály bolgár király a bizánci császárral szövetségbe akart behatolni Szerbia területére a Kamencsa nevű folyónál. Ekkor Dusán váratlanul megtámadta és megverte őket 1330. július 28-án. Itt esett el a bolgár király, és nem egy baráti vacsora alkalmával ölte meg István király, ahogyan a szerző erről beszámol.

Dusán István /1331-1355/ uralkodását más szempontból nem tárgyalja. Úgy tűnik, nem tudja, hogy a szerb királyság az ő uralkodása alatt érte el legnagyobb kiterjedését. Tizenhárom hadjáratot indított Bizánc ellen, és céljai között szerepelt annak teljes meghódítása. 1345-ben már "Szerbia, Dukla,

Hum, Zéta, Albánia és a Tenger-mellék királya" címet viselhette.¹⁹

Rövid időre sikerült megszereznie Magyarországtól Belgrádot és a macsói bánságot. Hódító politikájának 1355-ben bekövetkezett halála vetett véget. Fia, V. Uros István /1355-1371/ hatalma meggyengült, és csak Szerbiára korlátozódott. Kénytelen volt végignézni, hogy szakadozik szét apja országa. Konstantin véleménye szerint apja bűnei miatt nem volt szerencsés uralkodó. Az ő uralkodásának utolsó éveiben történt, hogy a törökök támadást intéztek a tráciai szláv területek ellen. Szerzőnk felismeri és feljegyzi Galipoli elfoglalásának jelentőségét.

Adrianopolis 1361-es török megszállása arra ösztönözte Délkelet-Európa uralkodóit, hogy 1364-ben közösen lépjenek fel a betolakodók ellen. Egy nagy keresztény szövetséges hadsereg /magyarok, szerbek, románok/ vonult ekkor Edirne /Adrianopolis/ felé. Az eredmény valóban a szövetséges csapatok veresége lett, mint ahogyan ezt Konstantin leírta, kivéve, hogy mind V. Uros, mind I. Lajos megmenekült. Ennek az eseménynek a pszichológiai következményei voltak a legnagyobbak. Hét évvel később Vlkasin, Macedónia és Dél-Szerbia királya intézett támadást a törökök ellen. A csata 1371. szeptember 26-án volt a mai Cirmen helysége mellett a Marica folyó jobb partján.²⁰ A szerbek óriási vereséget szenvedtek. A sereg zöme vagy vízbefulladt, vagy elesett. A korabeli források nem írják le az eseményeket, a török krónikák pedig ösz-

szekeverik a korábbi csatával, amelyben V. Uros és I. Lajos vett részt. A győzelem eredményeképpen Macedónia török uralom alá került. Szerbiában közben meghalt a gyermektelen V. Uros István, és egy szerb nemes, Lázár Hrebeljanovic /1371-1389/ került a trónra. Ő már kénytelen elismerni a török fennhatóságot és adót fizetni a szultánnak. Nis 1387-es elfoglalása arra ösztönzi Lázárt, hogy szövetségre lépjen Bosznia uralkodójával, Tvartko Istvánnal /1353-1391/²¹. A keresztény szövetséges csapatok 1388-ban Plosniknál megvernek egy török sereget. A kezdeti sikereket nem tudták kihasználni, mert a szultán hatalmas hadjáratot indított ellenük 1389-ben. Ennek történetét a 16. fejezetben találjuk.

Ez a fejezet azt mutatja, hogy Konstantin ismeretei saját népének és más keresztény szomszédainak történelméről lényegében a török történelemre vonatkozó ismereteinek feleltek meg. Azt tudta, amit környezetében hallott, és nem azt, amiről olvashatott volna. Véleményünk szerint ez a körülmény is értékes a mi szempontunkból, mert betekintést nyújt, hogy mit tudtak saját világukról e korszak egyszerű emberei.

A 16. fejezetben részletesen leírja az első rigómezei /koszovó-polje-i/ csatát, amely 1389-ben játszódtott le I. Murad és a Lázár fejedelem által vezetett keresztény szövetséges hadsereg között. Lázár kíséretében volt a boszniai Tvartko István király unokaöccse, Brankovic Vuk, valamint magyar, román, albán, cseh és lengyel egységek. A sereg összetételéről török források is tudósítanak. Szeád-eddin a következő

nemzeteket sorolja fel: szerb, boszniaiak, frenkek, magyarok, oláhok, moldvaiak, amautok.²² I. Bajazid fethnáméja is hétfejű sárkányhoz hasonlítja a keresztény sereget, és felsorolja a benne résztvevő nemzeteket. A csata Konstantin szerint szerdai napon kezdődött, és péntekig tartott. Az események pontos dátumát nem ismerjük. A török történetírók közül sem Nesri, sem Szeád-eddin nem határozza meg a napot. A dátumra vonatkozó leghitelesebb adatot I. Bajazid fethnáméja szolgáltatja, mely szerint Saban hó 15-én, vagyis augusztus 9-én, ~~.....~~ vívták a csatát.²³ Az ütközetről Konstantin csak röviden tudósít, inkább annak szerencsétlen kimenetelét elemzi. A vereség legfőbb okát abban látja, hogy viszály és széthuzás volt a keresztények között. Ezért egyesek lagymatagon és kétszínű módon viselkedtek, és visszavonultak a harctól. Valószínűleg itt Branković Vukra, Lázár unokaöccsére és vejére gondol, aki abban reménykedett, hogy utódja lehet Lázárnak, ha az elesik. Ebben bizonyos mértékig igaza is lett, mert Észak-Szerbiában független uralkodóvá vált, míg a déli rész török fennhatóság alá került.

A szerző azt állítja, hogy Murádnak két fia vett részt a csatában, ami megfelel a valóságnak. Az egyik tényleg Bajazid volt, de a másik nem Musztafa, hanem Yakup Celebi, aki nem a csatában esett el, hanem testvére parancsára ölték meg annak szultánná válása után. Ez a szokás hamarosan bevetté vált a 15-16. századi ottomán dinasztiában. Musztafa Bey a török íjászcsoport balszárnyának volt a parancsnoka, és nem volt tagja az uralkodóháznak.²⁴

A csatában nemcsak Lázár fejedelem és Krajmir toplicai vajda esett fogságba, hanem velük együtt fogták el Lázár fiait, Istvánt és Vukot, Branković Vukot és rajtuk kívül még sok más nemest is. Ezek közül sokakat kivégeztek, de sokan meguszták, pl. Branković Vuk és Lázár fiai is, akik ezután hűséges alattvalói lettek Bajazidnak. A szerző által idézett párbeszéd Bajazid és Lázár között nyilvánvalóan nem hiteles, tartalmilag azonban valós.

Lázár hűbérese volt Murádnak, viszont ebben a háboruban ellenségnek számított. Lázárt azonban nem Bajazid szultán, hanem a haldokló Murád parancsára végezték ki.²⁵ Konstantin nem részletezi Murád halálának körülményeit. Thury József állítása szerint a források nagyon eltérően tudósítanak erről. Nesrit és Szeád-eddint az a törekvés jellemzi, hogy Murád szultánt vértanunak tüntesse fel. Az ő elbeszélésükben Murád a csatatéren nézgelődött, mikor egy Milos Kovila nevű szerb sebesült leszurta, és ő mártirhalált halt. Szoládzáde azt írja, hogy Kobilevic csata közben közölte a szultánnal, hogy titkos mondanivalója van, mire az magához hívatta, és ekkor történt a merénylet. Dukasz szerint Kobilovic a csata napján szökevényként átment a török táborba, és kihallgatást kért a szultántól. Az audiencián Murád lába elé vetette magát, és egy alkalmas pillanatban hasba szurta. A szultán nem halt meg rögtön, a merényletet elfogatta és kivégeztette. Chalkokondylas úgy tudja, hogy Obilic a csata hevében nyomult a szultán sátrába, s akkor gyilkolta meg.

Ebben a kérdésben talán I. Bajazid a legmegbízhatóbb forrás, ő a következőket írja a bruszai kádinak; "Mikor a csata után a szultán visszatért sátorába, egy Miloš Kobilik nevű gyaur azt színlelvén, hogy muzulmán lesz, hódolatát akarta bemutatni a szultánnak, egy főrangú emberrel bevezettette magát a sátorba, és úgy tett, mintha Murád lábát akarná megcsókolni, hirtelen előrántotta törét, és leszurta."²⁶ Mire ő odaérkezett, a szultán már halott volt. Ez a levél titkos volt, csak Bajazid visszaérkezése után lehetett nyilvánosságra hozni Törökországban.

Az 1389-es rigómezei vereség évszázadokra megpecsételte a délkelet-európai államok sorsát, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a 15. század folyamán, főleg Hunyadi János idejében átmenetileg visszaszerezték függetlenségüket.²⁷

Szerbia vazallus állammá vált, a török rablások színterévé, ahonnan a török betörések közvetlenül fenyegették Magyarországot is, de támaszpontjává lett az itáliai és a német-római birodalom elleni támadásoknak is.

A 17. fejezet az 1389 utáni eseményekről tudósít. Lázár halála után versengés indult a fejedelmi trónért fia, Lazarević István és Branković Vuk között, aki csak azért jött Koszovóba, hogy visszavonuljon, távoltartsa magát a csatától. A porta kezdetben Istvánt támogatta, később mindkettőjüket elismerte, és valóban azokat a területeket adta nekik, amelyeket a szerző leír.²⁸ Bajazid feleségül vette István nővérét, Despinát, és így még szorosabb kapcsolat épült ki között-

tük. Lazarević István 1427-ig uralkodott, és végig lojális maradt az oszmán házhoz. Branković Vuk elvette Lázár egyik leányát, Marát. Később, 1427-ben az ő fiuk, Branković Đurađ /György/ lett a gyermektelen István utóda.

A szerző által említett magyarországi hadjárat valószínűleg nem volt több, mint a török akindzsiknek a Dunán keresztüli portyázása 1391-ben. Sem Bajazid, sem István nem vett részt benne.

Jelentősége ennek a vállalkozásnak csak annyiban volt, hogy ez volt a törökök első betörése Magyarországra. A fő csata Belgrádtól Észak-Nyugatra történt egy Nagy-Olasz néven említett helységeknél.²⁹ A Belgrád alapításáról szóló megjegyzése téves. Egy dologban igaza van; Belgrád ekkor lett először fővárosa a szerb államnak. Ez pedig inkább Bajazid halálának, mint engedélyének volt köszönhető, mert István ennek következtében egy kis ideig független lett a portától.

Konstantin beszámolója Bajazid és Timur Lenk 1402-es ankarai csatájáról naiv, és sok helyen pontatlan, de érdekes mint korai forrás. Timur már régóta szerette volna Perzsiát visszaszerezni, ezért 1402-ben előrenyomult Kelet-Anatóliába. Bajazidnak tehát nem kellett Perzsiába utaznia, hogy találkozzék Timurral. Miután a harc elkerülhetetlenné vált, Bajazid félbehagyta Konstantinápoly ostromát, és megütközött vele.

Bajazidot segítették szerb vazallusai, Lazarević István, Lazarević Vuk, Branković Đurađ és Branković Grgur /Gergely/ is csapataikkal.

Az összeütközés Ankara közelében volt, egy Cubuk-ova nevű síkságon. A Konstantin által említett Star nevű hegyet más források nem említik. Egyedül Dukasz bizánci történész említi meg krónikájában, hogy ebben az időben egy üstökös jelent meg az égen. Talán ez tévesztette meg őt. A csata nem tartott 4 napig, ahogyan állítja, hanem már az első napon eldőlt. A vereség után Bajazid és Branković Grgur is fogságba esett. Despina valóban velük ment, de nem kísérte el férjét a csatába, hanem két lányával együtt Yenisehirben maradt, és ott ejtették rabságba Timur katonái. A szerző elbeszélése róluk egyike a fennmaradt legendáknak.³⁰

Konstantin leírása Bajazid halálának körülményeiről alapjában helyes. Timur jól bánt Bajaziddal, többször is említette neki, hogy szabadon engedi, de amikor a szultán meghallotta, hogy Timur Szamarkandba akarja vinni, már nem hitt neki, hanem bevette a gyűrűjében tartott mérget, és pár nap múlva meghalt. A Timur szájába adott idézet apokrif, de valóban sajnálta Bajazidot, és nem értette, hogy az miért választotta a halált.

Timur a korábban fennálló emírségek visszaállítása után távozott Kisázsziából. Bajazid halála után fiai: Szulejmán, Isza, Mohamed, Musza, Musztafa és Khászim versengtek atyjuk örökségéért. Konstantin szerint egy ideig függő viszonyba kerültek Timurtól, aki a balkáni területek kormányzását Szulejmánt, az anatóliai részekre pedig Mohamedet nevezte ki. Mohamednek 11 évi küzdelem után sikerült csak megszilárdítania hatalmát.

A szerző által említett adó utalás lehet Szulejmán esetleg más hercegek és Timur vagy fia, Saruh közötti ilyen egyezményekre. Tudomásunk szerint más források nem támasztják ezt alá.

Konstantin sok kortársához hasonlóan nem látta meg ezeknek az eseményeknek a kedvező voltát a török kiűzése szempontjából, mert nem hibáztat érte senkit.

A 20. fejezetben Lazarević István és utódja, Branković György uralkodásának főbb eseményeibe kapunk betekintést. Általánosságban mindkét uralkodó politikájáról elmondható, hogy igyekeztek jó viszonyt kialakítani mindkét szomszédjukkal, a mohamedán törökökkel és a katolikus magyarokkal is. Ez a törekvés jellemezte Szerbia külpolitikáját egészen a század végéig. Az 1389-es rigómezei csatavesztés után Zsigmond tüstént jogot formált Szerbiára, és már "Regnum Nostrum Rasciae"-nak nevezte azt.³¹ Ezzel akaratlanul is elősegítette Istvánnak és anyjának, Milicának azt a lépését, hogy a török szultántól, Bajazidtól kérjenek segítséget István örökségének védelmére. A végeredmény egy sajátos típusú kettős hűbéri alávetés lett, mert Lazarević István évente megjelent a budai országgyűlésen a magyar király megbecsült hűbéreseként, sőt jelen volt Zsigmond aacheni német királlyá koronázásán 1414-ben, valamint a konstanzi zsinat megnyitásán is. Mint Zsigmond hűbérese segélycsapatokat küldött a huszita eretnekek ellen.

Konstantin azon állítása tehát, hogy Lazarević István jó kapcsolatban állt Zsigmonddal, megfelel a valóságnak. Zsigmond tényleg adott egy házat a despotának Budán, és bármikor szí-

vesen vendégül látta. A szerző elbeszéléséből úgy tűnik, Lazarević halálos ágyán döntött úgy, hogy utódja Branković legyen, és hogy Belgrádot adják át Zsigmond császárnak. Thuróczi János A magyarok krónikája című művében egy kicsit másképpen ír erről az eseményről. Szerinte Branković György "igaz hűségének zálogaként" adta át Belgrádot Zsigmondnak.³² Ezután felsorolja azokat a várakat, amelyeket Zsigmond adott át ezért a despotának. Mint ismeretes, Belgrád az 1426-os tatai szerződés következtében került magyar fennhatóság alá. Ez az egyezmény Zsigmond és Lazarević István között jött létre, melyben arról is megállapodtak, hogy a despota halála után utódja nővérének fia, Branković György lesz.³³

Ugyanakkor Lazarević mindig hűséges maradt a török szultánhoz is, mert annak is teljesítette követeléseit. Konstantin szerint István Glava falu közelében halt meg Kragujevac környékén vadászat közben, és Rešava kolostorában temették el. Ezt más szerb források is így írják.³⁴

Branković vagy Vuković György /1427-1456/, István unokaöccse lett a despota. Jó kapcsolatban állt II. Muraddal, aki 1434-ben megkérte leányának, Marának a kezét. Konstantin állításával ellentétben nem Gergelyt kellett Marával együtt elküldeni tuzsként, hanem Istvánt, aki a despota elsőszülött fia volt.

Az erődöt /Szendrőt/, amelyről a szerző ír, 1430-ban kezdte építeni a despota a Duna mellett, nem messze lefelé Belgrádtól.³⁵ Szendrő folyamatos erősítése nem tetszett a török szultánnak.

Nesri és Szeád-eddin azt állítják, ~~hogy~~ Iszhák bég tanácsolta Muradnak, hogy foglalja el Szendrőt, mert míg ez a vár nem az övé, sohasem maradhat nyugton. Sem a szerbektől, sem a magyaroktól, sem Drakulától. A szultán azt válaszolta, hogy tavasszal nagy sereggel Szendrő ellen fog vonulni, és megnyugtató módon fogja elintézni a vár sorsát. Tavasszal üzenetet küldött a despotának és Drakulának, hogy jelenjenek meg udvarában.³⁶

Ennek a felszólításnak a despota nem tett eleget, és amikor a török szultán 1439-ben Szendrő ostromára jött, Branković Magyarországra menekült. Konstantin szerint Ulászló királyhoz, Thuróczi szerint Albert királyhoz. Ebben az esetben Thuróczinak van igaza, mert a magyar király ekkor még nem Ulászló volt, hanem Habsburg Albert /1437-1439/, akire a menekült despota olyan mély benyomást tett, hogy Világos várával ajánlódkozta meg.³⁷

Nesri azt írja, hogy egy-két hónapi ostrom után elfoglalták Szendrőt. A várakba őrséget, a városokba pedig kádikat állítottak. Szendrő őrizetét Turkhán bégre bízták.³⁸ Branković két fiát, Gergelyt és Istvánt elfogták, és 1441-ben Demiotikában bebörtönözték, majd onnan Balabán pasa kíséretében Tokatba vitték, és ott megvakították.³⁹ Konstantin megjegyzése, miszerint "Szendrő önként megadta magát Muradnak", jellemző az ortodox szerb lakosság magatartására, mely inkább a mohamedán török fennhatóságát vállalta, mert ezek sokkal türelmesebbek voltak egyházuk iránt, mint a katolikus magyarok.

A 21. fejezet az 1443-as hosszú téli hadjárat eseményeit örökíti meg. A hadjáratot Hunyadi János, Branković György és Giuliano Cezarini pápai legátus nyomására határozta el az országgyűlés 1443. június 9-én.⁴⁰ Vezetésével - korábbi katonai sikerei /1441, 1442/ miatt - Hunyadi bízta meg, aki azonnal hozzálátott a hadseregszervező munkához. Több hónapos kitarató munkával sikerült összetoboroznia kb. 10-12 ezer főből álló, korszerűen felszerelt hadsereget. Hunyaditól függetlenül Ulászló király is növelte hadseregének létszámát lengyel, cseh, román zsoldosokkal és más külföldi segédcsapatokkal. Hadseregének létszáma még így is csak kevéssel multa felül Hunyadiét, kb. 15 ezer főre tehető. Hozzájuk csatlakozott még Branković György szerb despota hadereje, kb. 8000 főnyi szerb lovas és gyalogos. Így a törökök ellen vonuló hadsereg létszáma kb. 35 ezer fő lehetett. A sereg október közepe táján kelt át a Dunán, valószínűleg Belgrád alatt. Hunyadi haditerve alapján egyenes irányban tört előre a Morava völgyén, Nis irányában, majd ennek elfoglalása után keletre kanyarodva 1443. november 3-án Aleksinac közelében megverte Kászim pasa ruméliai beglerbéget.

A keresztény sereg ezután elérte Szófiát, és a Rodope-hegység hágói irányába tartott. A hadjárat közvetlen célja Drinápoly elfoglalása volt. Hunyadi ezért választotta a legrövidebb utat, és ezért nem töltötte idejét a dunamenti erődök - Szendrő, Galambóc, Viddin - ostromával. Gyorsaságával akarta ugyanis megakadályozni a török csapatok összevonását. Elgondolása helyesnek bizonyult, de a csapatösszevonást még a gyorsaság sem akadályozhatta meg. A törökök elzárták a Drinápoly felé

vezető utakat. A Rodope hegységhez érve három hágó nyílt a Kelet-trákiai síksághoz és Konstantinápolyhoz.⁴¹ A sereg azonban csak két hágóról tudott. A Traján-hágót jól védték a törökök, így Branković tanácsára a másik hágót választották Zlatica város közelében, abban a reményben, hogy innen elérhetnek a plovdivi síkságra. Ezen a fás területen azonban a törökök jól védték az utat. A szultán közben a Zlatica vagy Szlatica szorost is megerősítette, és lovasságával december 12-én megtámadta a keresztényeket. A csatát ugyan a keresztény csapatok nyerték meg, de az utánpótlás zavarai és a téli hideg miatt mégis vissza kellett vonulniuk. Kasim pasa beglerbég addig zavarta őket a visszavonulásban, míg karácsony estéjén egy másik csata nem kezdődött Szófia közelében. A törökök vereséget szenvedtek, de tovább üldözték a visszavonulókat.

A harmadik döntő összecsapás 1442. január 3-án a Kunavica nevű hegy lábánál Pirot és Niš közelében játszódott le. A sereg zöme már átkelt a szoroson, a hátvéd Branković volt, ahogyan ennél a leírásnál Konstantin is megjegyzi. Csak egy dologban téved, talán szándékosan; nem Ulászló király vette észre a török támadást, hanem Hunyadi, aki seregével azonnal visszafordult. Így sikerült a harmadik csatát is megnyerni. A győzelem értékét emelte, hogy a vezérek egyike, Candarli-zade Mahmud Celebi, Halil basa testvére, a szultán sógora is fogságba esett.⁴² Brankovic egyes források szerint meg akarta vakittatni a foglyot, bosszúból fiaiórt, de Hunyadi és mások hatására elállt ettől a szándékától. Később a szultán

váltságdíjat fizetett érte, mire szabadon engedték. A keresztények folytatták visszavonulásukat, és január 25-én már Belgrádban voltak.

A török források erről az eseményről igen keveset írnak. Nesri művében csak röviden emlékezik meg a hadjáratról, ezzel is hangsúlyozva annak jelentéktelenségét. A vereséget is gondosan elhallgatja. Szerinte a szultán a nagy hideg miatt nem akart harcba bocsátkozni a "hitetlenekkel", így azok harc nélkül visszavonultak. Egyedül Kászim basa küldött egy csapatot utánuk, és ekkor esett a "gyaurok" fogságába Mahmud Celebi, akit később a szultán kiszabadított, és Szendrőt visszatadta a "gyauroknak".⁴³

Szeád-eddin már egy kicsivel részletesebben ír az eseményekről. Leírja, hogy a törökök vízzel öntözték az Izladi - /Szlatica/ szoroshoz vezető utat, hogy ezzel is nehezebbé tegyék az átkelést. Ezután ő is azt írja, hogy a szultán Kászim pasát, Balabán pasát és Celebit a visszavonulók után küldte, és a Nis-i szorosban került sor az összeütközésre. Ő sem említi, hogy ez török vereséggel végződött volna, csak annyit ír, hogy itt sokan meghaltak és fogságba estek. Az ellenség pedig az örömtől feledte a sok szenvedést, és visszatért az országába.⁴⁴

Konstantin ennek leírásánál azt állítja, hogy Ulászló király Szerbiában akart maradni egész télen át, hogy nyáron újra a szultán ellen vonulhasson. Thuróczi erről nem tesz említést. Valójában úgy történt, hogy Branković, félve egy esetleges

török támadástól, szeretne volna elérni, hogy a király Szerbiában maradjon még legalább egy hónapig. Ezért egyes források szerint 40000 aranyat ajánlott fel.⁴⁵ Ulászló a hazatérés mellett döntött, és 1444. február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén, Thuróczi szerint valóságos diadalmenetben vonult be Budára.⁴⁶

Konstantin ezután a szegedi béke főbb eredményeit ismerteti. Ismeretei vagy hiányosak, vagy csak a Szerbia számára előnyös pontokat jegyezte meg. Így fordulhatott elő, hogy még a szerződés időtartamára is rosszul emlékszik, mert azt írja, hogy hét évre szól.

Thuróczi viszont erősen kihangsúlyozza, hogy a béke tíz évre kötött, és ennek megtartására a király is, Hunyadi is ünnepélyes esküt tett. Később ennek az eskünek a megszegésével indokolja a várnai csata sikertelenségét.

Sem Nesri, sem Szeád-eddin nem tesz említést a törökökre nézve kedvezőtlen szegedi békeszerződésről. Csak Mahmud Celebi kiszabadítása kapcsán olvashatunk róla, hogy a szultán visszaadta a despota két megvakított fiát és "némelyek elbeszélése szerint Szemendrét is."⁴⁷ /Ti. a despotának./ Valószínű, hogy ennek az elhallgatásával is titkolni akarták a vereségüket.

Mindketten helyesen vették észre a békeszerződés legnagyobb eredményét, hogy Szerbia nagy részét a várakkal együtt sikerült visszaszerezni a törököktől. Így a szerb királyság némileg megcsonkítva újraéledt. Északi peremét a magyarok szállták

meg, a délit a törökök. Mint tudjuk, megállapodás született még a foglyok kölcsönös kicseréléséről és arról, hogy a szultán 100 000 arany hadikárpótlást fizet, és háboru esetén 25 000 fegyveressel segíti Ulászló csapatait. Az egyezmény ezen pontjai a lengyel rendek augusztus 26-i keltezésű levelében találhatók meg leghitelesebb formában.⁴⁸

Konstantin leírása a hadjáratról nagyon élethű, és többnyire megfelel a valóságnak. Thuróczi munkájának erről az eseményről szóló fejezetével összevetve egy nagyon lényeges különbség azonnal szembetűnik. Thuróczi erősen kidomborítja Hunyadi érdemeit ebben a talán legsikeresebb hadjáratban.⁴⁹ Konstantin ugyanezzel az eseménnyel kapcsolatban még csak meg sem említi a nevét, és a hadjárat sikerét is másoknak tulajdonítja. Kizárt dolognak tartjuk, hogy az alapjában véve jól tájékozott Konstantin nem tudott Hunyadi fáradozásairól és eredményeiről. Valószínűen személyes ellenszenve miatt hallgatott róluk, mivel itt hibáztatni semmiért nem tudta, dicsérni pedig nem akarta őt.

Az 1444-ben kötött szegedi béke nem váltott ki osztatlan lelkesedést Európa országaiban, mert sértette a Habsburgok magyarországi, Velence adriai terveit és a pápai törekvéseket az egyházunió létrehozására. A német birodalomban távoli ügynek tekintették a törökökkel folytatott háborukat, és inkább a maguk ügyeivel voltak elfoglalva. A velencei köztársaság a sikereken felbuzdulva a háboru folytatásában reménykedett. A pápa már ez év elején kiterjesztette Cezarini legátusi hatóságát

Görögországra és a tengeren túl fekvő tartományokra, hogy mozgósítsa a török uralom alatt élő keresztényeket. Cezarini megpróbált békét közvetíteni Frigyes és Ulászló között, ami Frigyesnek kapóra jött a Csehország és Svájc ellen vívott háboruja miatt. Így ez év május 21-én két évre szóló fegyverszünet lépett életbe. Megoszlottak a vélemények a békekötés kérdésében Lengyelországban is.⁵⁰ A Hazafi Lengyel Párt mögé tömörültek a háboruellenes erők. Ők tulajdonképpen ellenezték Ulászló magyar királyságát is, ennek következtében nagyon örültek a szegedi békének.

Kisebbségi bázisa volt az ugynevezett európai lengyel pártnak, mely a török háborúk folytatása mellett foglalt állást. Ulászló a későbbi V. László pártjától zavart belső béke helyreállítására és a háboru előkészítésére országgyűlést hívott össze Budára. Az itt elfogadott törvények között nincs olyan, amely a törökkel folytatandó háborúval foglalkozna, de a törvénykönyvből látszik, hogy erős bandériumot akartak felszerelni, mert a királyi jövedelmek növelését és azok szigorú behajtását rendelték el. Közben tárgyalások folytak Velencével és a nápolyi király követével is a háború folytatásáról. Már megindult az egyezkedés is arról, hogy ki milyen arányban óhajt részesedni a török birodalomból. Velence Gallipolit és Szalonikot akarta, ^{Aragóniai} Alfonsz ^{napolyi király} pedig az athéni és patراسي hercegségeket.⁵¹ Az országgyűlés feloszlata után az ország főurai és főpapjai közül a legelőkelőbbek ott maradtak az udvarban, és megesküdtek a legátus előtt, hogy a nyár folyamán Görögország felé indulnak, és a szultánt Gallipoliba evező hajóikkal

kiszorítják Európából.⁵²

A 23. fejezetben foglalkozik Konstantin a békeszegéssel és a várnai csata részletes leírásával. A szerző Hunyadit vádolja a béke felbontásával. Ennek az igazi okát keresve nem hagyhatjuk figyelmen kívül Zsófia királyné, Ulászló anyja levelét; amelyet a várnai katasztrófa után írt a magyar főuraknak: "Bár a lengyel főpapok és főurak üdvösnek gondolták a törökökkel kötött béke megtartását, és a királyt erre kérték is, Ulászló király mégis inkább a ti akaratotoknak engedett."⁵³

Caro azt írja erről, hogy Lasocki, /Hunyadi jó barátja/ a krakídi dékán, a királyi udvar kincstartója és a király legbefolyásosabb tanácsosa kiutasította a hazafi párthoz tartozó lengyeleket.

Valószínűleg az történhetett, hogy az Ulászló környezetében lévő magyar főurak Hunyadival az élen, Cezarini ösztönzésére meggyőzték azt a lengyel pártot, amely a békekötésre rábeszélte a királyt.⁵⁴

Thuróczi szerint Giuliano Cezarini pápai legátusnak azzal sikerült rábeszélnie Ulászlót és Hunyadit, hogy a hitetleneknek tett esküt nem kell megtartani.⁵⁵ Ezután közölte velük IV. János pápa kecsegtető terveit. Eszerint Ulászló külső segítséggel is megnövelt hadereje a szárazföldön nyomul majd előre, miközben a tengerszorosokhoz felvonuló pápai, velencei, genovai, burgundi flotta megakadályozza a felmentő török seregek átszállítását Kisázsiából. Ez a terv tetszett Hunyadinak is,

aki a már meggyengített török hadsereget akarta minél nagyobb területekről kiszorítani.

A hadjárat megindítása mellett szóltak azok a hírek is, amelyek a karamánok újabb felkeléséről tudósítottak. Ennek következtében újra megkezdték a hadseregszervezést Magyarországon. Brankovic, bár szeretete volna a törököket végleg kiszorítani Szerbiából, mégis inkább a béke megtartását javasolta.⁵⁶

Konstantin leírása, ha nem is hiteles, alapjában helyes megközelítés. Lehet, hogy tényleg ezek voltak az okai, amelyeket Konstantin említ. A despota valóban, semleges maradt a várnai csatában. A törökökkel 1444 augusztusában különbékét kötött, és még a látszatát is el akarta kerülni annak, hogy a háborúhoz bármi köze lenne. Egyes források szerint még Skander bég albán csapatait is feltartóztatta, csak hogy a szultán részéről semmi vád ne érhesse. Vlad Dracul havasalföldi fejedelem, amikor meglátta a királyi hadsereg létszámát, megtagadta a csatlakozást. Végül hosszas rábeszélés után mégis adott egy 4000 főből álló segédcsapatot.⁵⁷ A teljes haderő létszáma, amely 1444 szeptemberében - Thuróczi szerint - Orsovánál átkelt a Dunán, nem lehetett több 20 000 főnél. Néhány nappal ezután elfoglalták Kladovát, majd hat napi ostrommal bevetették Viddint.

Konstantin Viddin ostromáról azt írja, hogy Ulászló király kifosztotta és felgyújtotta a várost. Thuróczi nem nevezi meg a helységet, de ő is arról ír, hogy mindent elpusztítottak, ami az ellenség kezében volt.⁵⁸ Ezután a Duna mentén Keletnek tartottak, és elfoglalták Rahovát, majd Nikápoly külvárosait,

de annak erős várát bevenni nem tudták. Néhány napot pihentek az ostrom után, és itt kereste fel Vlad Dracul Ulászló királyt. Meglátva seregének kicsiny létszámát visszavonulást tanácsolt neki mondván: a szultán még vadászatra is nagyobb kísérettel megy. A pápai követ azzal a hírrel igyekezett ezt az állítást ellensúlyozni, hogy közölte a királlyal: a pápai-velencei-bizánci szövetséges flotta már elfoglalta a tengerszorosokat. Erre a sereg Várna felé indult. A hírről hamarosan kiderült, hogy nem volt igaz. A kis számu flottát a törökök könnyen megsemmisíthették, így a szultáni haderő átkelését Európába a Boszporusznál és Gallipolinál már semmi sem akadályozhatta meg.⁵⁹ Ezután gyors menetben Drinápoly felé indultak, és Pravadi elérése után elvágták a magyar hadsereg visszavonulásának útját.

Konstantin eleven és részletes beszámolója a várnai csatáról nagyjából megfelel a valóságnak. Egyik hibája, hogy háromnaposnak tünteti fel a csatát, amely valójában 1444. november 10-én volt, és még ezen a napon eldőlt.⁶⁰ Igaza van abban, hogy a keresztény szövetséges csapatoknak kezdetben sikerült visszaverniük, majd megfutamítaniuk a török lovasság jobb- és balszárnyát. Ezt a tényt a török történetírók is elismerik. Nesri még azt sem hallgatja el, hogy a szultán is menekülésre gondolt, de Tati Karadsa anatóliai beglerbég nem engedte elfutni.⁶¹

Szeád-eddin nem említi, hogy a szultán el akart menekülni, csak gunyos megjegyzést tesz az elfutó harcosokra, akik több utat futottak, mint amennyit egy nap alatt meg lehet tenni. Ő a csatában beállt kedvező fordulatot isteni segítségnek tekintti. Allah meghallgatta a harctéren imádkozó szultánt, és angyalokat küldött megsegítésére. Szerzőnk arról ír, hogy a janicsárok csapdát kezdtek állítani, így akarván törbe csalni a keresztényeket.

Tudomásunk szerint ő az egyetlen, aki csapdát említ, talán ezzel akarta illusztrálni, hogy milyen cselekre kell számítaniuk az ellenük harcolóknak. Valószínűleg szándékosan pontatlan szerzőnk leírása Ulászló halálának körülményeiről. Azt mondja ugyanis, hogy a király Hunyadi tanácsára rohamozta meg a janicsárok állásait. Ez a vád igen elterjedt volt a török történetírók között is, mert Nesri és Szeád-eddin is részben ezzel indokolja a király tettét.⁶² Thuróczi szerint Ulászló az alatt támadta meg a janicsárokat, míg Hunyadi a megfutamodott török lovasságot üldözte.⁶³

A valóságban, mint tudjuk, ennek az ellenkezője történhetett. Az ifjú király lovagjaival a dicsőségre tört, és figyelmen kívül hagyta a tapasztalt vezér figyelmeztetéseit, megismételve ezzel a francia lovagoknak az 1396-os nikápolyi csatában elkövetett hibáját.

Az Ulászló király elfogásának és lefejezésének elbeszélése csaknem szóról-szóra megegyezik a török történészek által közöltekkel. Konstantin valószínűleg felhasználta munkájá-

ban az általuk leírt részleteket. Valamennyien igen szemléletesen adják elő a levágott fej kálváriáját. Eltérés csak annyiban van, hogy Konstantin szerint az egyiptomi Zoldan szultánnak küldték el a koponyát, míg Szeád-eddin szerint a bruszei kádinak a győzelem illusztrációjaképpen.⁶⁴ Hunyadi maga is menekülni kényszerült, és ekkor esett Vlad Dracul havasalföldi vajda fogságába, aki csak Hédervári Lőrinc nádor erőteljes fenyegetésére engedte szabadon.

A várnai csatavesztés éppen úgy, mint a nikápolyi vereség, megint csak megakadályozta a szélesebb körű nemzetközi összefogás létrejöttét. A törökellenes harcok fő terhe ezután a magyarokra és a szomszédos délkelet-európai népekre hárult.

A 24. fejezetben Konstantin a második rigómezei csatát írja le, amely 1448 szeptemberében játszódott le. Az elbeszélést azal az eseménnyel kezdi, hogy Hunyadi kérte a despotát, küldjön csapatokat egy új törökellenes hadjáratához. A hadjárat szervezésekor Branković György álláspontja korántsem volt olyan egyértelmű, mint ahogyan Konstantin itt bemutatja. Akkor még segítséget és támogatást ígért; amikor ~~né~~ Hunyadi összegyűjtött seregével Szerbiába érkezett, meggondolta magát, és a hadsereg kis létszámára hivatkozva megtagadta a segítséget. A szerző itt újra Hunyadit hibáztatja a várnai csata kimenetele miatt. Ebből az epizódból ismét kiderül, hogy a szerző mennyire ellenségesen viseltetett Hunyadi iránt.

A despotának semmiképpen sem lehetett az a fő kifogása, amit itt a szerző említ, hogy ti. azért nem harcol, mert Magyarországnak nincs királya. Branković is tudta, hogy Ulászlót 1444-ben az ötéves V. László követte a trónon, aki mellé nagykorúságáig a pesti országgyűlésen 1446 júniusában Hunyadi választották kormányzónak, és a királyi hatalmat némi megszorítással ráruházták. Az azonban igaz, hogy Hunyadi kormányzósága nem tetszett a despotának, személyes ellentétük miatt /Branković elkobzott magyarországi birtokait Hunyadi kapta/. A kormányzó valóban nagyon meggharagudott a despotára, és ha nem is azokkal a szavakkal, amelyeket Konstantin úr, de tényleg megfenyegette őt, és győzelmes hadjárata után a despota elűzésére gondolt.

Thuróczi szerint a magyar hadsereg úgy vonult át Szerbián, mint egy meghódított területen.⁶⁵ A hadsereg az eredeti tervnek megfelelően Szörénynél átkelt a Dunán Szerbiát átszelve, hogy Rigómező táján egyesüljön Szkander bég csapataival. Közben a szultán tudomást szerezve az ellene készülő hadjáratról július végén abbahagyta Krója ostromát, és visszavonult Szófiába.⁶⁶ Rendkívül gyorsan és gondosan újjászervezte, kiegészítette haderejét. Általános felkelést hirdetett, és fegyverbe szólította anatóliai és ruméliai csapatait. A hadjáratban részt vett II. Murád fia, a trónörökös Mohamed is. A török hadsereg Szófiában várta a keresztény csapatokat, majd miután látta, hogy azok Rigómező felé tartanak, követte és utolérte őket. A szerző által idézett párbeszéd Hunyadi és II. Murád között nem hiteles. A szultán sokkal nagyobb erővel vonult fel, mint a szövetséges csapatok. Konstantin lei-

rása az ütközetről, annak ellenére, hogy nem olyan részletes, mint a Thuróczié, teljes egészében megfelel a valóságnak.⁶⁷ A csata október 17-én, csütörtökön délután kezdődött: a keresztény nehézlovasság megverte, majd visszavonulásra kényszerítette a török könnyűlovasságot. A harc másnap, október 18-án, pénteken hajnalban folytatódott, de egész napos kemény harc után sem tudta egyik fél sem kicsikarni a győzelmet. Szombaton Hunyadi nehézpáncélos lovasságával megrohamozta a janicsárok állásait.⁶⁸ Azok jellegzetes taktikájuknak megfelelően engedték az előrenyomulást, majd hátbatámadták őket. A roham megtört, a páncélosok nagy része felmorzsolódott, a csata elveszett. Thuróczi név szerint felsorolja az elesett főurakat, és megállapítja, hogy a nemesek közül ugyyszólván mindenki elesett. Hunyadi menekülésre kényszerült, és Szerbián keresztül igyekezett minél hamarabb hazajutni. Utközben fogták el a despota emberei, és Szendrőbe vitték. Branković nem bánt olyan nagylelkűen és előzékenyen Hunyadival, mint ahogyan ezt Konstantin elbeszéli. Két hónapra Szendrőn bebörtönöztette, és csak Hunyadi hazai híveinek és a szegedi országgyűlésnek a nyomására sikerült kiszabadulnia, igen kemény feltételek vállalása mellett.⁶⁵ Meg kellett ígérnie és esküvel fogadnia, hogy visszaadja a despota elkobzott magyarországi birtokait, Mátyás feleségül veszi legnagyobb ellenségének, Cillei Ulriknak a lányát, Lászlót hosszabb időre kezésként Szendrőbe küldi, és kártérítést fizet a csapatai által Szerbiában okozott károkért.

Ezek a feltételek Hunyadit nemcsak vagyonában károsították, hatalmában korlátozták, hanem legádázabb ellenségeinek szol-

gáltatták ki. Hosszu időbe telt, míg ennek a kiszolgáltatottságnak súlyos következményeitől szabadulni tudott. Az 1448-as rigómezei vereség igazán azzal vált vereséggé, hogy a hadjáratnak magyar részről nem volt folytatása.

Konstantin Hunyadi ebben a fejezetben ördögi gonoszságu emberként ábrázolja, míg a despotát és cselekedeteit erősen idealizálja, angyali jóságu és jóhiszeműségére örökösen ráfizető emberként tünteti fel. A szerző nem sokat téved II. Murád halálának dátumában. ~~1450.~~ Murád 1451. február 3-án halt meg. Fia, II. Mohamed 20 éves korában minden különösebb nehézség nélkül került a szultáni trónra. Idősebb testvére, Aladin 1444-ben meghalt, öccse, Ahmed még csecsemő volt, de őt tüstént megfojtották az akkori szokásnak megfelelően.⁷⁰

A 25. fejezetben leírt események közül a legfontosabb rész a szerb történet szempontjából "A Mohamed megállapodása György despotával" című részlet. Konstantin leírása erről az eseményről helyes. Az új szultán visszaküldte a despota lányát, Marát, aki még 1435-ben került apja háremébe. A despota pedig újabb 3 évre megújította a II. Muráddal kötött béke pontjait, és vállalta az ezzel járó kötelezettségeket, hogy évi 1500 aranyat fizet, és kérésre 1500 szerb lovast küld neki.

Konstantin szerint a despotának azért kellett békét kötnie, mert nem bizott Hunyadiiban. Konstantin nem említi a szultán és Hunyadi János magyar kormányzó közötti szerződést /az 1452 áprilisi országgyűlés hagyta jóvá/, amely Szerbiával is foglalkozott.⁷¹

A 26. fejezetből megtudjuk, hogy II. Mohamed Konstantinápoly elfoglalása /1453/ után Szerbia meghódítását tűzte ki célul. A szultán elégedetlen volt a szerb despotával, mert míg ő Konstantinápolyt ostromolta, a szerbek visszafoglaltak több le több határmenti várat. Ugyanis gondolták, hogy Bizánc bevételét a szövetséges csapatok úgy is meg fogják akadályozni, Mohamed pedig elveszti a háborút. A város elfoglalása után Branković követeket küldött a szultánhoz, akik közölték vele, hogy évi adójukat önként felemelték, és visszahozták az elfoglalt várak kulcsait. A szultánt ezek a gesztusok már nem elégitették ki, mostmár Szerbia minden várának átadását kérte, beleértve Szendrőt és Galambócot is. Ennek a kérésnek a teljesítését a despota megtagadta, és családjával együtt Magyarországra menekült.⁷³ Thuróczi szerint a szultán azért indította el a hadjáratot Szerbia ellen, mert nagyon megharagudott a despotára, amiért Hunyadit szabadon bocsátotta. Elképzelhető, hogy volt ilyen oka is, de II. Mohamed inkább Szerbia stratégiai fontossága miatt vállalkozott erre a háborúra.

Thuróczi állítása szerint Branković, miután segítséget sehonnan sem kapott, végső kétségbeesésében "szégyenben égő arccal" Hunyaditól kért segítséget.⁷⁴ II. Mohamed Szerbia elleni hadjáratának eseményeiről a 27. fejezetben olvashatunk.

Konstantin elbeszélése csak egy dologban mutat közös vonást a török kutfők által közöltekkel: hogy egy hadjáratként meséli el az 1454-es és 1455-ös eseményeket.⁷⁵ Érdekes, hogy Thuróczi is ugyanebbe a hibába esik, bár az is lehet, hogy az eseményeknek már csak azt a részét tartotta fontosnak,

amelyben Hunyadi is részt vett.

A szultán első hadjáratában Szófián keresztül Novo Brdéhoz érkezett, és elfoglalta. Ezután felvonult Szendrő alá, és elkezdte ostromolni a várat, de hamarosan félbehagyta, mert kémei jelentették, hogy Hunyadi szeptember 29-én átkelt a Dunán, és Belgrád felé tart. A szultán Krusóc várában /Krusevac/ hagyott egy nagy létszámú különítményt, ő pedig csapatainak kiegészítése céljából visszavonult Szófiába.

Hunyadi csapataival a Morava völgyén keresztül megindult Krusevac felé, és október 2-án megvert egy török sereget. Thuróczi elbeszélése szerint éjszaka ért oda, és hajnalban megtámadta a törököket. Mikor a törökök meglátták Hunyadi zászlóit, azonnal menekülni kezdtek. Az összecsapás Hunyadi győzelmével végződött. A hadsereg ezután Nisig nyomult előre, elfoglalta Pirotot, majd Viddinen át visszatért Belgrádba.⁷⁶

Novo Brdonak az az ostroma, amelyet Konstantin oly szemléletesen ír le, a második hadjáratban történt, és csak 40 napi ostrom után, 1455. július 1-én tudták a törökök elfoglalni. A szerző ebben a fejezetben és ennek az eseménynek a leírásánál beszéli el saját fogságba esésének történetét. Erről az eseményről a szakirodalomban egy helyen találtunk említést, amely megerősíti Konstantin állítását.⁷⁷

A szultán ennek a hadjáratnak eredményeképpen csatolhatta birodalmához a Moravától délre fekvő területeket. A despotának már nemcsak adót kellett fizetnie, hanem el kellett ismernie

a szultán fennhatóságát, és bármikor szabad átvenulást kellett biztosítani a török hadseregnek.

A 28. fejezetben Branković¹ György Szilágyi Mihály általi elfogatásának történetét meséli el Konstantin. Ez az esemény már akkor történt, amikor a szerző török fogságban volt, és valószínűleg csak 1463-as visszatérése után hallott róla. A konfliktus oka az volt, hogy Szilágyi Mihály, aki ekkor Belgrád kormányzója, egy várat kezdett építeni Szendrő közelében. Branković¹ ezt nagyon veszélyesnek találta, és katonáival rátámadt a várépítőkre. A csatározásban Szilágyi testvére, László is elesett. Szilágyi Mihály ezért nagyon meggharagudott a despotára, és csak az alkalomra várt, hogy megbosszulhassa, ami nem sokat váratott magára. Tudomására jutott, hogy Branković¹ Kupinik nevű birtokán tartózkodik. 1455. december 17-én éjjel Szilágyi megtámadta, és feleségével együtt Belgrádba hurcolta. Levágatta a despota két ujját, és 100 000 aranyat és két megerősített helységet, Somlyót és Becskereket kérte váltságdíjként.⁷⁸ Konstantin további részletei a történetekről megegyeznek a szerb történelemben erről olvasottakkal. Ulászló valóban megmentette a despotát a megaláztatástól azzal, hogy érvénytelenítette Szilágyi követeléseit. Hunyadinak nem volt szerepe ebben az eseményben, a szerző mégis őt hibáztatja a történetekért.

Ezután beszámol Cillei haláláról, akinek szerinte azért kellett meghalnia, mert Hunyadi János félt tőle, mint a despota vejétől. Hunyadi János azonban ártatlan volt Cillei halálá-

ban, hiszen Belgrád ostroma után meghalt, és Cilleit csak később ölték meg. Thuróczi művének ezen fejezetéből sokkal hitelesebb és részletesebb leírást kapunk.⁷⁹ Mint ismeretes, Belgrádot ekkor Hunyadi idősebb fia, László kormányozta. Amikor a királyi hadsereg 1456 novemberében Belgrádhoz ért, az ifju királyt és nagybátyját, Cillei Ulrikot beengedték, de azután a csapóhidat felhúzták, és így a király és Cillei valóban Hunyadi László foglya lett. Cilleit az ezt követő összetűzésben ölték meg, és a király is csak egy látszólagos megbocsátás segítségével menthette meg életét.

Branković György halála /1456 december/ után, fia Đorđević Lázár lett a despota.⁸⁰ Rövid uralkodása alatt igyekezett fenntartani a békét a török szultánnal, megfizetni az adót és fenntartani szokásos kötelezettségét, hogy segélycsapatokat küld a szultánnak, ha erre felszólítják. Lázár alatt megjavultak Szerbia kapcsolatai Boszniával is. Egyezséget kötöttek Tamás István boszniai uralkodóval, hogy annak fia, Tomasević István feleségül veszi Lázár leányát, Ilonát, és utódja lesz a despota méltóságban.⁸¹ Lázár 1458-ban bekövetkezett halála után kiujultak a személyi, dinasztikus és vallási ellentétek Szerbiában. Trónkövetelőként lépett fel István, Lázár fivére, továbbá Lázár másik fivérének, Gergelynek törvénytelen fia és Mohamed szultán is. Végül Mátyás király a szegedi országgyűlésen a szerbek beleegyezésével Tomasević István királyfit despotává nevezte ki, aki 1459. április 1-én kötött házassága révén rövid időre birtokába vehette a Szendrőtől a Morava folyóig terjedő területeket. Konstantin-

nak bizonyára igaza van abban, hogy Tomasević¹ István ennek az eredménynek nemigen örülhetett, mert félt a török szultántól. A török hadsereg 1459. június 20-án Szendrő alá érkezett, és megtámadta a várat. Konstantin szerint a város lakói Hunyadi /helyesen: Szilágyi Mihály/ tette miatt adták meg magukat inkább a törököknek, mint a magyaroknak. Valójában Szendrőben az új despota nem volt népszerű katolikus vallása miatt és amiatt, hogy magyar beavatkozás segítségével került trónra. Azzal igyekeztek tehát megszabadulni betolakodónak tekintett uralkodójuktól, hogy inkább megadták magukat a törököknek.⁸² Konstantin elbeszélés⁸³ memoárja uralkodó eszméjével zárja: ha egyetértés lett volna a keresztények között, akkor a magyarok kapták volna Szendrőt és más erősségeket.

A 29. fejezet tárgya Belgrád 1456 június-juliusi ostroma. A hadjárat megindításának legfőbb okaként Konstantin a Branković és Hunyadi között lévő ellenségeskedést jelöli meg, ami helyzetüket meggyengítette. Ez alatt Szilágyi Mihálynak a fejedelem elleni támadására gondol, amelyet az előző fejezetben írt le. A hadjárat elindítására a szultánnak a fő indítéka inkább az lehetett, hogy miután már 1445-ben fél Szerbiát elfoglalta, meg akarta hódítani egészen. Belgrád stratégiai fontosságú várának elfoglalása védte volna délre fekvő birtokait, és kaput nyitott volna északra és észak-nyugatra tervezett új hódításaihoz. A hadjáratot II. Mohamed gondosan előkészítette. Hadseregét korszerűen felszerelte ágyukkal és ostromgépekkel, a reguláris csapatok létszámát pedig duplájára emelte. Thuróczi azt állítja, hogy ilyen

nagy és felszerelt sereget még nem látott egyetlen ostromnál sem.

Ezután a szultán nem csekély optimizmussal Belgrád alá vonult. Itt elfoglalták a Duna és a Száva között elterülő síkságot.⁸³

A török hadsereg ázsiai része a Száva, az európai a Duna ~~p~~²rtjára támaszkodott, a szultáni csapatok pedig középpen helyezkedtek el, és Belgrádot elzárták a szárazföldről. Hajóhaduk Zimonynál állomásozott, és így sikerült teljes egészében lehetetlenné tenni Belgrád megközelítését. Ekkor megkezdték az ostromot, és ágyuikkal éjjel-nappal törték Belgrád külső falait. Thuróczi azt írja erről, hogy a dübörgés egészen Szegedig elhallatszott.⁸⁴ A védők kitörésekkel zavarták az ostromlókat, de a falak erős megrongálódásával egyre nehezebb helyzetbe kerültek. Ekkor a Hunyadi által összetoborzott sereg a kereskedelmi hajózásban használt, hadi célokra átalakított dereglyékkel megkísérelte a Dunát elzáró hajóhidat áttörni 1456. július 14-én.

Ezzel egyidőben Belgrádból is kitörtek az ottani hajósek, és kemény harc után sikerült a török hajókat szétszórni. A vizicsatában aratott győzelem után megnyílt az ut a várba. A hadsereg egyik részét Hunyadi a Száva partján az ázsiai csapatokkal szemben helyezte el.

A törökök folytatták a várostromot, és sikerült ledönteniük a külső vár falait. Július 21-ére a szultán általános rohamot rendelt el, melynek következtében a törökök behatoltak a külső várba, majd újabb rohamukkal elérték a belső várat

is. A védők csak nagyon nehezen tudták őket kivenni onnan. Julius 22-én a védők egy csoportja megtámadta az ázsiaiak táborát és felgyújtotta. A szultán ekkor a védőket hátbatámadta, és elvágta visszatérésük útját. Hunyadi kihasználta ezt a helyzetet, kitört a várból, és elfoglalta ágyúikat. A szultán két tűz közé került, és visszavonult európai táborába. Rendezte erőit, és többszöri sikertelen kísérletet tett ágyúi visszafoglalására.⁸⁵ Éjszaka azonban elvonult Belgrád alól, belátván, hogy nem tudja azt elfoglalni. Thuróczi szerint a szultánt a harcban egy nyíl a mellén eltalálta, és súlyosan megsebesült. A törökök erre nagyon megijedtek, és amikor meglátták, hogy hadvezérek is mind elesetek, elrendelték a visszavonulást. Amikor a szultán magához tért, és megtudta, mi történt, bánatában mérget kért.⁸⁶ Konstantin munkájában ezt nem említi. A szerző leírása a csatáról szemtanú beszámolójának tűnik. Nagyon érdekes különbség van az ő leírása és a Thuróczié között. Thuróczi nagyon pontosan és részletesen írja le az eseményeket, kronológiai sorrendben, kiemelve Hunyadi személyiségét. Konstantin elbeszélésében a szultán utólag elemzi csatavesztése okait, és a szerző ide szövi be az események részletes leírását. A szultánnak azt a manőverét, amelyről a szerző ír, Karaca suméliai beglerbég javasolta a szultánnak. A terv az volt, hogy átkelt volna a Dunán /!/, és az északi parton foglalt volna állást ágyúival, hogy minden Magyarországról jövő segítséget visszaverhessen. A szultánt az akindzsi-parancsnokok lebeszélték ennek a javaslatnak az elfogadásáról.⁸⁷ Konstantin ugyanezt mondja, annak a fontos részletnek a kivételével, hogy nem

Dunát, hanem Szávát említ. Ez lehet a szerző emlékezetzavara is, de az is, hogy a szultán tényleg azt tervezte, hogy Belgrádtól nyugatra foglal állást a Duna déli partján, ahonnan lőhette volna a keresztény csapatokat, amelyek északról kísérelték meg az átkelést a folyón, és a hajókat is, melyek Novi Sad felől jöttek lefelé. Karaca pasa történetét a török történészek is hasonlóképpen írták meg. A szultán csalódottságának leírásánál a szerző téved. A janicsárok főparancsnokát Hasszán agának, és nem Smagil /vagy Iszmail/ pasának hívták.⁸⁸ Azt az állítását, hogy ő beszélte le a szultánt a falak lövetéséről, ellenőrizni nem tudjuk, mert más forrás nem említi. Megtörténhetett, hiszen a szultán körüli parancsnokok és méltóságok között jelentős rivalizálás folyt a szultán kegyeibe való bekerülésért. A szerző, ha részt is vett ebben a hadjáratban, biztosan nem janicsárként volt ott, mert akkor tudnia kellene pontosan főparancsnoka nevét.

A 34. fejezetben Konstantin az 1463-as boszniai hadjárat történetét írja le. Tamás Istvánt /1443-1461/ halála után fia, Tomasević István király /1461-1463/ követte a trónon. Mint azt már említettük, Đorđević Lázár halála után ő töltötte be Szerbiában a despota méltóságát 1459-ig, Szerbia teljes török meghódításáig. Tomasević ezután visszatért Boszniába, és igyekezett a belső ellentéteket elsimítani, ellenségeivel békét kötni. Közben megromlott a viszonya Mátyás királlyal, mert az őt okolta Szerbia elfoglalásáért. Hadjáratának másik oka az volt, hogy Mátyás Boszniát a magyar korona részének, uralkodóját pedig hűbéresének tekintette. Ezért mindenáron

meg akarta akadályozni Tomasević királlyá koronázását. Ez a terve azonban nem sikerült, mert a pápa annak fejében, hogy Tomasević Boszniát katolikus vallásra téríti, koronát küldött neki.⁸⁹ Az ünnepséget 1461-ben Jajcában tartották. Ezután az esemény után a viszony Mátyással egyre feszültebbé vált.

Boszniának a törökök számára is rendkívül nagy stratégiai jelentősége volt, mert kiváló hadműveleti támaszpontot jelentett volna Magyarországnak ellen. Ezért Szerbia elfoglalása után Bosznia meghódítását tervezték, nemcsak fegyverrel, hanem próbáltak olyan kedvezményeket ígérni a lakosságnak, amelyeket uralkodójuktól nem várhatott. A legnagyobb ígéret az volt, hogy továbbra is gyakorolhatják a Boszniában üldözött patarénus vallást. Így a parasztok tömegesen menekültek Boszniából Törökországba. Erre a jelenségre Tomasević is felfigyelt, de ellene védekezni nem tudott. Miután meghallotta, hogy a szultán hadjáratot tervez ellene, követeket küldött II. Pius pápához, és kérte őt, hogy szorgalmazza az összefogást Európa uralkodóinál, mert segítség nélkül nem tudja megállítani a török terjeszkedést.⁹⁰ A pápa élénk diplomáciai tevékenysége következtében hamarosan boszniai követek jelentek meg Mátyás udvarában, akik a török támadás esetére katonai segítséget kértek. A létrejött egyezmény pontjai nem maradtak fenn, csak következtetni tudunk tartalmára. Tomasević ezután nagy összeget küldött Mátyásnak, hogy ezzel segítsen visszaszerezni III. Frigyesztől a magyar koronát, és átadott neki néhány boszniai várat. Végül megígérte, hogy megtagadja az adófizetést ~~X~~ másik hűbérurának, a török szultánnak.⁹¹

II. Mohamed, miután értesült erről az egyezményről, adószedőket küldött Boszniába az adó behajtására. Tomasević ezt megtagadta, és rögtön követeket küldött Velencébe, Genovába és II. Piushoz, hogy készüljenek fel a háborúra. Miután mindenhol elutasító válasz érkezett, követeket küldött II. Mohamedhez, 15 évre szóló békeszerződést kérve. Konstantin innen kezdi az események leírását. Szerinte a szultán addig várakoztatta a követeket udvarában, míg össze nem gyűjtötte hadseregét Drinápolyba. Azután elmeséli kémkedésének történetét, miszerint ő hallotta Mahmud és Iszak pasa egymás közti beszélgetését, akik úgy döntöttek, hogy békét kötnek Boszniával, és utána rögtön megtámadják azt. Leírásának értelme valós, és megfelel a körülményeknek is: Mahmud pasa nagyvezér volt valószínűleg /1455-1467-ig/, és Iszak pasa szintén vezéri címet viselt.⁹² Ők ketten valóban tárgyalhattak erről a kérdésről. Konstantinnak azt az állítását, hogy ő figyelmeztette a boszniai követeket a hamis békeajánlatról, nem lehet bizonyítani. A hadjáratról szóló leírása hiteles és pontos. A török csapatok elérték, majd elfoglalták a Drina folyó melletti területeket, és Tvrtko Kovasevićet, akié ez a terület volt, bár meghódolt a szultánnak, lefejezték. Ezután a boszniai királyság keleti határához, Bobovához vonultak, és ostrom alá vetették. Konstantin azt állítja, hogy a szultán nem vitt magával ágyukat, hanem itt öntetett. A várat azonban mégsem kellett fegyverrel elfoglalni, mert patarénus kapitánya a harmadik napon feladta. A török szultán azonnal lefejeztette. Bobovac megtámadásának hírére Tomasević családjával előbb Jajcába, majd Kljucs várába menekült, mert Horvátországot akarta el-

érni. II. Mohamed ezután ostrom alá fogta Jajcát, és Mahmud pasát Tomasević üldözésére küldte. Szerzőnk elbeszélése az alapvető forrás a király Kljucsnál történt kapitulációjának körülményeiről. Mahmud pasa, mikor értesült róla, hogy a király a várban van, Konstantin szerint egy hamis Koránra esküdt meg, hogy ha megadja magát, nem esik bántódása. A valóságban Mahmud pasa őszintén meg akarta kimélni a boszniai király életét, és esküje egyike volt azoknak a cselekedeteknek, amelyek végül kegyvesztettségéhez, majd kivégzéséhez vezettek.⁹³ Az eskü komolyságát bizonyítja az is, hogy a szultán egy törvényt, a Fetvát használta fel az eskü hatálytalansítására. Ez a törvény azt tartalmazta, hogy a hitetleneknek tett eskü nem kötelez. Konstantin ezzel a torzítással is figyelmeztetni akarta a keresztényeket, hogy a török a keresztényeknek tett esküt nem tartja kötelezőnek. A szultán ezután meghódította Bosznia nagy részét, és kivégeztette annak királyát, majd helyőrséget hagyva hátra visszavonult Drinápolyba. Ezután érkezett oda Mátyás király, és ostrom alá vette Jajcát és Zvečajt. Ez a záró esemény szerzőnk török kalandjai kronológiájában. Mátyás bevette Zvečajt, 1463 decemberében az író többedmagával visszakerült a keresztények közé. Erről Thuróczi is tesz említést, sőt az állítja, hogy a foglyokat Mátyás magával hozta Magyarországra.⁹⁴ Azt, hogy Konstantin ott milyen funkcióban volt, mint a janicsár helyőrség parancsnoka, vagy pedig más, nem tudjuk eldönteni.

A 33. fejezet a havasalföldi hadjárat leírását tartalmazza. Számunkra ez a fejezet két szempontból is érdekes és fontos.

Elsősorban azért, mert magyar vonatkozása is van, másodszorban azért, mert a szerző részt vett a hadjáratban, és olyan eseményeket ír le, amelyeket csak az ő emlékiratából ismerhetünk meg. Konstantin a hadjárat leírása kapcsán Vlad Dracul /Tepes 1456-1462/ havasalföldi fejedelem uralkodásának főbb eseményeibe ad betekintést.⁹⁵ Mint ismeretes, Vlad Dracul apjával együtt 7 évet töltött török fogságban, míg sikerült megszöknie. 1456-ban a bojárok és Hunyadi János támogatásával elűzte a trónról Valdislav Dant, és magához ragadta a hatalmat. Vlad Dracul politikai célkitűzése az volt, hogy megőrizze Havasalföld függetlenségét, és mentesítse országát a töröknek fizetett adó alól. Terve végrehajtásához legfontosabb feladatának a belpolitikai rend helyreállítását és megszilárdítását tartotta. Belső ellenfeleivel kemény és határozott intézkedésekkel számolt le, mert tudta, hogy a török elleni harchoz az egység a legfontosabb. Reformjaival megerősítette és felvirágoztatta a mezőgazdaságot és a kereskedelmet, majd hozzálátott a hadsereg újjászervezéséhez. Létrehozott népi elemekből egy speciális katonai alakulatot, amely neki volt alárendelve.

Konstantin állítása szerint a fejedelem két évig megtartotta adófizetési kötelezettségét a szultánnal szemben, de 1459-ben önkényesen beszüntette azt, és megszakította a kapcsolatot a török portával.⁹⁶ II. Mohamed Cakirci Hamza nikápolyi szandzsákbéget bizta meg, hogy hajtsa be az adót, és Vladot fogolyként vigye Isztambulba. Konstantin részletes leírásából is kiderül, hogy ez nem sikerült Hamza bégnek, mert Vlad fogta el őt, és székvárosába, Tirgovistében katonáival együtt karó-

ba huzatta.⁹⁷ Azután megtámadta a török birodalommal határos területeket egészen Zimniceáig, és ahogyan a szerző írja, nagy károkat okozott a szultánnak. Egy 1462. január 11-én keletkezett, Mátyásnak küldött levelében Vlad 23809 megölt törökről tesz említést.⁹⁸ Ezen tettek arra késztették II. Mohamedet, hogy többszöri kísérletet tegyen Vlad fogságba ejtésére. Miután ez nem sikerült, fel akarta lázítani az amugy is elégedetlenkedő bojárok, hogy ne támogassák a fejedelmet, és kilátásba helyezte, hogy annak testvérét, Radut fogja a trónra ültetni. "Szép Radu" gyermekkorától fogva volt Isztambulban, és a szultán megbízhatónak tartotta.

II. Mohamed 1462. április 26-án Drinápolyban hivatalosan bejelentette a havasalföldi hadjárat megindítását. Egy 250 000 emberből álló óriási hadsereg három csoportra osztva megindult a Duna felé. Az egyik csoport hajón, ment Kelet felé, célja Vilia városának bevétele volt. Május elején a török flotta kikötött Brailában. A csoportot 2 részre osztották, az egyiket Mahmud pasa vezette, a másikat maga a szultán. Közben Vlad mindent elpusztított három napi járásra a Dunától Észak felé, és országos felkelést hirdetett. A bojárok közül sokan nem csatlakoztak hozzá, hadseregének létszáma így jóval alatta maradt a törökének. A hadjárat több lépcsőben játszódott le, amelyek közül három volt döntő jelentőségű. Az első támadást a Mahmud pasa által vezetett hadsereg indította meg, de itt Vlad kerekedett felül, és a törökök kénytelenek voltak menekülni.

A második döntő összecsapás július elején volt. Konstantin

részletesen leírja, hogyan sikerült a törököknek átkelni a Dunán: a folyó másik oldalán, Turnunál Vlad Dracul várta őket katonáival, hogy megakadályozza átkelésüket. A szultán látva, hogy nem tud átkelni, a janicsároknak olyan ígéretet tett, hogy bőségesen megfizeti őket, ha bejutnak Havasalföldre.⁹⁹ A janicsárok úgy döntöttek, hogy éjszaka kelnek át, Vlad táboránál lejjebb. Konstantin valószínűleg részt vett ebben az expedícióban, mert még annyi évvel később is élénken emlékezett arra a szörnyű érzésre, amely ekkor elfogta őket. Az átkelés után sem tudtak gyorsan előrenyomulni, mert Vlad csapataival állandóan zavarta őket. Gyengítette a törökök erejét a táborukban kitört pestis és éhínség is. Több katonai kudarc után végül visszavonultak.

Julius végére sikerült teljesen kiűzni őket Vladnak az országból. Ezután az elégedetlenkedő bojárok összeesküvést szóttek ellene; úgy tervezték, hogy Raduval helyettesítik. November közepén egységesen felkeltek ellene. Vlad Mátyás királytól kért segítséget, aki elfogatta, és börtönbe záratta. Konstantin leírása az eseményekről nagyon eleven és valószerű. Ezután emlékezik meg az albán származású Skander végről, akinek történetét már csak legendákból ismeri.

Igazi neve György volt. Apja, Kastrióta János kénytelen volt elismerni a török fennhatóságot, és elküldte őt, valamint három fivérét tuzsként a török udvarba, feltehetően 1423-ban, amikor György már közel 20 éves volt. György áttért a muzulmán vallásra, és Iskender bég néven lett népszerű a rangos török uralkodó körökben.¹⁰⁰

Iskender bég apja, János 1443-ban, II. Murad Ulászló magyar király és Hunyadi János elleni hadjárata idején halt meg. Konstantin naiv elképzelése, hogy a szultán Iskendernek adja atyja tartományát, nem látszik hitelesnek. Szkander török oldalon vett részt a háboruban, de elpártolt a Morava menti első vereség alkalmával, és hűveivel Albániába sietett. Elpártolását talán II. Murad azon rendelkezése váltotta ki, hogy a tartományt helyezzék közvetlen török ellenőrzés alá. Hassán Szandzsákbég a szultán rendeletére megszállta a fővárost, Urójtát. Iskender bég előbb ért oda, semhogy Hassán vég tudomást szerzett volna elpártolásáról, és így a török kormányzó egy érdekes cselszövény áldozatául esett, amit Konstantin más szavakkal mesél el. Iskender egy szultáni ferment hamisított, amely szerint őt nevezték ki a tartomány kormányzójává. Hassán bég hitt az okmánynak, beengedte az albán főurat embereivel együtt, mire egész helyőrségével tüstént lemészárolták. Ettől kezdve a háborúk Skander vagy Iskender bég vezetésével 1467-ig, az albán uralkodó haláláig tartottak.¹⁰¹

4. A török kérdés

A 40. és 41. fejezetben Konstantin a keresztények és a törökök harcmodorát, taktikáját és felkészültségét vizsgálja. Ezekből a leírásokból megismerhetjük egy korabeli megfigyelő gondolkodásmódját. Értékelése azt sugallja, hogy a törökök ereje főként janicsár egységeikben rejlett. Konstantin ezt a szigorú fegyelmezettségű intézményt tartja a szultán legnagyobb támaszának háboruban és békében egyaránt.¹⁰²

A 11. fejezetben a következőket írja; Musztafa után fia, Aladin maradt. Ő volt az, aki először létrehozta a jenykehaye nevű udvari gyalogságot, ami azt jelenti, hogy új kamarások. Fehér sapkát viseltek, amit senki más pogány nem mert viselni máig sem, csak az udvaroncok. De nem adott nekik fizetést, csak ellátást. Ezenkívül semmi fizetést nem adott, mivel szabad emberek voltak, de ha úgy rendelték, kényen álltak, hogy gyalog az udvarba jöjjenek. Erődökbe is elhelyezte őket. Jól ellátta őket, úgyhogy kitartsanak. Mind a mai napig 2000-en vannak; és még a mai szultánok alatt is megvannak, de nagyon szegények, és minden holmijukat számaron hordják."¹⁰³

Ezzel egybevág Magyarországi György leírása: "Amikor úgy találja /ti. a szultán/ hogy bővében van rab, megparancsolja, hogy minden huszéves vagy fiatalabb ifjút adjanak neki tized fejében... Amikor az ifjak elérik huszadik évüket, vagy annál idősebbek lesznek, a király saját udvarába és zsoldjába fogadja őket, és neki szolgálnak. Az illet az ő nyelvükön janicsárnak hívják. A királyi udvarban harminc-negyvenezer van belőlük. Ruháikon is jelvényeket hordanak, de főképpen a fejükön, ugyanis fehér kalapot vagy süveget viselnek, amit senki sem merészel hordani a királyi udvarhoz tartozó személyeken kívül."¹⁰⁴

Ezután példákkal bizonyítja a keresztény csapatok leggyakoribb taktikai hibáját, hogy a török lovasság két szárnyának megfutamítása után megrohamozzák a janicsár egységeket. A janicsárok szinte mindig visszaverik a rohamot és a keresztény csapatokban fejetlenség tör ki, a csatát elvesztik. Konstantin György baráthoz hasonlóan e hiba elkövetésétől mindenkit óva int.

A 41. fejezetben meggyőzően állítja, hogy a keresztény lovasság felszerelésben mindig felülmulta a török lovasságot. A szerző azonban ezt nem tartja előnynek, mert nélkülözte a török hadsereg rugalmasságát, gyorsaságát, mozgékony-ságát. Ezért azt ajánlja, hogy kerülni kell a nehéz fegyverzetet, mert az csak akadály a török elleni harcokban. Konstantin úgy véli, hogy a tatárok azért harcolhattak eredményesebben ellenük, mert hasonló harcmóddal és fegyverzettel küzdtek.

Szerinte a törökök ismerik és kihasználják a nehéz fegyverzet hátrányait. Nem az emberekre, hanem a lovakra összpontosítanak. Az ütközetben a királynak a szultánhoz hasonló szerepet szán. Azt tanácsolja, hogy ne vegyen részt a csatában, hanem erős lovassággal körülvéve magát csak figyelje az eseményeket! Nagyon vigyázzon magára, hogy meg ne sebesüljön, mert az végzetes lehet a csata kimenetele szempontjából.

A 42. fejezetben a szerző azt javasolja, hogy a keresztények vagy nehéz hegyi terepet, vagy mocsaras vidéket válasszanak az összecsapásra, mert ott a törökök könnyebben legyőzhetők.

A 45. fejezetben leírja a török taktikát várak, városok ostroma esetén. A szultán a harcot a várfalak lövetésével kezdi. A janicsárok a falakhoz mennek, és létrán próbálnak bejutni a várba. A szultán nagy jutalmakat és előkelő rangokat tűz ki azoknak, akik bátran harcolnak. Igéreteit akkor

is megtartja, ha nem sikerül bevennie a várat. Konstantin azt állítja, hogy a törökök nem tudnak sokáig harcolni, mert rosszul vannak ellátva. "Ezt megemlíti Magyarországi György is, mikor azt írja, hogy ételből, italból, fegyverből és ruházatból semmit sem visznek magukkal, ami terhükre volna, hanem kevéssel, szinte a semmivel beérik..."¹⁰⁵

Arra is figyelmezteti a várvédőket szerzőnk, hogy visszavonulásnál a szultán mindig állít maga mögött hátvédet, hogy hátba ne támadják. Sikeres ellenállás esetén az erődöt sokáig nem háborgatják, bár féktelen terjeszkedési vágyuk miatt hosszú békére nem lehet számítani.

Konstantin behatóan elemzi a török hadsereg különféle elemeinek helyzetét és feladatait. Leírása az egyik legkorábbi dokumentum a tárgyról.

A 42. fejezetben az akindzsi-intézményt tárja elénk. Írásából megtudhatjuk, hogy az akindzsik nem állandó csapatok voltak, és a kormány nem fizette őket a hadjáratokban. Ezért rablásal és fosztogatással tartották fenn magukat. Ennek ellentmond Kemál pasazáde, aki szerint a hadjáratok alatt a szultán fizette őket.¹⁰⁶ A szerző szerint egyesek közülük kis, félf feudális timár-birtokkal rendelkeztek, de többségüknek még ez sem volt. Hogy békeidőben miből éltek, nem tudjuk. Azt írja róluk, hogy két lovuk van, az egyiket ülnek, a másikat vezetik. A hadjáratban a gyorsabbat használják, a másikkra addig külön őr vigyáz. Az általa használt gogmary elnevezés is az akindzsiket jelenti békeidőben. Ez valószínűleg a szerb-

hervát konijári=lovász szó elterjedése, ami arra utal, hogy lótenyésztésből éltek¹⁰⁷. Tisztjeik az akindzsi bégek voltak. Ildrisz állítása szerint számuk a 15. században elérte a 40 000-et.

A 43. fejezetben a dzserehorok, vagy ahogyan ő nevezi; a sarachorik, zsoldosok helyzetét ismerjük meg. Szerinte a sarachorik olyanok, mint a keresztény csapatokban a zsoldosok. Az önkéntes lovasok tömegéből kerülnek ki. Többnyire akkor mozgósítják őket, ha az országot váratlan támadás éri. "Ha a szultánt megtámadják, kihirdetteti a városokban, hogy aki zsoldot akar, kaphat. Ekkor a portyázók hozzálovagolnak, és lovanként 4 napra egy aranyat kapnak. Ilyenkor nem önkéntes portyázó a nevük, hanem sarachori. Fizetést havonta kapnak, és rövid ideig szolgálnak. Fegyverzetük kard, pajzs, lándzsa, puska. Páncélja nincs mindegyiknek. Ha már nincs rájuk szüksége, a szultán szélnek ereszti őket. Kb. 20 000-en vannak."¹⁰⁸ Konstantin e társadalmi alakulat meghatározásában csak egy dologban téved. Magyarországi György konkrétan megmondja, hogy nem az állam fizetette őket, hanem az otthon maradókat terhelte a dzserehorók bevonulásának költsége. A gyakorlatban ez kétféle módon történhetett: 1. Az előírt összeget a bevonulóknak közvetlenül adták át. 2. Az összeíró biztosok beszédtek a pénzt és meghatározott időnként /pl. havonként/ adták át a bevonultaknak.

A 44. fejezetben a martalócok és vojnukok helyzetét ismerteti. A martalócok határőrök voltak, és azon kevés keresztények közé tartoztak, akik fegyvert viselhettek a török birodalomban.¹⁰⁹ Havonta kaptak fizetést a szultántól, fegyverzetük hasonló a sarachorikéhoz. A vojnukok többnyire a bolgár keresztények közül kerültek ki, és a szultáni lóistállóiban alkalmazták őket.

A 46. fejezetben a török fennhatóság alatt élő keresztényekről szól. A törökök a keresztényeket gyauroknak nevezik, és a szultán tulajdonát képezik. Évente 40 aspre [= 1 arany/ adót kötelesek fizetni a szultánnak. Kivételt képeznek azok, akik valamilyen ipart üznek, mert nekik 2 aranyat kell fizetniök. Konstantin nagyon lesujtóan emlékezik meg azokról a keresztényekről, akik áttérnek a mohamedán hitre. Ugy véli, hogy ez a jelenség is nagymértékben hozzájárul a török sikerekhez.

A 50. fejezet komoly buzdítást tartalmaz. Ebből kiderül, hogy Konstantin mennyire reálisan mérte fel kora fő jellemvonásait. Nagyon tárgyilagos tudott maradni vallási kérdésekben. Felhívja a figyelmet a pápai "téritő politika" veszélyeire. Véleménye szerint most nem a különféle eretnekmozgalmak ellen kell harcolni, hanem össze kell fogni a keresztény vallás érdekében. Elitéli II. Pál pápát a cseh, eretnekek kiközösítéséért. Konstantin egyik nagy pozitívuma, hogy bár az ortodox Szerbiában született, az egyetemes kereszténység szempontjából értékeli.

Rokonszenvezik Podjebrád Györggyel, aki huszita létére türelmes volt, és a keresztények összefogását sürgette. Intő példaként hozza fel újra Mátyás királyt, akinek nevére mindenki jobban emlékezett volna, ha nem fecsérli el erejét dinasztikus háborúira, hanem a törökök ellen fordul. Ebben osztja kortársa, Jakob Unrest osztrák történetíró véleményét.¹¹⁰ Konstantin Mihailovic éles szemű megfigyelő, aki saját élményeit és a másoktól szerzett értesüléseket egyaránt hasznosítani tudta munkájában. Fantasztikus emlékezőtehetséggel rendelkező nem hivatásos történetíró. Műve kifejezetten emlékirat, melyben tények és tévedések keverednek. Könyvét nem szórakoztatás céljából írta, nem is a maga megmentésére, hanem határozott politikai célzattal. Figyelmeztetni akarta kortársait a keresztény hatalmak viszáljai miatt egyre fenyegetőbb török veszedelemre. Hazája bukása után előtte is nyilvánvaló lett, hogy a török kiűzése a Balkánról csakis egy össz-európai összefogástól remélhető. Ezt kívánta propagálni munkájával. A fennmaradt kéziratok bizonyítják műve népszerűségét.¹¹¹

J e g y z e t e k

- ¹MIHAILOVIC XXIII.
- ²MIHAILOVIC XXIV.
- ³MIHAILOVIC XXV.
- ⁴MIHAILOVIC XXV.
- ⁵MIHAILOVIC XXII.
- ⁶MIHAILOVIC 1.
- ⁷MIHAILOVIC XX.
- ⁸MIHAILOVIC XX.
- ⁹MIHAILOVIC XXVIII.
- ¹⁰MIHAILOVIC XXI.
- ¹¹MIHAILOVIC XXII.
- ¹²MIHAILOVIC XXX.
- ¹³MIHAILOVIC 200. jegyz. 5.
- ¹⁴MIHAILOVIC 201. jegyz. 3.
- ¹⁵MIHAILOVIC 57.
- ¹⁶MIHAILOVIC 105.
- ¹⁷MIHAILOVIC 206. jegyz. 2.
- ¹⁸Egyetemes történelmi kronológia 185.

¹⁹Egyetemes történelmi kronológia 185.

²⁰MIHAILOVIC 208. jegyz. 6.

²¹Egyetemes történelmi kronológia 186.

²²THURY I. 115.

²³THURY I. 365.

²⁴MIHAILOVIC 208-209. jegyz. 3.

²⁵THIM II. 17.

²⁶THURY I. 47. *A délkelet-európai népek összefogása ...*

²⁷ELEKES: $\sqrt{17}$.

²⁸THIM II. 19.

²⁹MIHAILOVIC 209. jegyz. 3.

³⁰MIHAILOVIC 210. jegyz. 5.

³¹MIHAILOVIC 213. jegyz. 1.

³²THURÓCZI 332.

³³THIM II. 24-25.

³⁴THIM II. 27.

³⁵MIHAILOVIC 213. jegyz. 2-3.

³⁶THURY I. 55.

³⁷THIM II. 51.

³⁸THURY I. 55.

³⁹THURY I. 56.

⁴⁰ELEKES 185.

⁴¹ELEKES 192.

⁴²MIHAILOVIC 214. jegyz. 3.

⁴³THURY I. 58.

⁴⁴THURY I. 137.

⁴⁵ELEKES 210.

⁴⁶THURÓCZI 365.

⁴⁷THURY I. 145.

⁴⁸ANGYAL: A szegedi béke 1444. 216.

Mon. Medii Aevi Hist. Res Gestas Poloniae illust. II. 141.

⁴⁹THURÓCZY 362-365.

⁵⁰ANGYAL: A szegedi béke 1444. 220.

⁵¹ANGYAL: A szegedi béke 1444. 209.

Mon. Sp. H. Sl. Merid. Vol. XXI. 201.

⁵²ANGYAL: A szegedi béke 1444. 226.

⁵³ANGYAL: A szegedi béke 1444. 227-228.

Mon. Medii Aevi Hist. R. G. Poloniae Illust. T. II. P. II. 5.

⁵⁴ANGYAL: A szegedi béke 1444. 227.

⁵⁵WENER 234.

THURÓCZI 366.

⁵⁶TEKE 131.

⁵⁷ELEKES 241.

⁵⁸THURÓCZI 367.

⁵⁹WERNER 235.

⁶⁰MIHAILOVIC 216. jegyz. 2.

⁶¹THURY I. 59.

⁶²THURY I. 143.

⁶³THURÓCZI 368.

⁶⁴THURY I. 61.; 143-145.

⁶⁵THURÓCZI 374.

⁶⁶ELEKES 373.

⁶⁷WERNER 236.

⁶⁸ELEKES 377-378.

⁶⁹ELEKES: A délkelet-európai népek összefogása ... 24.

⁷⁰MIHAILOVIC 217. jegyz. 4.

71 MIHAILOVIC 217. jegyz. 2.

72 THIM II. 66.

73 THURY I. 152.

74 THURÓCZI 382.

75 THURY I. 64; 152.

76 ELEKES 431.

77 JIRECEK 580.

78 MIHAILOVIC 220. jegyz. 2.

79 THURÓCZI 397-401.

80 THIM II. 71.

81 KLAIC 336.

82 MIHAILOVIC 220. jegyz. 4.

83 TEKE 209.

84 THURÓCZI 389.

85 ELEKES 465.

86 THURÓCZI 394.

87 MIHAILOVIC 221. jegyz. 1.

88 MIHAILOVIC 222. jegyz. 5.

89 KLAIC 349.

90 WERNER 230.

- 91 KLAIC 353.
- 92 MIHAILOVIC 228. jegyz. 2.
- 93 MIHAILOVIC 229. jegyz. 7.
- 94 THURÓCZI 416.
- 95 MIHAILOVIC 226. jegyz. 1.
- 96 STOICESCU 86.
- 97 MIHAILOVIC 227. jegyz. 4.
- 98 Istoria Romíniei 470.
- 99 STOICESCU 101.
- 100 MIHAILOVIC 227. jegyz. 12.
- 101 MIHAILOVIC 228. jegyz. 14., 15., 16.
- 102 WERNER 154.
- 103 MIHAILOVIC 35.
- 104 Kimondhatatlan nyomoruság. 41-42.
- 105 Kimondhatatlan nyomoruság 31.
- 106 THURY I. 253-255.
- 107 MIHAILOVIC 234. jegyz. 2.
- 108 MIHAILOVIC 183.
- 109 MIHAILOVIC 235. jegyz. 1-2.
- 110 UNREST, Jakob: Österreichische Chronik. Kiadva: Monumenta

Germaniae Historica. Scriptores Therum Germanicanum nova series tom. XI., Weimar, 1957., több helyen különösen p. 187.

¹¹¹MIHAILOVIC XXII-XXIII.

Felhasznált irodalom

- 1., ANGYAL Dávid; A szegedi béke. 1444. Budapesti Szemle, 1910. 206-231.
- 2., ANGYAL Dávid: Brankovich György szereplése I. Ulászló uralkodásának kezdetén. Századok, 1910. 660-661.
- 3., BEKSICS Gusztáv: Mátyás király birodalma és Magyarország jövője. Budapest, 1905.
- 4., CSATÓ Tamás - GUNST Péter - MÁRKUS László: Egyetemes történelmi kronológia 1. Az őstörténettől 1789-ig. 3. kiadás. Budapest, 1981., Tankönyvkiadó.
- 5., DMITRIJEVITS, Milan: Gyurgye /Djordje/ Brankovic /Smederevac/, Despot der Serben. /Ujvidék/, Neusatz, 1876. Fusch.
- 6., DRAKULICS Pál: Konsztantin Mihály török krónikája a XV. századból. Századok, 1876. 416. p.
- 7., ELEKES Lajos: A délkelet-európai népek összefogása a török hódítók ellen Hunyadi háborúiban. Budapest, 1952. /A Történettudomány kérdései. 14./
- 8., ELEKES Lajos: Hunyadi. Budapest, 1952. Akadémia Kiadó.
- 9., ELEKES Lajos: Hunyadi hadserege. Budapest, 1951. /A Történettudomány kérdései. 9./
- 10., The encyclopaedia of Islam. New ed. Vol. 1. A-B. Ed. comitee: H. A. R. Leiden-London, /1967/, Brill-Luzac.
- 11., FODOR Pál: Egy szeldzsuk intézmény útja Magyarországra: a dzsesehorok. Hadtörténeti Közlemények. Új folyam. 1981. 354-374. p.

- 12., FRAKNÓI Vilmos: Adatok a hazai és külföldi iskolázás történetéhez a XV. és XVI. században. Századok, 1875. 667.
- 13., GERMANUS Gyula: A törökök első föllépése az Aldunán és az első török-magyar összeütközés. Századok, 1910. 41-49.
- 14., HILFERDING, A/lekszandr Fedorovics/: A szerbek és bolgárok története. Ford. Kiss Simon. Nagy-Becskerek, 1890. Pleitz Ny.
- 15., HÓMAN Bálint: Hunyadi Mátyás. Budapest, 1940. Kir. M. Egyet. Ny.
- 16., HUNFALVY Pál: Az oláhok története. 1-2. köt. Budapest, 1894. /Hořnyánszky/.
- 17., A Hunyadiak kora. /Vál., szövegmagy., utószó: Kulcsár Péter/. Budapest, /1981/, Szépirodalmi Kiadó.
- 18., Istoria Romíniei. Comitetul de coordonare: P. Constantinescu-Jasi etc. /Vol. 2. Red. resp. A. Otetea/. /București/, /1962/, Acad. R. P. R.
- 19., JIRECEK, Konstantin: Istoriја Srba. 1. knjiga do 1537 godine. /Politická istorija/. 2. ispr. i dop. izd. Beograd, 1952. Naučna Kniga.
- 20., KASZÁK József: Thuróczy János élete és krónikája. Budapest, 1906. Stephaneum Nyomda.
- 21., Kimondhatatlan nyomoruság. Két emlékirat a 15-16. századi oszmán fogságról. /Ford., utószó, jegyz.,: FÜGEDI Erik/. Budapest, 1976. Európa Kiadó.

- 22., KISS Károly: Hunyadi János utolsó hadjárata Bolgár és Szerb-országban 1454-ben, s Nándorfejérvár fölmentése a török háborításától 1456. Pest, 1857, Landerer-Heckanast.
- 23., KISS Károly: A nikápolyi ütközet 1396. szeptember 28. Magyar Akadémiai Értesítő, 1855. 249.
- 24., KISS Károly: A várnai ütközetről stratégiai szempontból. 1444. /Magyar Akadémiai Értesítő 1854. 53, 76./
- 25., KLAIC, Vjekoslav: Bosznia története a legrégibb kortól a királyság bukásáig. Ford. Szanota István. Nagy-Becskerek, 1890, Pleitz Nyomda.
- 26., KRITOBULOSZ: II. Mohamed élete. Ford: Szabó Károly. Budapest, 1875. Kiad.: Magyar Tudományos Akadémia. /Magyar történelmi emlékek. Második osztály: Irók. 22./
- 27., KUPELWIESER, Leopold/: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács, 1526. Wien-Leipzig, 1895.
- 28., LÁZÁR Gyula: Az oszmán birodalom története Európában. I. Budapest, 1877.
- 29., LÁZÁR Gyula: Castriota György /Iszkenderbég/ és az albán szabadságharcz története. Budapest, 1881, Franklin.
- 30., Magyar történelmi kronológia. Az őstörténettől 1970-ig. /Írták: Benczédi László, Gunst Péter stb./ 4. kiad. Budapest, 1981. Tankönyvkiadó.
- 31., Magyarország története. Egyetemi tankönyv. 1. /köt./ Magyarország középkori története a honfoglalástól 1790-ig. 1. /rész/ Magyarország története a korai és virágzó feudalizmus kor-

szakában. /A honfoglalástól 1526-ig/. Irta, szerk. Elekes Lajos, Lederer Emma, Székely György. Budapest, 1957. Tankönyvkiadó.

32., MATUZ, Joseph: Az iszlám. Világtörténet, 1983. 62-66.

33., MÁLYUSZ Elemér: A Thuróczi-krónika és forrásai. Budapest, 1967. Akadémiai Kiadó.

34., MÁLYUSZ Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387-1437. /Budapest/ 1984. Gondolat.

35., Mátyás király emlékkönyv. Szerk. Lukinich Imre. 1-2. köt. Bp. /1940/, Franklin-Társ.

36., MIHAILOVIC, Konstantin: Memoirs of a janissary. Transl. by Benjamin Stolz. Historical comm., notes by Svat Soucek. Publ. by the Dept. of Slavic Languages and Literatures /of/ the Univ. of Michigan. Ann Arbor, 1975.

37., Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum. Nova series tom. XI. Weimar, 1957.

38., PESTY Frigyes: Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon. Budapest, 1877.

39., Rabok, követek, kalmárok az oszmán birodalomról. Közread. Tardy Lajos. Budapest, 1977. Gondolat. /Nemzeti Könyvtár/.

40., RÁZSÓ Gyula: A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély /1393-1437/. Hadtörténeti Közlemények. Új folyam 20. 1973. 403-444.

- 41., RÁZSÓ Gyula: A zsoldosság gazdasági és társadalmi előfeltételei és típusai Magyarországon a 14-15. században. Hadtörténeti Közlemények, Új folyam. 9. 1962, 160-217.
- 42., SCHÖNHERR Gyula: Zsigmond király és Velence összeköttetései történetéhez. Századok, 1891, 751.
- 43., STAVRIANOS, L. S.: The Balkans since 1453. /3. print./ New York, /1961/, Holt, Rinehart and Winston.
- 44., STOICESCU, Nikolae: Vlad Ţepeş. Bucureşti, 1976. Ed. Acad.
- 45., SZÉKELY György — ELEKES Lajos: Magyarország története /1320-1526/. Budapest, 1954.
- 46., SZÉKELY Ottokár: Hunyadi János első török hadjáratai /1441-1444/. Hadtörténeti Közlemények, 1919-21. évf. XX-XXII. köt.
- 47., TEKE Zsuzsa: Hunyadi János és kora. /Budapest./ 1980. Gondolat.
- 48., THIM József: A szerbek története a legrégibb kortól 1848-ig. Nagy-Becskerek, 1892, Pleitz Ny.
- 49., THURÓCZI János: A magyarok krónikája. Ford. Horváth János. 2. kiad. Bp. 1980. Európa.
- 50., THALLÓCZY Lajos — ÁLDÁSY Antal: A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198-1520. Budapest, 1907.
- 51., THURY József: Török történetirók. 1. köt. Török-magyar kori történelmi emlékek. Budapest, 1893. Kiad. a Magyar Tudományos Akadémia.
- 52., TÓTH Zoltán: A huszita eredetű szekérvár. /HK 1916, 265./

- 53., A huszita szekérvár a magyar hadviselésben. /HK 1918. 159./
- 54., WENZEL Gusztáv: Hunyadi János 1444-ből. Századok. 1869. 569.
- 55., WENER, Ernst: Die Geburt einer Grossmacht. Die Osmanen.
/1300-1481/. Berlin, 1966. Akadémia-Verl.
- 56., WERTNER Mór: A középkori délszláv uralkodók genealógiai törté-
nete. Temesvár, 1891, Csanád-Egyház-megyei Kiadó.

F Ü G G E L É K

Egy janicsár visszaemlékezései

3. p. Az átkozott pogányok, a szintén átkozott Ali, Mohamed segítőtje és mindazok akik elfogadták Mohamed uralmát a mohamedánok /A pogányok./

Ez utóbbiak a következők: a perzsák, a törökök, a tatárok, a berberék és az arabok; és különféle mók, akiknek nincs tűzjel az arcukon. Ezek Mózes könyveit megtartják, de az átkozott Koránhoz tartják magukat, azaz Mohamed írásához és egy Istenben hisznek az Ég és Föld teremtetőjében.

/Fő ünnepük./

Egy nagy ünnepet tartanak aratás előtt, amelyet Buiuk Bayram-nak hívnak; ez az ünnep egy hónapig tart, ezalatt egész nap nem esznek, nem isznak, csak az éjszaka beállta után. De éjszaka bőségesen esznek és vizet isznak, amennyit csak akarnak, reggelig. És ha új hónap jön az nekik nagy ünnep. Három napig ünnepelnek, de bort vagy kvászt nem isznak. Alamizsnákat osztanak, egyes rabszolgák rabságát megrövidítik, sőt szabadon is engednek egyeseket, akik rabszolgálnak. És különösen a nagyurak áldozatokat mutatnak be juhot, kecskét és tevét vágnak le, húst, kenyeret, gyertyákat és pénzt osztogatnak Isten kedvéért. Bárki megy oda keresztény vagy pogány alamizsnát adnak neki. Az éjszakát a siroknál töltik, imádkoznak és faggyu gyertyákat és tömjént égetnek a halottak lelkéért. Mikor megkérdeztem a pogányoktól: "Miért égettek faggyu gyertyákat? nem lenne jobb viaszgyertyákat égetni a halottak lelkéért a siroknál vagy a templomaitokban?" Így válaszoltak: marhát kell áldozni istennek nem legyeket /méheket!/. És azt mondták: "Hogy látod ezt? Jó ez vagy rossz?" "Ahogy Mohamed rendelte úgy van rendelve. - válaszoltam."

3. p. /Kis ünnepük./

Második ünnepük ősszel van és úgyhívják, hogy Cuczuk Bayram, ami azt jelenti, a mi nyelvünkön hogy kis ünnep. Ezen az ünnepen a

böjtölés nem kötelező, de ugyanugy ünneplik és ugyanugy osztják az alamizsnát, ahogy fentt említettük. És ők a pénteket tartják a hét szent napjának, ahogy a zsidók a szombatot és mi keresztények a vasárnapot; mondván: "Szentnek tartjuk, mert isten pénteken teremtette az embert."

5. p. Gyakorolják a körülmetélést. Nem esznek disznóhúst. Ebben az öt dologban megegyeznek a zsidókkal, egyekben viszont nem. És a körülmetélés után Busromane-nek hívják őket és ezért jobbak akarnak lenni mint a keresztények vagy a zsidók. A Busroman annyit tesz az ő nyelvükön, hogy az igaz hit választott népe. És ők a keresztényeket bűnös népnek tartják, mivel mi a szent háromságot ismerjük el és azt mondják "nincs három isten csak egy". A Busrománok ezért a keresztényeket kaurynak nevezik, ami elveszett vagy megzavarodott népet jelent. /A hitben kiválasztott nép/.

A keresztények viszont a Busrománokat Pohane-nak /pogánynak/ nevezik, nem azért, mert egy istenben hisznek, hanem nemtelen tetteikért, amikről itt nem akartam írni.

A pohan annyit tesz, mint vadállat vagy tisztátalan kutya.

/Tisztátalan kutyák./

Mert, ami tisztátalan, az pohan. Ezért a pogányok akarnak a legjobbak lenni. Mit mondhatunk erre? És amit ők hisznek azt is mondják. Valaki azt mondhatná, "mert nincsenek jó vezetőik, akik vezethetnék és taníthatnák őket." Lehetnének jók ha akarnának. Jobb lenne egy vezetőnek, ha szakadt zsákba rakodna, minthogy ilyen népet vezessen.

II. fejezet

7. p. Mohamed és segítőtje Ali

Mohamednek volt egy nővére, akit Fatiménak hívtak. Mohamed segítőtjéhez Alihoz adta feleségül, amikor hitét terjesztette. Mohamed úgy beszélt és tanított, hogy elhatározta, hogy megalapozza val-

lását és megalázza Krisztust. /Mohamed hitei./ Mohamed e világ-
nak megfelelően hozta létre vallását, mert az ember jobban hajlik
a világhoz, mint a hithez.

És azokat akik követték őt és tanításait, Mohamed megbecsülte és
jó embereknek tartotta; és akik ellene szegültek Mohamednek azo-
kat Ali kegyetlenül megbüntette.

A pogányok Alit is prófétának tartják, mint Mohamedet. Mert a po-
gányok nagyrabecsülik Alit, mivel hatalmas és vitéz ember volt,
/Ali kardja./ és volt egy kardja, amit Dilfficari-nak hívtak, ami
olyan csodálatosan szívós és kemény volt a pogányok szerint, hogy
bármilyen amire Ali a kardjával rácsapott legyen az vas vagy acél,
szétszakadt mint a pókháló. Egyes pogányok azt mondják, hogy fele-
sége Fatima afféle boszorkány volt és ő juttatott ilyen keménysé-
get és szívósságot a kardnak.

Mohamed 45 ördögi éven keresztül terjesztette hitét és az utolsó
évben halálos ágyán fekve magához hívatta egész tanácsát, és így
utasította őket: /Mohamed parancsai/: "legyenek sirjaitok az or-
szágutak mentén, hogy készen legyetek mellém állni, amikor feltá-
madok. És tartsátok szilárdan magatokat parancsomhoz: ne hagyjá-
tok magatokat félrevezetni, mert én az igaz hitben oktattalak ben-
neteket. Legyetek az isten által megígért új Izrael; és Medinában
temessétek el. Engedelmeskedj Ali és az ítélet napján fel fogok
kelni és odavezetlek, ahol mindnyájan örvendezni fogunk. És legye-
7. p. tek jók egymáshoz és igazságosak. A rabszolgákat meghatározott
ideig tartsátok fogva, mert nem vagytok istenek, hogy egész éle-
tükön át halálukig szolgaságban tartsátok őket. És ilyen módon
sokasodni fogtok. Látván igaz voltotokat mindegyikük mellétek fog
állni és megtartja tanításaitokat."

Mohamed halála után Ali nagy szomorúan a hegyekbe ment a sziklák
közé elakarván pusztítani kardját nagy szomorúságában. /A coda./

és úgy belevágta kardját a sziklába, hogy teljesen eltűnt benne.

9. p. Látván a csodát ami kardjával történt, amihez hasonlót sose látott azelőtt Ali így szólt "dilfficari kard legyen véged, hogy ne lehess Isten ellen." Aztán Ali még 9 évig élt Mohamed után; de ezek után az évek után halálos ágyán fekvé Ali összehívta az egész pogány tanácsot és így intette őket: "Tartsátok magatokat szilárdan Mohamed parancsához, mert Mohamed hite az összes többi felett való. Gyötörjétek a kaurykat ahol csak tudjátok, így nem fognak titeket zaklatni. Keressétek fel a kaurykat otthonukban: jobb ez mint várni rájuk saját otthonotokban."

9. p. És akkor tudván, hogy órája eljött megparancsolta, hogy vigyék el a kardot és dobják a tenger mélyére. És a pogányok azt mondják, hogy ahol bedobták a kardot, három napig bugyborékolott és forrongott a tenger gyászolván Alit.

Most a pogányoknak kis könyveik vannak, amelyeket hama helynek hívnak és szent dolognak tartják őket, mint mi a Szent írást. És mindig magukkal viszik a hónuk alatt különösen háboruba. És ezekre a dilffikari szó van ráfestve alulról; és azt mondják, hogy ez nagyon segíti őket a háboruban. És akár kinek megesküdnek ezekre a könyvekre becsülettel megtartják egymásnak.

/És vannak hamis könyvek is./

Vannak azonban más hamis könyvek, amelyeket egy darab velencei szappanból készítenek; és ha valakit megakarnak csalni, akkor erre a könyvre esküsznek, amelyek hasonlítanak a fentebb leírt könyvekre, és jaj az illetőnek, ahogyan az történt az áldott emlékü boszniai királlyal.

III. fejezet

11. p. A pogányok templomai, vallása, templomaik külseje

Pogány templomok előtt legyenek bár nagyok vagy kicsik, kerek tornyok állnak, a tetejük alatt pedig galéria van. A pogány pap

nappal is és éjjel is hétszer kijön a toronyba és kiállt: /Imára hívás./ sétálván a galérián egyik ujját egyik fülébe, másik ujját másikba dugva fennhangon szól "Lay lacha illalach Machomet resullach esse duenne lay lacha illalach." A mi nyelvünkön ez így fordítható: Istenek istene Mohamed isten küldötte hallgass meg Istenek Istene.

Minden pogány hallván a kiálltást megmosván végtagjait a magával hordott vízzel keresztbe, bemegy a templomba imádkozni. /Az ima hét órája./ Az imádság 1. órája éjfél után kettőkor van ez a Temzyt namazy a 2. hajnalban van ez a Sabach namazy a harmadik a nappal 3. órájában a Kussluch namazy a 4. délből az Oyle namazy az 5. délután a ykindy namazy a 6. amikor a nap lemegy axssam namazy a 7. és éjszaka 3. órájában a yaczy namazy. És ebben a hét órában egy pogány sem mulasztja el a mosdást, /Kötelező mosdás./ akár a templomban van akár otthon. Még ha utazik is ezekben az időpontokban vízhez megy és megmosdik, ahogy fentebb mondtuk; Elhagyja az utat és elvégzi az órához előírt imádságot, annyit ahányat kell. Ha úgy kívánja többet is imádkozhat. És ha imádság közben bepíszkolódik, akkor a mosdás érvénytelen, megy és újra megmosdik; azután megy, elmondja ama imákat végig. Még ha vizes is valaki, akkor is meg kell mosdania, mert ez a mosdás köztük olyan, mint nálunk a szent keresztség.

Ha valakire rábizonyul hogy nem szívesen, jár templomba megfogják és oda kötik egy pillérhez a templom előtt, ahol a pogányok ki-be járnak. Mindegyik odamegy hozzá és megbünteti egy szóval. Majd letöltvén idejét a pillérnél elengedik. 13. p. /Büntetés és különböző tilalmak./ Ennek a pogánynak jónak kell lennie még ha az ördög bujt is belé. Továbbá: nőt nem engednek be a templomba és azok nem is járnak oda; nem isznak bort és kvászt sem.

És ha egy nőt valamiben bűnösnek találnek, azt a rosszak közé számítják és megsiratják. És az igaz pogány nem iszik bort. Aki ilyet követ el azt szörnyen megbüntetik. Egyes udvari emberek és szolgák, valamint nagyurak isznak, mások nem; egyesek járnak templomba mások nem. És különösen ha háboruba mennek sohasem isznak bort, rangra való tekintet nélkül mivel ez Mohamed parancsa. Aki borivás közben hal meg, az örök büntetésre vagy pokolra jut. De a keresztények, akik a törökökkel együtt harcolnak, szabadon vihetnek és akadálytalanul ihatnak bort, sőt a pogányok még el is látják őket borral, ha szükségük van rá, úgyhogy mindig van boruk. A pogányok szokása még, hogyha a templomba mennek imádkozni mindig tiszta ruhát viselnek, és ha csak egy kicsit is szennyes a ruhájuk, nem mennek a templomba és nem is imádkoznak. És olyan lábbelivel, amely a földet érte, nem lépnek be a templomba, hanem a templomhoz érve egy kijelölt helyen levetik lábbelijüket, és így mennek be a templomba, mert a templom padlóját tiszta szőnyegek borítják. Minden ember a helyén áll, egyik a másik mögött és egyénileg imádkoznak.

13. p. Templomaik fehérek, mint a papír; a templomban nincsenek viaszgyertyák, hanem a keleti oldalon két sor faggyu gyertya van, közöttük három lépcső vezet fel és sok lámpa ég.

/Istentisztelet./

Középpen van egy emelvény, afféle szószék erre ifjak jönnek fel és hangosan olvassák Mohamed Koránját, a többiek pedig a szőnyegen ülnek, és figyelmesen hallgatják. Ekkor belép a pogány pap, akit madynnek hívnak. Kardot tart kezében, felmegy a három lépcsőfokon és a démoni áldást mondja: "A Ti Mohamedán hitetek mindenek felett való; imádkozzatok minden lélekért és azokért, akik harcolnak a kaury-k ellen, és ha látjátok őket visszajönni a

háboruból tartsátok őket tiszteletben és csókoljátok meg kezüket és lábukat. Mindannyian vegyetek részt e harcban, kérünk Mohamed. Mindenható Istenre kérünk, add ide nekünk a kardot, melylyel megvédehetjük magunkat és megkínózhatjuk a kaurykat." És e szavak után felnéznek az égre, az állukra ütnek. Kimennek a templomból és áldják Istent.

Sem a templom előtt, sem a templomban nincs gyűjtés, sem fela-

15. p. jánlás. És a legmagasabb templomban három pap van, aki a templom alapítójá által megállapított /Az imaház fenntartása és felszerelése./fizetést kap. Mert a pogányok közt az a szokás, hogy nem a hívők tartják fenn a templomokat, hanem az alapító: ő gondoskodik a fenntartásáról.

A szultán vagy a nagy sah, vagy a gazdag kereskedők alapítanak templomokat. A templomban 3 pap van. Egyik a kardot tartja, a második az erkélyen áll, a harang helyett, mint ezt korábban említettük, a harmadik igazgatja a templomot segítőivel. Így van ez a fő templomukban, amelyet dzomameczyt-nek neveznek, ahol az összes hívő összejön, különösen péntek délben. És ez a templom olyan, mint nálunk a székesegyház.

IX. fejezet

31. p. A török szultán ősei. /Otman paraszti származása./

A török szultánokat otmanidáknak nevezik, mert Otman uralkodása volt a kezdet kezdete. Otman paraszt volt, vagy legalábbis alacsony származású, de kitűnő gazdálkodó 30 ekéje volt, amely szokásuk szerint egy birtokot szántott, továbbá voltak munkásai, akik vetettek és fát vágtak, és tevéi, és lovai, bivalyai és mindenféle állatai kivéve a disznót. A sátrát nemezből csinálták, amit otaknak hívnak, amely meleg télen és hűvös nyáron.

31. p. Elrendelte, hogy a sátrát mezőn állítsák fel a munkások között és ott volt a konyhája is. És ha kész volt az étel egy nagy vörös zászlót tűzött ki. Ezt látván a munkások bejöttek enni. Akár az ő munkása, akár másoké, szabadon jöhetett mindenki. És azt a vidéket Akyzay-nak nevezték, ami azt jelenti fehér levél. És nem messze onnan egy másik tartomány van, amelyiknek fekete levél a neve. Abban a tartományban van egy kastély. A várban volt egy hölgy, akinek a neve Karawida vagy Czernawida volt; és ő özvegy volt. És a fent említett Otmannak kedve támadt, hogy elmenjen oda szórakozni: és megnézze a kastélyt egy másik emberrel együtt. És amikor odaért, a várkastély alatti városba, az emberek körültek láttán, hallva az ő nagy gazdagságáról. /Otmán megaláztatása./ Hirét vette a hölgy is a kastélyban, hogy Otmán oda jött szórakozni. És Otmán mulattságból körülsétálta a kastélyt. Látván a kastélyból, hogy egy ember durva paraszti szőrruhában jár, kál a kastély körül elrendelte, hogy moslékot öntsenek rá. És Otmán mosléktól szennyesen szomoruan a városba ment, az emberek megsajnálták, hogy ilyen szégyen esett rajta. Otmán köszönetet mondván hazament és elrendelte, hogy 120 lovat és tevét készítsenek elő és gabonát vigyenek rajtuk eladásra abba a tartományba, ahol a szégyen esett rajta. És elrendelte, hogy 50 tölgyfa botot készítsenek és a zsákokba a gabona közé tegyék,

33. p. mert hallotta, hogy senki sem léphet be a kastélyba fegyverrel. És amikor megérkezett a városba, letelepedett a gabonával a mezőn, mint egy kereskedő, és Karawida urnő hirét vette a kastélyban, hogy Otmán gabonát hozott és el akarja adni. Elrendelte, hogy vegyék meg és vigyék a kastélyba. Otmán örömmel elfogadta az árat amit adtak a gabonáért, és 50 legénynek, akiket erre a célra szervezett be, megparancsolta, hogy egy-egy zsákot vigyenek be a vállukon a városba, és ezek így is tettek. Otmán ment elől, azok pedig követték. /Otmán bosszuja./

És amikor a kastélyban voltak, Karawida urnő meglátván Otmant gunyosan kis Otmannak nevezte őt. És amikor a szolgák megérkeztek a kastélyba a zsákokkal, Otman úgy látta, hogy eljött az ő ideje: megparancsolta, hogy öntsék ki a gabonát a zsákokból és a botokkal verjenek le mindenkit aki ellenáll. Ilyen módon elfoglalva a várost, elrendelte, hogy Karawida urnőt dobják le a legmagasabb toronyból. Ettől kezdve uralkodott Otmán, és a Karawida urnőtől kapott gunynév után a kastélyt Otmaneknek nevezte el. És ez időtől fogva uralkodnak a török szultánok egészen napjainkig és ameddig Isten akarja.

X. fejezet

35. p. Fiának, Musztafának uralkodásáról.

Musztafa Otman fia egy anatóliai nagy ur lányát vette feleségül, aki ráhagyta egész Anatóliát is, mert nem volt fia, csak ez a lánya. Ez a Musztafa sok országot és tartományt meghódított más pogányoktól.

XI. fejezet

Aladin, Musztafa fia

Musztafa után fia Aladin maradt. Ő volt az aki először létrehozta a jenykahaye nevű udvari gyalogságot, ami azt jelenti, "uj kamarátok". /Az udvari gyalogság./ Fehér sapkát viseltek, amit senki más pogány nem mert viselni, máig sem csak az udvaroncok. De nem adott nekik fizetést csak ellátást. Ezen kívül semmi fizetést nem adott, mivel szabad emberek voltak, de ha úgy rendelték készen álltak, hogy gyalog az udvarba jöjjenek. Erődökbe is elhelyezte őket. Jól ellátta őket, úgyhogy kitartásnak. Mind a mai napig 2000-en vannak; és még a mai szultánok alatt is meg vannak, de nagyon szegények és minden hol mijukat számaron hordják. /Nincs lovuk!/ Ez az Aladin sok várost és

tartományt meghódított és volt egy Murad nevű fia és ő uralkodott apja, Aladin után.

XII. fejezet

37. p. Murad, Aladin fia

/Az arabok./

Murad Aladin fia meghódított egy Brusa nevű várost. És Anatólia egész földjét és Perzsiát is. Ő egy másik gyalogságot hozott létre, mert minél nagyobb egy uralkodó, annál több emberre van szüksége. Ezeket a gyalogosokat azapinak nevezték, ami nálunk gyalogost jelent. A városok állítják ki őket és a szultán bért fizet nekik hadjáratkor: mindegyiknek 1 aranyat 10 napra. Elöljáróiknak 1 aranyat 5 napra. És elöljáró tisztjeiknek 1 aranyat 1 napra. És ha szüksége van rá, minden városnak megparancsolják, hogy hány azapit kell egy-egy városnak kiállítania. És Murad után fia Szultán maradt.

XIII. fejezet

37. p. Szultán, Murad fia

/A janicsárok./

Szultán több várost és tartományokat hódított el a görögöktől, különösen a Niceának nevezett dicső várost. Ennek a szultánnak támadt az az ötlete, hogy kiválaszt és felnevel keresztény gyermekeket, és őket állomásoztatja helyőrségként az egész udvarban és valamennyi várában. Ezeket a felfogadott csapatokat nevezték janicsároknak, ami új csapatokat jelent.

Később többet elmondunk a szultáni udvarról. A Szultán után fia II. Murad jött.

XIV. fejezet

39. p. A görög császár

A görög császár halálos ágyán fekvé fiát, egy fiatal gyereket Kantakuzénoszra hagyta, hogy nevelje fel felnőtt koráig és az egész görög földet is ráhagyta, hogy irányítsa, ameddig a fia feje lágya benő. És amikor a fiatal császár felnőtt a görögök császárrá akarták emelni, de Kantakuzénosz nem támogatta ezt, mert maga akart uralkodni. /A töröknek átkelést engednek Gallipoli alatt./ Kantakuzénosz látva, hogy ezt nem tudja elérni, a török szultánhoz Muradhoz fordult segítségért és megengedte neki, hogy átkeljen a tengeren görög földre uralkodója ellen. Murad szultán Szultán fia Gallipoli alatt átkelt a tengeren az ördögi Kantakuzénosz segítségével akadálytalanul. Görög földre érkezvén elfoglalta a Harmanly nevű erősséget. /Gallipoli elfoglalása./

És a gallipoliak látván, hogy a törökök átkeltek erre az oldalra rögtön felkeltek és rájuk mentek minden erejükkel úgy sietve, ahogy csak tudtak, de teljesen szervezetlenül, azt gondolván, hogy a törökök lemenekülnek vagy ellovagolnak előlük. A törökök észrevevén a rendetlenséget köztük, nyeregben és hadrendben bevárták őket, és megütköztek velük; és tüstént legyőzték élcsapataikat, majd a többit is. És a gallipoliliak elmenekültek a törökök elől és a törökök utánuk vágattak, amíg el nem foglalták Gallipoli városát is tőlük. És így vették be a törökök Gallipolit /Kantakuzénosz megkövezése./

Ekkor Murad Szultán fegyverszünetet kötött a görög császárral és a bolgár birodalom ellen vonult. A görögök megharagudván Kantakuzénoszra, elrendelték, hogy kövezzék meg. Murad Szultán mielőtt bolgár földre érkezett elfoglalt két erődöt Soganlikot és Dimotikát. Tengeren visszatért Anatóliába, megszállva tartván ezeket az elfoglalt erődöket.

XV. fejezet

41. p. Isten büntetése bűneikért. Mi történt a szerb vagy rác királyságban

/Összeütközés és tárgyalás/

Milutin szerb király aki az első szerb király Uros leszármazottja volt, elrendelte, hogy István nevű fiát vakítsák meg. Ez az István uralkodott apja halála után és Isten kegyelméből valahogy látott is. /Ennek az István királynak volt egy István nevű fia./ Sereget gyűjtve Bulgáriába vonult a Dimitri nevű bolgár császár ellen; és bolgár földön egy Isker nevű folyóhoz ért és egész seregével letáborozott a folyó innenső partján. És a bolgár cár is odajött minden seregével. Mindketten istenfélők voltak. A bolgár császár a folyó másik partján egy drága templomot kezdett építeni, a megváltó tiszteletére. A folyó innenső partján István is elkezdett egy drága templomot építeni Isten anyjának. Anevezettek békésen tárgyaltak egymással vérontás nélkül. És ez a két templom máig is épségben áll.

/A bolgár cárt megölik./

A szerb király fia sereget gyűjtött, apja tudta nélkül, átkelt a folyó másik oldalára és megtámadta a bolgár cárt; legyőzve hadseregét elfogta őt és apjához Istvánhoz a szerb vagy rác királyhoz vitte. A király látván fia nemtelen tettét nagyon elszomorodott és nagy tisztelettel fogadta a bolgár cárt. És mikor ebédeltek a király maga fölé ültette a cárt, ahogy az egy cárt megilleti. Akkor odajött a fia és egy buzonyt fogott a kezében és így szólt apjához. Nem illik, hogy ellenségedet magad fölé ültess és e szavakkal hirtelen lesulytott a buzogánnyal a bolgár cárra és megölte.

Apja, a király nagyon elszomorodott és elrendelte, hogy tiszte-
gel vigyék Trnovo városába, eltemetni. És rögtön szomoruan innen
43. p. visszatért szerb földre, mert nem akarta elfoglalni a bolgár bi-
rodalmat fia nemtelen cselekedete miatt. És akkor a bolgárok jöt-
tek és kérték a királyt, hogy fogadja el őket és legyen a kegyes
uruk. A király így tett, és fia félvén apjától albán földre mene-
kült, bár apja nem akart neki ártani.

/A szerb királyt megfojtja fia./

Akkor a király egy Zvecaj nevű érödhöz vonult és a fia titokban
szintén oda ment úgy, hogy sem apja, sem más ne tudjon róla. És
belopódzkodott apja hálókamrájába és megfojtotta az apját. Az ap-
ja így szólt: "Hallja meg az Ég és az ég adjon sugallatot a föld-
nek. Apám megvákított a fiam pedig megfojtott. Akkor a királyt
elvitték eltemetni egy Decani nevű monostorba és itt királyhoz
méltóan eltemették.

/István bűnbánata és kinszenvedése./

Ezt követően fia István lett a szerb király és a bolgár cár is.
De ő nagy szomorúságban uralkodott, tudván, hogy nemtelen dolgo-
kat tett. És a pátriárkához és metropolitákhoz küldött követeket
és a Szent Bazil rend szerzeteseihez is, akik a szent hegyen vol-
tak Isten nevében kérvén őket, hogy kérjék Istent és adjanak neki
tanácsot, hogy hogy nyerhetne bocsánatot. És azt válaszolták ne-
ki: "Mi nem tudunk Neked más tanácsot adni, se azt, hogy építs
monostorokat, se azt, hogy térj meg Istenhez és bándd meg bűnei-
det. És amit magadtól reménykedve csinálsz az jobban segít a lel-
keden, mint a mi tanácsaink, mert Isten kegyelmes. István király
ilyen szavakat hallván a papoktól mélyen szomorkodva és gyászos
szívvel, a monostorhoz ment, ahol apja feküdt és a monostortól
nem messze egy szép keresztet állíttatott az út mellett. És csu-
pasz térden csuszott egész a kolostorig apja sirjához sárva és

43. p. keresztet hányva és így kiáltozott, "bocsáss meg drága apám".

A nemesurak látva a szomorúságát elvették és nem engedték még egyszer odamenni. Ezért 30 monostort építtetett, kicsiket és nagyokat és nagy vezeklésben és alamizsnaosztásban élt. És atyját 9 év múlva szentté avatták, mivel nagy csodákat tett és tesz mind a mai napig. A pogányok e csodák miatt a monostort békében hagyták.

Fia néhány év múlva meghalt ennek fiát Utor Istvánnak hívták. Ő a birodalmát zűrzavarral kormányozta és atyja bűnei miatt Isten elvette az eszét. Elbocsátotta jó szolgáit és hűséges embereit,

45. p. és méltatlan és hűtlen embereket jutalmazott. Ezért Bolond Urosnak nevezték.

Két fivérének adta a bolgár birodalmat, akik a következő szokást vezették be azokban az országokban: csak a cár, vagy a király, vagy a herceg viselhetett piros csizmát. És Uros cár piros csizmát adott fivéreinek. Ők azonban nem engedelmeskedtek neki. Ezt látván azok elfoglalták Bulgáriát, szembefordultak vele, és a cár üzent, hogy jöjjenek hozzá. Ők azt válaszolták a cárnak: "Te adtál nekünk piros csizmát, de mostmár csak nehezen veheted el tőlünk." Bulgária inkább feléjük hajlott apja tettei miatt.

Akkor Murad török szultán jött és ostrom alá vette Drinápolyt; A hír eljutott Bolond Uros cárhoz is Rácföldre, hogy a török szultán, Murad ostrom alá vette Drinápolyt, rögtön nagy erővel indult a törökök ellen Drinápoly védelmére. És mikor megérkezett seregével egy bizonyos Konstantin nevű ember földjére és letáborozott egy bizonyos Zegligovo nevű mezőn, álmában azt látta, hogy egy angyal elveszi kardját kezéből és a törököknek adja. E csodát látván ott maradt seregével, ő maga pedig a hegyekbe ment és egy szerzetesnek elmesélte látomását. És meggyónt neki mondván: "fé-

lek atyám bűnétől." A szerzetes nem akarván felzaklatni őt így szólt: "Atyád bűne a 4. generációig fog sujtani benneteket." /Drinápoly átadása a töröknek./ Akkor a cár egyenest Drinápolyba ment, hogy megvédje azt. És mikor már csak 4 mérföldre volt Drinápolytól, akkorra 2 fivére, akik elfoglalták Bulgáriát, uruk ellen áment a török szultánhoz, és megadták magukat neki.

/A szerbek veresége és Uros megöletése./

Bár Uros cárnak nagy hatalma volt, Isten elvette az eszét. Nem tördött a török szultánnal, csak saját hatalmában bizott. A török szultán látván hadseregében a rendetlenséget visszatért a városból, és ellene vonult. Megverte az őrséget, és egyenesen a sereget támadta meg, és Uros cárt sátrában foglyul ejtette. És ott megölték, és sok mást is vele együtt. És az egész hadsereget szétszörták és megverték. És azóta ezt a helyet a szerb vagy rác vereségnek hívják.

És akkor a 2 testvért, akik fellázadtak uralkodójuk ellen, és átálltak a török szultánhoz, Murad szultán érdemeiknek megfelelően jutalmazta meg; mindkettőjüket lefejeztette. És elfoglalván Drinápolyt, az egész bolgár földet meghódította minden akadály nélkül.

XVI. fejezet

17. p. Hogy mentek a dolgok a szerb avagy rác királyságban

/Lázár fejedelem követi Urost./

Uros király után a szerb királyság fejedelemség lett. Lázár fejedelmet választották meg uralkodónak, aki Uros király Milica nevű unokahugát vette feleségül. Ezért egyesek vele voltak, mások ellene, ahogy az szerencsétlen módon mindenütt megtörténhet, és pedig nemcsak a világiak, hanem az egyháziak között is. És ahol nincs egység, semmi sem lehet jó e világon, mert a hit cseleke-

detek nélkül halott. Murad szultán hallván, hogy Lázár fejedelem követi az ő uralkodóját a szerb királyságban, sereget gyűjtött, és szerb földre vonult a koszovói sikságra. Lázár fejedelem késlekedés nélkül szintén sereget gyűjtött, felvonult a koszovói sikságra, és állást foglalt a szultánnal szemben a másik oldalon Smagovónál egy folyó mellett, amit Labának hívnak. Ez szerdai napon volt. /A koszovói /rigómezei/ csata/. Szent Vitus napján elkeseredett csata kezdődött, és péntekig tartott. A nemesek, akik Lázár fejedelem mellett voltak, vitézül, hűségesen és igazul harcoltak. De a többiek kétszínű módon csak vártak. És az ilyen hűtlenség, irigység és a gonosz és hűtlen emberek viszálykodása miatt a csata elveszett. /Muradot megölik, és Bajazid követi./ Péntek délben Milos Obilic meggyilkolta Muradot. Fiát, Musztafát szintén megölték aznap, és másik fiára, Ildrin Bajazidra maradt a szultáni trón. Ugyanazon a napon Lázár fejedelmet Samodreza nevű helység Isten anyjáról elnevezett templomába vitték. Azon a helyen egy magas márványoszlopot emeltek Lázár fejedelem fogságba esésének jeléül. Rajta kívül Krajmir toplicai vajdát is elfogták. És sok más nemest is megöltek ezen a helyen. És a hűtelenek, miután látták, hogy a csata beteljesíti várakozásukat, árulók maradtak. Ami később egyiküknek sem vált javára. Egy idő után fokról fokra haladva elrendelte lefejezésüket így szólva: hamisan és hűtlenül viselkedtél uralkodóddal ilyen szükségben, Te is ezt tennéd az én helyemben.

Igy Lázár fejedelmet és Krajmir vajdát Bajazid szultán elé vitték. Apja, Murád szultán és vőfivére a ravatalon feküdtek. És Ba-

49. p. jazid szultán így szólt Lázár fejedelemhez: "Most látod apámat és fivéremet ravatalon feküdni; hogy mertél erre vetemedni és szembeszállni apámmal?" Lázár fejedelem hallgatott, és Krajmir vajda így szólt, "Kedves fejedelem, felelj a szultánnak. A fej

nem füzfatuskó, hogy újra kihajtsón." És Lázár fejedelem szólt: "Szultán, az még nagyobb csoda, hogy atyád meg merte támadni a szerb királyságot." És még azt mondta: "Bajazid szultán, ha tudtam volna korábban, amit most látok a szememmel, Te is feküdnél egy harmadik ravatalon. De talán Isten akarta ezt így a mi vétkeinkért. Isten akarata teljesedjék be e napon."

/Lázárt és Krajmirt lefejezik./

És akkor a szultán megparancsolta, hogy Lázár fejedelemet fejezzék le. És Krajmir a szultántól engedélyt kérve letérdelt, és köpenyét Lázár fejedelem feje alá tartotta, hogy ne essen a földre; és amikor a fej ráesett a köpenyre, akkor Krajmir vajda fejét Lázár fejedelem feje mellé fektette, és így szólt "Megesküdtem az Urnak, hogy ahol Lázár fejedelem van, ott leszek én is." Mindkét fej a földre hullt. És a janicsárok előhozták Milos Obilic fejét, és a szultán elé vetették a másik két fejjel együtt mondván: "Szultán, itt van három legádázabb ellenséged feje."

Később a szerbek vagy rácok, akik Bajaziddal voltak, elkérték Lázár fejedelem testét, és egy Ravanics nevű monostorhoz vitték, és ott eltemették, és szentté avatták. Bajazid szultán, miután győzött, ott maradt a koszovói síkságon, épített egy emlékművet, ahol apját megölték. Négy oszlopra egy boltozatot emeltek ólommal borítva, ami még ma is áll. És előkészítve apját és fivérét a koporsóba tételhez egy Brusa nevű városhoz küldte őket, ahol eltemették őket. Így végződött ez a szerencsétlen csata: a gonosz emberek hűtlensége folytán Uros király és Lázár fejedelem, akik hűségesen harcoltak a keresztény hitért, rövid idő alatt elhagyták a világot, és a pogányok kezére hagyták.

XVII. fejezet

51. p. Bajazid szultán uralkodásáról és arról, mi történt István-
nal, Lázár fejedelem fiával, a rác uralkodó első fiával

/István és Vuk mint török hűbéreseket./

Bajazid szultán atyja, Murad után uralkodott, miután elfog-
lalta a szerb vagy rác királyságot. A dicső emlékezetű Lázár
fejedelemnek volt egy István nevű fia és két lánya, az egyi-
ket Despinának hívták, a másikat Marának. Bajazid szultán
István nővérét feleségül vette, és Istvánnak adta a Morava
és a Duna közt elterülő földet. Ő volt az első despotája a
szerb vagy rác királyságnak. És Bajazid szultán Vuknak adta
a Sitnica nevű földet; mert ő feleségül vette a despota má-
sik nővérét, Marát. Vuknak lett egy fia, Durad, István des-
potának az unokaöccse.

És ezután sereget gyűjtve Bajazid a despotával Magyarorszá-
ra ment átkelve a Száván, és fosztogatott, rabolt, gyilkolt,
majd visszatért, és átkelt ott, ahol most Belgrád van. Mert
Belgrádot akkor még nem alapították meg. És ez az első török
támadás Magyarország ellen Zsigmond császár uralkodása alatt
volt, vagy egy kicsivel előtte. Bajazid szultán átkelve a
Dunán a despotához, sógorához így szólt: "Despota, maradj itt,
és építs várat magadnak ezen a helyen. Én nem foglak zavar-
ni; de figyelmeztetlek, hogy sok ellenséged van udvarunknál.
Ha hivlak, ne jöjj hozzám. Ezzel akarlak itthagyni és mente-
ni az életedet." Köszönetet mondva neki a despota ott maradt,
és elkezdte építeni a várat, amit máig is Belgrádnak neveznek.
Ekkor Anatóliából üzenet jött Bajazid szultánnak, hogy a De-

nir nevű nagykán, a tatár uralkodó Perzsiába érkezett nagy erővel. Hallván az üzenetet, Bajazid szultán ellene vonult, és magával vitte Đurađot, a despota unokaöccsét és saját feleségét, Despinát. Átkelt a tengeren Anatólián Perzsiába, a Star nevű hegy lábához. A nagykán szintén oda vonult, hogy vele találkozzon. Négy napig harcoltak. A nagykán döntő vereséget mért Bajazidra, és elfogta őt, és Đurađ, a sógora sebesülten elmenekült.

53. p. /Timur elfogja Bajazidot/. Bajazid szultánt a nagykán elé vitték; és megparancsolta neki, hogy üljön vele szemben egy bizonyos távolságra. És azt is megparancsolta, hogy feleségét, Despinát is hozzák elé, és megparancsolta Despinának, hogy álljon előttük, és italokat szolgáljon fel a kánnak. A kán azért cselekedett így, hogy Bajazid szenvedjen. A nagykán nem akart ártani Bajazidnak, hanem úgy gondolta, hogy visszaengedi saját földjére, minden népével.

/Bajazid megmérgezi magát./

Bajazid látván, hogyan szolgál felesége a nagykánnak, a tatár uralkodónak, nagy szomorúságában megmérgezte magát gyűrűjével - mert egy ilyen kő volt abban a gyűrűben: akárki viselte az ujján, vagy tartotta kezében, nem ártott neki egyáltalán, és nagy erő lakozott benne sok jó dolog előidézésére. De ha azt akarta, hogy valakit fájdalommentesen megmérgezzon ezzel a kővel, csak annyit kellett tennie, hogy úgy helyezze el, hogy mérget bocsásson ki magából. És Bajazid fogta a gyűrűt, szájába tette, és ott tartván egy kis ideig meghalt. A nagykán látva ezt a szörnyű dolgot, hogy ő megmérgezte magát, így szólt az ő nyelvén: "Yaban kaltıl gendizina

kimisstur", ami azt jelenti: Örült az az ember, hogy megölte magát. Ugy gondoltam, hogy becsülettel hazaengedem, és fájdalom, hogy ilyen hitványul végzett magával." Akkor a nagykán minden emberét elengedte, és tisztelettel útjára bocsátotta Despinát, egész Brusáig, saját földjéig kísértette. Így végződött a török háború a tatárokkal.

XVIII. fejezet

55. p. A nagykánról és uralkodásáról és a római császárokról

A nagykán a tatár uralkodó. Fővárosa egy Hytay vagy Czachatay nevű helyen van: Észak felé fekszik a nyugvó nap irányában. Ő nagy és szabad uralkodó és ősi. A régi időkben sok országot meghódított a nyugvó nap irányában, úgyhogy még máig is megvannak a jelek, ahol járt: nagy dombok állnak, hogy ezt jelezzék, mert elrendelte, hogy ezeket a dombokat halmozzák fel jeléül harcainak. /Bizánc alapítása./

A római császárok az egész világon uralkodtak a kelő naptól a lenyugvóig, amig Konstantin császárra nem került sor, de ugyanez a Konstantin Rómát Szilveszter pápa szentatyára hagyta, és ő maga Albániába ment, egy Drac nevű helyre; megalapítván ezt nem volt elégedett az ott éléssel, és előre nyomult görög földre - mert ő maga görög volt - egy Bizánc nevű helyre. És egy nagy várost alapított, és mindazokat a nemes dolgokat, amik Rómában máig is megvannak, elrendelte, hogy csinálják meg Bizáncban is. Magával vitte az összes ró-

mai hatalmasságot, ama hét uralkodót, aki Rómát kormányozta abban az időben. És azon hét uralkodó közül egy volt a császár. Mindegyiküket görög nyelven Paleológusnak hívták, és összes házaikat, bármilyen formájuk voltak Rómában, felépítette velük ugyanabban a formában Bizáncban. És Bizáncot Isztambulnak nevezte el, ami "császári fővárost" jelent, ahogy még ma is egyesek Konstantinápolynak hívják. És az egész maradon földet Romániának nevezte el Róma után.

/Viszály a keresztények között./

És abban az időben a császárok Rómában jártak, mint hatalmas uralkodók, mert a szentegyházzal egységbe voltak. Azután több száz év múlva az egység felbomlott Leó császár után. Akkor egy bizonyos pápa és a rómaiak császárrá választották maguknak a franciaországi Nagy Károlyt, és egy időre császárjaikat a német fejedelmek közül választották, ahogy azt máig is teszik. És így a keresztény birodalom hanyatlani kezdett, mint a régi írás mondja: "Jaj neked, hétfejű, mert belőled fog jönni minden gonosz". És a hétfejű Rómát jelenti, mint már említettük, a hét házat, vagy hét fejet.

57. p. /Mohamed reakciója./

Mohamed látván a széthuzást a keresztények között előrenyomult perzsa földre, és összeállította a pogányok vallását; és abban az időben a római császár helyébe egy szultánt tett egy Missir nevű városba, aki máig is uralkodik, és addig fog, amíg Isten akarja. És a mi nyelvünkön ezt a szultánt Zoldannak nevezik. És a fent említett nagykán fővárosa és hatalmas ezekben az országokban van, mert ő mindenütt mindenki felett

uralkodik ezekben az országokban.

/Egy akol és egy pásztor, János evangéliuma 10; 161./

És a görögök azt mondják Konstantin császárról, hogy ő megvalósította az irás szerinti egy akol és egy pásztor elvet, mert megszabadította és felemelte a kereszténységet, és elpusztította a pogány bálványimádást. És mások mégis azt mondják, hogy az ítélet napján egy akolnak és egy pásztornak kell lenni, és ez azt jelenti, hogy az ítélet napján Isten fia lesz a bíró, aki ítélkezik élők és holtak fölött. De két akol lesz, és ezért nyilvánvalóan két pásztor - egyik akol az ég királysága, és ennek az akolnak a pásztora lesz az élő Isten fia; és a másik akol az örök pokolban lesz, és annak pásztora Lucifer lesz. És ahogyan a mai időkben történnek a dolgok, azt mutatja, hogy az ítélet napján balsorsunkra nem lesz egy akol és egy pásztor. Ha a dolgok nem változnak, a görögöknek lesz igazuk, ahogy ezt illetően már korábban enlitettük. Mert a pogányság erősen szaporodik, és különféle eretnekségek keletkeznek, és a kereszténység hanyatlak. Mert senki más nem állhat ellent, és nem védheti, kivéve Őkirályi felségét, a lengyel Olbracht királyt, aki rendkívüli veszteségeket vállalt emberekben és javakban szüntelenül működve és harcolva a pogányok ellen, védve a kereszténységet. És a Szentatya Rómában a klérussal együtt békében ül nem törődve ezzel, és a római császár vagy király a német földön lovagjaival dorbózol, Törökországban bizonyára keveset hallani Ő Dicső felségeikről, mert semmire sem vállalkoznak a pogányok ellen.

Lehetséges, hogy a Szentatya az egész kereszténység uralkodója, és a legfelségesebb római király sokáig tunyán elnézi az ilyen erőszakot és a keresztény vér ontását, jóllehet Isten segítségével védekezni tudnának a pogányok ellen. Őfelségeiken mulik minden: hogy felkeltsék a kereszténységet a pogányok ellenében; hogy meghódítsák a dicső római birodalom fővárosát, és Isten segítségével felszabadítsák az egész kereszténységet. A római birodalom fővárosa Konstantinápolyban van, amelyet görög nyelven Stambolinak hívnak, törökül pedig Stambolnak. Hogyan és mi módon jöhet Isten segítségével ez a győzelem a pogányok felett, később fogjuk megtárgyalni.

XI. fejezet

59. p. A nagykánról és Murád szultánról, Bajazid fiáról

/Murád évenkénti adófizetése./

Murád szultánnak adót kellett fizetnie a nagykánnak, mert legyőzte atyját, Bajazidot, ahogy korábban említettük. A nagykánt az ő nyelvükön Diehanzachnak hívják, ami a mi nyelvünkön azt jelenti: "az egész világ ura". És elrendelte, hogy Murád török szultán adjon neki minden évben 100 000 dukátot. Később a Diehanzach elengedte azt a 100 000 dukátot azzal, hogy a szultán jobban harcolhasson a keresztények ellen. És elrendelte, hogy adjon neki 1000 vég nemezt, téli lótakarót és ezer nyári lótakarót. És így a nagykán békében volt Murád török szultánnal.

XX. fejezet

61. p. Murád császár uralmáról és sorsáról

/István despota és Zsigmond császár./

Murád szultán követte a trónon apját, Bajazidot, miután fegyverszünetet kötött István despotával /Lazarevics István/. Ezután István despota befejezte Belgrád megerősítését, majd nem sokkal ezután meghalt. Jó kapcsolatban állt Zsigmond császárral. Mindig elment Budára a császárhoz, valahányszor az érte küldött. És Zsigmond császár adott neki egy házat Budán /ebben lakott Mátyás király uralkodása alatt az esztergomi érsek./ Ezután István despota halálos ágyán országát unokaöccsére, Đurađra hagyta /Brankovics György/. Belgrádot pedig Zsigmond császárnak adta azzal az utasítással, hogy adják át neki. Ezután a despota meghalt a Glava nevű mezőn: innen a Resava nevű kolostorba vitték, és ott eltemették.

/György despota és Murád szultán./

Halála után unokaöccse, Vukovity Gyuragy /=Brankovics/ lett a despota, és átadta Belgrádot Zsigmond császárnak. Így Belgrád önként átadatott a magyar koronának minden nehézség nélkül. Ezután Murád török szultán feleségül vette a despota leányát, Marát, és kérte a despotát, hogy küldje el vele együtt saját fiát, Grugurt /Gergely/. Így a despota elküldte leányát és fiát Murád szultánhoz. E barátság jegyében a despota engedélyt kért a török szultántól egy monostor vagy kolostor akadálytalan építésére. A szultán megengedte ezt a despotának, és megígérte, hogy nem fogja akadályozni ebben, mi több, meg-

engedte, hogy szabadon építhessen magának egy monostort vagy erődöt akadályoztatás nélkül. És a szultán megígérte neki, hogy ezt hűségesen megtartja. Bizva a szultán ígéreteiben a despota felépítette Szendrőt.

Murad szultán meghallva, hogy a despota egy biztonságos erődöt épít, még mielőbb befejezte volna, vagy felszereléséről gondoskodhatott volna, hirtelen elrendelte, hogy sógorát, a despota fiát, Grugurt fogják el. Egy Dimotika nevű várba vitette, maga pedig sereggel Szendrő ostromára indult. A despota értesülve a szultán hadjáratáról fiát, Istvánt Szendrőben hagyta, maga pedig Magyarországra lovagolt Ulászló királyhoz, a dicső emlékezetű Kázmér lengyel király fivéréhez.

63. p. /Szendrő eleste./

Murád szultán megérkezése után ostrom alá vette Szendrő várát, kiéheztette és bevette. Elhurcolta sógorát, a despota fiát, Istvánt, és fogságban lévő bátyja mellé záratta a fent említett erődben. Így Murád szultán meghódította az összes rác területeket az erdőkkel és várakkal együtt. Szendrő pedig önként megadta magát neki - inkább a törököknek, mint a magyaroknak, amint erről még később tudósítunk.

XXI. fejezet

65. p. Hogyan vonult Ulászló király a despotával Murád török szultán ellen

/A bulgáriai hadjárat./

Ulászló magyar király összegyűjtven egy hadsereget vitézül támadást indított Murád török szultán ellen; és ökirályi felsége mellett vonult Gyuragy despota. Megbeszélték maguk között, hogy nem válnak el egymástól, amíg meg nem ütköztek vele. Együtt meneteltek az egész Rácországon át, és Bulgárián át is, amíg egy Plovdivnak nevezett város közelébe értek. Murád török szultán sietve utolérte őket a hegyekben, és megakadályozta őket, hogy áttörjenek Plovdiv alá. E hegyiség neve Zlatica; egyesek Vaskapunak nevezik. És amikor már ezek között a hegyek között elértek egy bizonyos völgyhöz, itt a szultáni janicsárok elébük mentek, és nem engedték, hogy áttörjenek Plovdivhoz, mert ott egy nyílt sík föld van. Ulászló király látva, hogy nem tud áttörni, elrendelte, hogy szekereket hátrafelé huzzák, mert a szekerek nem tudtak megfordulni, és a visszavonulásban mindent vissza kellett vinniük a hegyekből hiánytalanul. Visszatérve a király egy Szófia nevű városhoz ért. Ez ősszel volt. Nem lévén képes itt maradni télen át, felgyújtotta a várost, és visszavonult rác földre.

És amikor már elérte a Pirot nevű várost, az a hír jött Ulászló királyhoz, hogy Murád török szultán Szófia városához érkezett, amelyben korábban a király táborozott, majd fel-

gyujtán elhagyta. Ulászló király megparancsolta a despotának, hogy maradjon hátra, és egy kis távolságban mögötte vonuljon seregével. És így a despota a király mögött menetelve azt várta, hogy a törökök harcba bocsátkozzanak vele. És amikor elértek a Kunovica nevű hegyhez, az áldott emlékü Ulászló király az egész sereggel odalovagolt a hegyhez, és határozott hírek érkeztek a despotához, hogy a törökök utánuk menetelnek. A törökök ellen fordulva és rájuk várva tudatta őfelsége Ulászló királlyal, hogy "a törökök nagy erővel vonulnak utánuk; ezért méltóztassék hátrahagyni az egész gyalogságot a szekerekkel, és Te pedig az egész sereggel jöjj hozzám".

67. p. Nem sokkal később Ulászló király megérkezett, amikor a csata megkezdődött a törökökkel. És olyan nagy volt a csata, hogy a törökök döntő verséget szenvedtek.

/A törökök veresége./

A pogány főemberek közül egyeseket megöltek, másokat elfogtak; és a szultán egyik barátját, aki ott a szultánt képviselte, megölték ott, és ennek a napnak emlékére egy jelvény van a sirján a Tajanica nevű városban.

És onnan Ulászló király legyőzvén a pogányokat minden veszteség nélkül örömmel vonult a rác földre. Elért egy Dobrogic^t nevű síkságra, rác földön akarván maradni a télen át, hogy nyáron Isten segítségével újra a török szultán ellen vonuljon.

/Murád engedményei./

Üzenet jött a török szultántól, hogy ha elengedi az elfogott főembereket, visszaadja a despotának Szendrőt minden erődtítményével együtt és az egész rác földet és mindkét fiát, Grgurt /Gergely/ és Istvánt. Ulászló király tanácskozáva a despotával és más nagyurakkal elfogadta ezeket az engedményeket, és tudatta a szultánnal, hogy megteszik. A szultán küldött egy Baltha Ogli nevű törököt, ami azt jelenti, hogy "Fejsze fia", és ő a szultán parancsára átadta Szendrőt és a többi erődöket is a despotának; és hozták a két fiát is megvakítva. És a szultán foglyait elengedték. György despota birtokba vette egész országát, és a királlyal együtt ott maradt néhány héten át.

XXIII. fejezet

75. p. Ulászló királyról: Hogyan ment Őfelsége később a pogányok ellen

/Ulászló királyt rábeszélik a béke megszegésére./

A dicső emlékü Ulászló király hét évi fegyverszünetet kötött a török szultánnal. /10 év./ Az egyházi és világi vezetők tudva, hogy Ő Királyi Felsége jól harcolt korábban a pogányok ellen, rábeszéltek a királyt, hogy ne tartsa meg a békét a törökökkel. Mivel a csillagvizsgáló asztrológusok, a borissza lovagok és János, aki mint a későbbi Mátyás király apja kormányzó volt, biztosították a királyt, hogy sikeresen és szerencsésen fog hadat viselni a pogányok ellen, Ulászló király a törökök ellen kezdett készülödni. Üzenetet

küldött a despotának, hogy ő is készüljön fel. György despota megkapván az üzenetet nagy aggodalmában elküldte barátját, Dmitár Krajkovicot, egy híres nemest Őfelsége Ulászló királyhoz ezzel az üzenettel:

/György despota megtagadja a csatlakozást./

"Kedves király, én megbiztam korábbi szavamban, melyet Fenséged a jövőre nézve mondott Neken, hogy az én tanácsom nélkül semmihez nem fog a pogányok ellen. És nem tudom, Felséged hogy felejtette el ezt; és azt sem tudom, kinok a tanácsára hajlottál, hogy olyan nagyon sietsz a pogányok ellen anélkül, hogy erre szükség lenne. Kegyeskedj tudomásul venni, Felség, hogy jelenleg semmiképpen sem állhatok rendelkezésedre, mert Felséged jól tudja, hogy én egy lerombolt országot foglaltam el, és számos erősséget újjá kell építenem, és élelemmel ellátnom. Ezért alázatosan kérem Felségedet, hogy álljon el ettől a háborútól egyelőre. Mert én Felséged tiszteletére és javára arra készülök, hogy egy későbbi időben 50 000 emberrel és öreg fejemmel rendelkezésre bocsássam magam, hogy segítsen Felségedet a pogányok ellen, sőt még többel is, ahogy csak képes leszek, akár egész vagyonommal.

Igy elhatároztam, hogy Isten segítségével több százezret gyűjtök össze Felségednek addigra; de most semmit se tudok eziránt tenni, és azt tanácsolom Felségednek, hogy hagyjon fel most ezzel a háborúval. De ha nem tud várni addig a 3 évig, még egyszer azt tanácsolom Felségednek,

hagyja abba ezt a háborút. Én, mint korábban, atyád akarok lenni, és Isten segítségével hozzá akarok járulni győzelmedhez a pogányok felett".

Meghallván ezt az üzenetet Ulászló király valóban hajlani akart erre a tanácsra; de János vajda, aki Ő Királyi Felsége oldalán állt /János közbelép/, jót nevetett, és a következő szavakkal támadt rá a követre Őfelsége a király előtt: "Dmitár ur, uralkodód jól kimosta magát." Dmitár így felelt neki: "János ur, légy meggyőződve arról, hogy Őfelsége, az én paráncsolóm, Ő Királyi Felségének igaz és hű tanácsadója; és nem a Te bőrödre megy a játék. Mivel Ő Királyi Felsége nem akar így tenni, bizzuk Istenre." A király a következő választ küldte a despotának Dmitár útján: "Ha elindulok erre a hadjáratra, legelőször Téged kereslek fel Szendrőben nemsokára, és én magam akarok Veled beszélni az egész ügyről".

Igy szólt az üzenet.

/Ulászló király megáll Belgrádban./

A despota meghallgatván ezt az üzenetet elkezdett felkészülni a király jövetelére, ahogy az egy királyt megillet; készített finom és pompás sátrakat és különösen egyet, amelyik nem volt nagy, de rendkívül finom és drága, és belsejében festmények voltak gyöngyökkel és arannyal borítva, pompás lovakat és más dolgokat is, amik ajándékoknak alkalmasak voltak. Azután Ulászló király egész haderejével megérkezett Belgrádhoz, hogy átkeljen a Duna jobb partjára

Delgrádba. Aztán megérkezett a despotához Szendrőbe, és ott táborozott Szendrő előtt a szabadban, élvezve a vendéglátást, amíg egész hadserege át nem kelt a Dunán. Felvonultak, és állást foglaltak nem messze Szendrőtől. És akkor Ulászló királynak átadták a despota fenn említett ajándékait, és ráadásul adott 50 000 dukátot szomoruan kérve, hogy menjen ezzel haza, és álljon el a háborútól. János, aki jelen volt, így szólt a despotához: "Despota uram, nem akarunk itt táborozni, hanem a pogányok ellen akarunk vonulni". A király ránézett a despotára, a despota pedig a királyra, és szomoruan látták, hogy nincs más út, mint amit János mondott, így elbucsuzván elváltak.

/A várnai csata./

Innen eltávozván Ulászló király a Duna mentén levonult egy Vidin nevű városhoz; ezt a várost kifosztotta és felgyújtotta. És innen tovább vonult messze Törökországon át, és megérkezett egy Várna nevű síkságra a Fekete tenger közelében. A török szultán is ide érkezett. És a két sereg összetalálkozván a keresztény király és a török szultán csatát kezdtek hétfőn. Kezdetben szerencsésen és jól ment a keresztényeknek, még a második és harmadik napon is, amíg a pogány lovasságot teljesen megverték, úgyhogy csak a szultán és janicsárjai maradtak a csatamezőn.

A janicsárok látván, hogy a dolog rosszra fordult, kiválasztottak egy helyet maguknak a hegyek lábánál, szorosok és mély bevágások közt, magas bozótos közt, úgyhogy az el-
79. p. lenség nem vehette észre, hogy árkok vannak előttük; és el-

hagyták az első árkokat, amit menekülésre szántak, mintha a hegyek közé akarnának futni.

/Janicsár csapda./

Murád szultánt maguk között tartották, hogy ne tudjon elszökni tőlük. És állást foglaltak ezek között a szurdokok között és bozótok között, és a szurdokot bozóttal fedték be, ez így tartott estig. Látván ezt János rábeszélte Ulászló királyt, hogy szerezzen dicsőséget magának, és menjen rájuk csapataival, mert azok már meg vannak verve. Akkor a király rögtön felkészült, és egyenesen ellenük vonult; sisakban lándzsát emelve gyorsan felkészültek, odavágtattak, hogy gyorsan lerohanják őket, és darabokra zúzzák a lovassággal látván, hogy azok mind gyalogosok. Így vágdatván összetorlódtak, hogy minél előbb odaérjenek. Mivel így vágattak, a szurdok teljesen megtelt lovasokkal. Ezután előugorva a janicsárok verték és gyilkolták őket, ahogy nekik tetszett.

/Ulászló elesik, de János megmenekül./

Ulászló király ott maradt a szurdokban, de János vajda akadálytalanul visszavonult, mivel a pogányok össze voltak gabalyodva, és nem volt, aki őt üldözze. Ami Ulászló királyt illeti, a keresztények nem tudták, mi történt vele. A pogányok sem tudták, hogy az árkokban maradt. Elfogták sok nemes urát és szolgáját azon a helyen. Akik az árkokban estek, azok közül a janicsárok sokakat kihuztak, lehuzván ruhájukat pénzüket keresve. Aztán egy bizonyos janicsár, akit Bukrichadernek hívtak, ami azt jelenti, hogy "puposhátu Hadr", rá-

bukkant a királyra nem tudván, hogy ő a király. Ez a janicsár észrevevén a finom páncélt és a tollat és a csatot a sisakján, levágta a fejét, és elvitte a tollal és sisakkal a szultánhoz, elébe dobta, és így szólt: "Szerencsés uram, itt a feje valamelyik híres ellenségednek".

A szultán rögtön foglyokért küldött, akiket odavittek, hogy mondják meg, kinek a feje lehet az; és a foglyok közt a királynak több kamarása is ott volt. A szultán megkérdezte, hogy kinek a feje az. Ők azt válaszolták: "Kétségtelenül a mi urunk, Ulászló király feje". Több szolga látván uruk királyi fejét nagy szomorúságban sirtak és kiáltoztak: és a szultán nagy örömmel rögtön lefejeztette az összes foglyot.

Kivéven a király fejét a sisakból megnyuzatta, és a bőrt kitömette különféle gyökerekkel és gyapottal, hogy ne romoljon meg; megfésültette a haját, és kikészítette szulfiddal úgy, hogy olyan volt, mintha élne. És elrendelte, hogy a
81. p. fejet tüzzék lándzsára, és hordozzák körül minden városban, és kiáltsák, hogy Isten győzelemre vitte ellensége felett,

/Ulászló feje mint győzelmi jelvény./

És azokat, akik vitték a fejet, annyira megbecsülték az urak és polgárok, hogy mindegyikük több száz aranyat kapott. Az áldott emlékü Ulászló király udvarában egy fekete és egy vörös zászlót tüztek ki. A szultán udvaroncai ugyanezt a zászlót viselték évekig a felette aratott győzelem emlékére. És az áldott emlékü Ulászló királynak sűrű barna haja volt. Így végződött ez a szerencsétlen csata.

Aztán Murád szultán Drinápolyba érkezve elküldte a fejet Zoldannak; és a janicsárt, aki levágta a fejet, és a szultán elé vitte, nevezetes vajdává tett, annyi lovat és pénzt adott neki, hogy nagy ur lett belőle. Sok mást is megjutalmaztak. És így jó lett a dolga Murád szultánnak, a pogány szerzetesnek.

XXIV. fejezet

83. p. Hogyan gyűjtött sereget János vajda magyar kormányzó, és hogyan vonult megint a törökök ellen 3 évvel később

Amikor eltelt a hét év attól kezdve, hogy békét kötöttek a török szultánnal, János vajda üzenetet küldött a despotának biztatván, hogy együtt menjenek a törökök ellen.

/A despota válasza Jánosnak./

A despota válasza: "Jól tudod, hogy hét évre kötöttünk békét Murád török szultánnal. A török szultán megígérte, hogy nem zaklat bennünket e hét év alatt, és mi sem őt, Te azonban rávetted a boldogult emlékü Ulászló királyt, hogy ne tartsa meg a békét a törökökkel. Sereget gyűjtve a törökök ellen vonultál, megszegve a békét tanácson és tudton nélkül; és én nem lévén képes olyan gyorsan felkészülni, kényszerűségből nem mentem a királlyal. És hogy ott hogy jártatok, az minden ország előtt ismeretes. És én nagyon szomorú vagyok emiatt és különösen azon esemény miatt. Ezért János ur, kormányzó ur, tudaton veled, hogy én nem akarok a törökök ellen vonulni a király nélkül. Ezért először azt rendezd el, hogy legyen felettünk király, és én kész vagyok és összes embere-

in is, hogy ő királyi felsége mellett meneteljünk nagy örömmel, minden kifogás nélkül. Ha azonban tanácsom ellenére Te még a törökök ellen, tudd meg, eszedbe fogok jutni ott, ahol az én tanácsom már nem fog használni Neked".

És János kormányzó hallván az üzenetet nevetett rajta, és azt mondta: "Ha Isten segít nekem, hogy legyőzzem a pogányokat, megtalálalak Szendrőben". Erre a beszédre a despota így válaszolt: "Isten legyen vele, amit ellenünk tervez, Isten fordítsa az ő fejére, és amit mi tervezünk ellene, azt adja meg nekünk az Isten".

Akkor János küldött egy üzenetet a despotának arra kérve, hogy adjon neki szabad átvonulást országán egészen a koszovói sikságig. A despota egész országában elrendelte: "Legyen neki szabad átvonulása, és mutassunk iránta olyan jó akaratot, mint ő énirántam; és ezt saját jószántunkból parancsoljuk meg. Aki el akarja kerülni haragunkat, ne tegyen másként." És akkor a kormányzó minden seregével elment a koszovói sikságig.

/János üzenete Murádhhoz és a válasz./

Murád szultán is odaérkezett. A kormányzó látván a török szultán hatalmát és nagy erejét így írt a szultánhoz: "Szultán, nekem nincs oly sok emberem, mint Neked, de jóllehet az enyimek kevesebben vannak, mint a tied^{ed}iek, tudd meg, hogy ők jó, igaz és vitéz emberek". A szultán válaszolt Jánosnak: "Inkább legyen mindenféle nyíllal teli a tegezem, mint egy olyan, amiben hat vagy hét diszes van."

Akkor megkezdődött a csata csütörtökön napkeltekor, és harcoltak szombat estig. A pogány lovasságot megverték; akkor visszavonultak, és a kormányzó látván ezt a janicsárok ellen fordult. Ott ő döntő vereséget szenvedett, és a szekereket felborították. János egy másik emberrel alig tudott a hegyekbe menekülni, és a többiek mind a csatamezőn maradtak. Ezek teljes vereséget szenvedtek.

/Murad győzelme Rigómezőnél./

Murád szultán megparancsolta, hogy az összes fejet tűzzék lándzsára. Ez után a győzelem után a szultán ellovagolt Rigómezőről. És így végződött ez a szerencsétlen és különös háború.

A kormányzó a Zagorje nevű tartományba ment, és azt a tartományt Belmužević Stefán kormányozta; Jánost elébe vitték, és ez az uralkodó a fejedelemhez vitte, Szendrőbe a despota-hoz. A despota megjutalmazta őt, majd - vesztére - tisztelességgel hazabocsátotta /Hunyadit/ Magyarországra. Holott azt mondják: "Ne tégy jót gonosz emberrel".

És a despotának sok nehézsége támadt a török szultánnal, amiért kiengedte Jánost az országból. Ha a szultán tudta volna, hogy a kormányzót Szendrőbe vitték, a szultán rögtön elfoglalta volna Szendrőt, és ezért a despota nem akarta sokáig várásban tartani a kormányzót, nehogy a szultán tudomást szerezzen róla. Akkor két év múlva meghalt Murád szultán, és fia, Machomet /Mohamed/ lett a török szultán utána; és könnyen jutott a szultáni trónra, mert nem volt testvére.

XXV. fejezet

87. p. Murád fiának, Mohamed szultánnak uralmáról

/Mohamed megállapodása György despotával./

... Ekkor /Mohamed/ elküldte a despotához mostohaanyját, a despota Mara nevű leányát, aki Murád szultán felesége volt. Tisztességgel elküldte őt apjához, és adott neki 2 tartományt... és az alábbi szerződést kötötte a despotával: nem háborgatja őket, amíg ő és fia, Lázár él; kikötötte magának, hogy a despota küld neki rendelkezésére 1500 lovast, és 1500 arany adót fizet neki. Ebbe a despota beleegyezett... A despota így válaszolt /tiltakozó/ rá alattvalóinak: "Igy kell tennem addig, amig egyszer Ulászló király el nem kezd uralkodni Magyarországon. Mert én nem bízom Jánosban, ő királyi felsége sem bizik benne, ezért így kell hagynom a dolgot, amig Isten akarja..."

XXVI. fejezet

88. p. Hogyan szedte rá Mohamed szultán a görög császárt a fent említett fegyverszünettel.

91. p. ... És ekkor a török szultán elküldött a despotához, hogy küldjön neki 1500 lovat a korábbi egyezés értelmében: "Mint után befejezem az erődítményt, Karanánország ellen akarok vonulni". A despota kijelölt egy Jakša Brezicic nevűt, a magyarországi Jaksicsok mostohaapját, és küldött vele 1500 lovat, mivel a despota nem ismerte az ő szándékát. /A szultánét./...

És amikor a despota által a szultán segítségére küldött csapatok utközben meghallották, hogy a szultán körülvette Isztambult, haza akartak menni, de bizonyos emberek figyelmeztették őket, hogy semmilyen körülmények közt ne forduljanak vissza, mondván nekünk: "Mert a törökök leölnék benneteket, ez a rendelkezés rólatok". Ezért tovább kellett lovagolnunk Isztambul felé, és segítenünk kellett a törököknek, hogy bevegyék azt; de a mi segítségünkkel a város soha-

93. p. sem esett volna el. És amikor Konstantinápoly elé értünk, a sereggel együtt a drinápolyi kapu előtt állítottak fel bennünket. /A hajókat levontatják a tengerhez./

Egy hétig voltunk ott, amikor a szultán csodamód nagy költségen felkészült a hajók ügyében; az egész sereg és a város bámult: a sereg egy árkot ásott a dombnak föl és le, beburkolta deszkával, vastagon bekente faggyuval /mellesleg öt futárt osztottak be mindegyik hajóhoz/; és különleges vitorlákat huztak fel rájuk, mintha vizen mennének, lobogókkal, dobpergéssel, ágyutüz közepette mind a harminc hajó megindult egymás után. A nagy csoda láttán a csata egy pillanat alatt elült: gyalogosok és bivalyok szárazföldön huzták a hajókat le a tengerre. A görögök látva a hajók rendeltetését, meg akarták akadályozni, hogy elérjék a tengert, de eredménytelenül. És így a várost szárazföldről és tengerről ostrom alá vették...

Isztambul nagy város, erős, magas falak és tömör bástyák veszik körül. A szultán teljes erejével sem vehette volna be, ha nem történt volna gyalázatos árulás...

95. p. ... /Konstantinápoly elfoglalása után./

Szultán Mohamed szultán felkészült, és Rácországba vonult a despota ellen anélkül, hogy a békét felmondta volna.

XXVII. fejezet

97. p. Hogyan játszotta ki Mohamed szultán György despotát a békeszerződés örve alatt

/A rácok, akik eleve óvták a despotát attól, hogy megegyezzen a törökkel, Mohamed támadása hírére tudatják a despotával, hogy készek a török ellen harcolni életre - halálra, és hívják, hogy segítsen nekik./

A despota így válaszolt nekik: "Ily gyorsan nem tudok csapatokat szervezni, mert nincs Magyarországon egy Ulászló király, aki segítene ebben nekem. Ezért hagyjátok a dolgot úgy, ahogy van. Ha megadjátok magatokat a szultánnak, istenre mondom, megszabadítalak benneteket Isten segítségével"...

99. p. /Novo Brdo megadja magát./

Innen a szultán tovább vonult, és bekerített egy várost, melyet Novo-Brdo-nak, "Arany és Ezüst hegy"-nek neveznek, megtámadta és bevette, de egy megállapodással: megígérte, hogy meghagyja vagyonukat, és nem hurcolja el fiatal asszonyaikat és fiaikat. És amikor Novo Brdo városa megadta magát, a szultán elrendelte, hogy a kapukat zárják be, de egy kis kapu maradjon nyitva. A városba érkezve a törökök megparancsolták a családfőknak, hogy családtagjaikkal mind a férfiak, mind a nők a kis kapun át menjenek ki a városból egy vi-

zesárokhöz, vagyonukat a házukban hagyva. Így is történt: egymás után jöttek, a szultán maga állt a kis kapu előtt, elirányította a fiukat az egyik, a lányokat a másik oldalra, a férfiakat pedig az árok egyik, az asszonyokat a másik oldala mentén. Ezek közül a legkiemelkedőbb és legjelesebb férfiakat lefejeztette. A többi visszabocsátotta a városba. Ami a vagyonokat illeti, semmijüket sem bántották. A fiuk 320-an, a lányok 74-en voltak. A lányokat szétosztotta a pogányok közt, de a fiukat magának tartotta meg, janicsárnak, és átküldte őket a tengeren Anatóliába, ahol a kiképző táboruk van.

/Szökési kísérlet./

Engem is ebben a városban fogtak el két fivéremmel együtt, és amerre csak hajtottak bennünket egy csoportban a törökök, akikre biztak bennünket, erdőkben, vagy hegyekben, mindig azon járt az eszünk, hogy megöljük a törököket, és elszökjünk a hegyekbe, de fiatalságunk ezt megakadályozta: magam 19 társammal éjszaka megszöktem tőlük egy Samokovo nevű falunál. Ekkor az egész környék üldözött minket, elfogtak, megkötözték, megverték, megkínóztak bennünket, és lófarkán hurcoltak. Csoda, hogy életben maradtunk. Ekkor a többiek és két bátyám kezekedtek értünk, hogy többé nem vetemedünk ilyesmire és így békében átvittek minket a tengeren.

És Mohamed szultán elvette a despotától egész Rácországot a Morváig, meghagyván neki a Moravától Szendrőig terjedő földet.

XXVIII. fejezet

103. p. Hogyan járt a János magyar kormányzó kezébe került despota viszonzásul iránta tanusított előzékeny cselekedeteiért

/György despota elmenekül a járvány elől./

Egy nagy pestisjárvány volt Szendrőben. És Isten e csapása miatt a despota elment Szendrőből egy hegyre a szabad levegőre Belgrád mellé, és ott maradt felfelvén sátrait, amíg Isten csapása el nem mult. Kevés ember volt vele; mindazonáltal Lázár fia vele volt. És küldött egy üzenetet a magyar kormányzónak és Szilágyi Mihálynak is, mert ő kormányozta Belgrádot akkor, és kérte őket, hogy szabadon időzhessen ott. János magyar kormányzó és a belgrádi Szilágyi Mihály megengedték neki hamisan és csalárdul, ünnepélyesen felhatalmazván őt, hogy ott maradjon biztonságban éjjel és nappal, ameddig csak akar, és mi több, megígérték neki, "akár mit kérsz tőlünk, mi boldogan megteesszük Neked". A despota bizván ígéretükben elbocsátotta kamarásait kíséretéből, és nyugodtan ott maradt, ahogy a körülményekhez illett, nem törődve senkivel.

/Fogság és váltságdíj./

És két hét múlva Szilágyi Mihály kijött Belgrádból több száz lovassal, és éjszaka megtámadta a despotát, és levágta jobb kezének két ujját, és a despotát elfogták, de Lázár fia elmenekült. És Belgrádba vitték a despotát. Ott azt követelték, hogy adjon 100 000 aranyat. A despota otthagyta nekik Jerina nevű feleségét, és ő maga Szendrőbe lovagolt, hogy összegyűjtse a pénzt. A despota megígérte, hogy kifizeti a pénzt késedelem nélkül, egy bizonyos Galvan nevű lo-

vagnak. Ez a Galvan, akinek több száz lovasa volt, néhány emberrel Szendrőbe lovagolt a pénzért, és a pénzt rögtön odaadták neki. De a rácok sajnálván urukat összegyülekeztek a despota és Lázár fia tudta nélkül, és az említett Galvan ellen lovagoltak, hogy elfogják, és el is fogták őket, és megtámadták a csapatát, és teljesen megverték őket. És megölván Galvan urat, és elvéve a pénzt ellovagoltak vele, és senki sem tudta, hogy ők hova mentek a pénzzel.

105. p. /Ulászló király közbelép./

Ulászló király hallván János kormányzó és sógora, Szilágyi Mihály becsstelen tettéről öfelsége Ulászló király elszomorodott ezen, és Cillei herceg is, mivel neki a despota lánya volt a felesége. És a boldog emlékü Ulászló király elrendelte, hogy a despota feleségét késedelem nélkül engedjék szabadon. És Szilágyi Mihály hallván a király parancsát elengedte őt. És a rácok kérték urukat, a despotát, hogy bocsássa meg nekik, hogy parancsa nélkül elvették a pénzt; a király maga és Cillei herceg rávették, hogy bocsássa meg nekik, és akkor fogták a pénzt teljes összegében, és visszaadták ezt a despotának: Akkor a despota Ulászló királynak akarta elküldeni a pénzt.

A király nem akarta elfogadni mondván: "despota ur, nekem nincs jogom ehhez a pénzhez." Ezért a despota 500 000 aranyat küldött ajándékba a királynak, és a király viszonzásul egy bizonyos várat adott neki Magyarországon.

És e cselekedetek miatt sok baj érte a kormányzót. És Cillei herceget megölte János fia, mivel János félt tőle a despota miatt.

És Szendrő más erősségekkel együtt a despota és Lázár fia halála után Tamás bosnyák király birtokába került, mert Lázár lánya volt a felesége. És a bosnyák király nagyon gyenge volt, mert félt a török szultántól. A rácok a kormányzó fentenlitett tette miatt úgy voltak, hogy inkább a törököknek adják Szendrőt, mint a magyaroknak. Mert ha megértés lett volna közöttük akkoriban, akkor a magyarok kapták volna meg Szendrőt és más erősségeket, mint pl. Belgrádot, mind a mai napig. Mert minden ember nemes jósággal szerez többet magának, mint átkozott gonoszsággal.

/A keresztények közötti viszály gyümölcsei./

Vegyük pl. Mátyás királyt. Sokat hagyott maga után heves harcaival és nagy kiadásaival? Hacsak feleannyit költött volna a pogányok ellen, mint amennyit itt elköltött, a pogányokat visszaűzte volna a tengerentúlra, nagy és dicső nevet nyert volna Kelettől Nyugatig és az Istentől örök jutalmat, a néptől hirnevet és dicséretet. Mi több, az összes keresztény közbenjárt volna érte Istennél, és a pogányok is megőrizték volna emlékükből. Ezért jegyezzük meg: ha egy keresztény keresztény ellen harcol, ez gyűlöletes Isten előtt és a világ előtt. És azt is jegyezzük meg: a pogányok ereje nemcsak magukban van, hanem a keresztények széthuzásában is. Mert a keresztény széthuzás a pogányoknak boldogság és öröm, és a mi gyűlölködésünk és rosszakaratunk győzelmet hoz a pogányoknak.

XXIX. fejezet

107. p. Hogyan támadta meg Mohamed szultán Belgrádot, de nem nyert semmit

/Belgrád ostroma./

Mohamed szultán megtudván, mi történt a despotával János kezei között, ráébredt, hogy ezzel széthuzás támadt a keresztények közt. Felkészülvén Belgrád felé indult, és megtámadta azt, és elhatározta, hogy átgázol a Száván a másik oldalra, és a Duna mentén út táborát, biztonságosan körülvárván magát és ágyukat helyezvén el, hogy a magyarokat ne engedje a várhoz, de bizonyos emberek lebeszélték erről mondván, "kegyelmes urunk, erre nincs szükséged". Azután a magyarok megérkeztek, és táborát ütötték a Duna mellett, és onnan eljutottak a várba, ahányukra csak szükség volt.

/Mohamed bánatai./

És ez volt a szultán első bánata, hogy ők lebeszélték arról. A szultán második bánata az volt, hogy a szultán utáni legmagasabb ur, a Karadia basa fenn állt egy sáncon, a nagy ágyu mellett megfigyelés céljából, és egy tüzér egy nagy ágyut kilőtt egy falra, és egy kő, ami letört a falról, a Karadia basát fejen találta. Nem maradt életben sokáig.

A szultán harmadik bánata az volt, hogy még két hétig akarta a falakat töretni, de Smagil aga lebeszélte erről, mondván, hogy erre nincs szükség, bizva a janicsárokb^ua, mert a szultán őt nevezte ki főléjük a legfőbb parancsnoknak. Akkor a szultán megfogadta tanácsát, és elrendelte, hogy in-

ditson rohamot; és addig rohamozták, míg be nem jutottak a városba. Négy száz és egynéhány janicsár került sebesültlistára, és néhányan, de nem sokan, elestek közülük. Aztán rövid idő múlva láttuk, hogy a janicsárok rohannak vissza kifelé a városból menekülve, és a magyarok rohannak utánuk, és verik őket.

Ezután még erősebben őrizték a falakat, mint eddig.

A negyedik bánat az volt, ami az ágyukat illette, hogy a szekerek, kötelek, ágyutalpak és mindenféle ágyúhoz való kellékek egy halomban voltak mind egy föld alatt; és valaki éjjel felgyújtotta azt, és mind hamuvá égett, és az ágyuk csupaszon maradtak. A szultán elrendelte, hogy több
109. p. sátrat üritsenek ki, és maga is felkerekedett, mintha menekülni akarna, azért, hogy kicsalogassák azokat a várból a sátrakhoz, ami meg is történt; kifutottak a városból, hogy összegyűjtsék a sátrakat. A szultán látva, hogy a gyalogosok messze kijöttek a városból, hogy összegyűjtsék a sátrakat, gyorsan rájuk tört lovassággal, és megveték őket, és ölték őket egész uton vissza a sáncokig. És ugyanaz az ember, aki azt tanácsolta a szultánnak, hogy ne töresse a várat tovább, mert elég volt, félve attól, hogy a szultán majd a fejére olvassa ezt, amikor a szultán megverte a gyalogosokat, akik a városból kirohantak, és elmenekültek onnan, hátrahagyva a puskákat és minden mást, ez a janicsártiszt visszatért. Meg akarván mutatni a szultánnak vitézségét, hogy visszajuthasson a kegyeibe, támadást indított a gyalogság ellen a sáncok mentén, és ott elesett.

/Mohamed legnagyobb bánata./

De a legnagyobb bánat mindenekelőtt az volt, hogy Isten nem engedte, hogy a törökök elfoglalják Belgrádot.

XXXI. fejezet

117. p.   Hogyan vonult Mohamed szultán a tengeren át Trapezund császára ellen

121. p. /Szilágyi Mihályt elfogják./

... És amikor egy Niksar nevű városhoz értünk, hír érkezett a szendrői vajdától, Ali béggtől; "Isten segítségével megvertük a Kaurokat /gyaurokat/, és elfogtuk Szilágyi Mihályt". És így Mohamed szultán rögtön megparancsolta, hogy Szilágyi Mihályt tartsák Konstantinápolyban odaérkezéséig. És amikor megérkeztünk Konstantinápolyba, a szultán lefejeztette. És valami miatt a szultán olyan dühös volt Ali bégre, hogy úgy volt, hogy őt is lefejezik, de a keresztények elleni említett győzelem miatt Ali bég visszakerült kegyeibe, akárcsak azelőtt.

XXXIII. fejezet

129. p.   Drakula oláh vajdáról, Alsó-Moldva uralkodójáról

/Drakula kegyetlenségei./

... Az ifjabb Dracula vajda egész seregével átkelt a Duna jegén Nikápoly alatt a szultán területére. Itt szabadjára engedte embereit, hogy fosztogassák és gyilkolják a falubeli és mezővárosi törököket és keresztényeket. Nagy kárt

okozott a szultánnak, és levágatta az eleven és holt férfiak és nők orrát. Az orrokat Magyarországra küldte azzal dicsekedve, hogy annyi törököt vert le és öletett meg, amennyi az orrok száma.

Visszatérve Brailliába érkezett, hogy fogadja a török szultán követét, aki mit sem tudott a történetekről. Elfogatta a követet harminc szolgájával, és egy vízzel körülvett, igen biztonságos erődbe, Tirgovistebe vitette őket. Először a szultán követét, Hamza béget huzatta karóba, majd körébe valamennyi szolgáját.

131. p. /A szultán bosszuló hadjárata Dracula ellen./

133. p. /Folytatódik a vérontás./

... Innen továbbá meneteltünk előre az oláh földön Dracula után, és testvére vonult az élen, mivel nagyon féltünk, noha az oláh vajdának csak kis serege volt; állandóan kémlelték őket, és minden éjjel árokkal vettük körül magunkat. Ennek ellenére nem mindig tudtuk megvédeni magunkat, mert éjjel ránk törtek, legyilkolták az embereket, lovakat, tevéket, elmetsették a sátrakat, több ezer törököt leöltek, és nagy kárt okoztak a szultánnak. Más törökök elfutottak előlünk a janicsárok felé; a janicsárok visszakergették és leölték őket, nehogy átgázoljanak rajtuk. Másnap reggel a törökök több száz oláht hurcoltak oda, és a szultán valamennyit kettéhasított. Az oláhok látva, hogy az ügy rosszul áll, elpártoltak tőle /Draculától/, és átálltak fivéréhez. Ő maga pedig ellovagolt Magyarországra a dicső emlékezetű Mátyás királyhoz, és Mátyás király börtönbe vetette az elkövetett kegyetlenségeiért. És a szultán fivérére bízta az országot, és hazalovagolt. Akkor a törökök kezdték mondogatni a szul-

tánnak: "Nagy vereségeket szenvedtünk Oláhországban, sok török veszett ott, így hát vedd fontolóra a dolgot." A szultán így válaszolt: "Amíg az oláhok birtokukban tartják Kiliát és Belgorodot, a magyarok pedig a rácországi Belgrádot, nem tudjuk legyőzni őket." Ezzel lezárultak a viták.

135. p. ... Miután elfoglalta valamennyi erődöt, és helyőrséget helyezett a városokba /Mytilene szigetén = Lesbos szigetén/, visszavonult Drinápolyba. Drinápolyba érkezve üzenetet küldött Magyarországra Mátyás királynak, még mielőtt Mátyást megkoronázták, hogy békét kössön vele, mert leginkább tőle tartott. És a békekötés után tüstént az albán fejedelmek ellen fordult, s egymásután legyőzte őket. A könnyű győzelem oka az volt, hogy mindegyikük tétlenül nézte a másik legyőzését, kivéven a Skender Ivanovics nevű fejedelmet, aki védte magát ellene.

/Skender bég./

Fiatalon sorozták be a janicsárokhoz Murád szultán uralma alatt; kifürkészte a szultán minden ügyét azzal a céllal, hogy elnyerve a szultán kegyét hazatérhessen. Történt pedig, hogy a szultán így szólt: "Skender! Kérd tőlem akármelyik vajdaságot tetszésed szerint, és én Neked adom." Ő pedig azt kérte, hogy adja neki Iván földjét, de nem mondta meg, hogy ő Iván fia. A szultán neki adta, ő pedig hazalovagolt, és birtokba vette az országot az erődök kivételével. Aztán az erődből a janicsárokat valamiképpen kicsalogatta, és elfoglalta az erődöket.

Később ura, Murád szultán, aki ezt neki adományozta, eljött, és megtámadta őt, de eredménytelenül, és így kellett őt hagy-

niok haláláig. Mert könnyebb védekezni a török ellen annak, aki ismeri őket, mint annak, aki nem járatos szokásaikban.

Miután a szultán Skender országa kivételével így elfoglalta egész Albániát, visszatért Drinápolyba. Megérkeztek Tamás bosnyák király küldöttei békét kérve.

XXXIV. fejezet

137. p. Hogyan küldött Tamás bosnyák király követeket Mohamed török szultánhoz béke ügyében

Tamás boszniai király 15 évre szóló békét kért Mohamed szultántól, és a szultán rögtön csapatokért küldött, hogy legyenek készenlétben, s felvonultak Drinápolyhoz, de senki sem tudta, hová akar menni ezekkel a csapatokkal. És a bosnyák király követeinek, akik szintén nem tudták, hogy mi készül, olyan sokáig kellett várakozniuk, amíg az egész hadsereg fel nem készült.

/Konstantin Mihailovics kémlelődik./

Egy alkalommal betévedtem a szultáni udvarnál egy boltozatos épületbe, amelyben az udvari kincsek voltak, és ez így történt: a kincsek az öcsém őrizetére voltak bízva, úgy, hogy soha nem hagyhatta őket ott; egyedül érezve magát értem küldetett, én pedig haladéktalanul hozzá mentem. Tűstént utánam kettesben odaérkezett Machmud basa és Iszhák basa, a szultán két tanácsosa. Amikor a bátyám meglátta őket, szólt nekem, s miután nem tudtam az épületet úgy elhagyni, hogy meg ne lássanak, a kincsesládák mögé bujtam. Amikor megérkeztek, bátyám szőnyegeket borított le nekik, ők pedig leültek egymás mellé, és beszélgetni kezdtek a bosnyák király-

ról.

/Hamis békeajánlat./

Machmud basa ezt mondta Iszhák basának: "Mit tegyünk? Milyen választ adjunk a bosnyák királynak?" Iszhák basa: "Csakis egyfélét. Ajánljunk neki békét 15 évre, és tüstént induljunk hadba ellenük. Másképp nem hódíthatjuk meg Boszniát, mert hegyes ország, emellett segítséget fog kapni a magyar királytól, a horvátoktól és más uralkodóktól, és olyan intézkedéseket fog tenni, hogy mit sem tehetünk ellene. Ezért ígérjünk neki békét, így szombaton eltávozhatnak, mi pedig utánuk mehetünk szerdán egészen Sitnicáig, Bosznia közelében. Senki nem fogja tudni, hogy a szultán innen merre akar fordulni." Ezzel befejezték társalgásukat, és visszamentek a szultánhoz a pincéből, és én is eltávoztam.

Másnap reggel, csütörtökön 15 éves szilárd és becsületes
139. p. békét ajánlottak nekik, ahogy kérték. A következő napon, pénteken a szállásukra mentem, és így szóltam hozzájuk:

/Konstantin figyelmezteti a bosnyákokat./

"Kedves uraim, békét kötöttetek a szultánnal, vagy nem? Így feleltek: "Hála istennek mindent megkaptunk, amit csak akartunk." Én pedig ezt mondtam nekik: "Hitemre mondom, nincs békétek." Az idősebb még többet akart kérdezni tőlem, de a fiatalabb nem hagyta, mert azt hitte, hogy gunyt akarok üzni belőlük. Ekkor ezt mondtam nekik: "Melyik napon akartok innen elindulni?" Azt felelték: "Szombaton". Én pedig mondtam: "Mi pedig Isten akaratából szerdán indulunk utánatok egészen Boszniáig. Ezt őszintén mondom nektek. Ne felejtsetek el."

Ők erre nevetésben törtek ki, mire otthagytam őket.

Ama beszélgetés során azt is eldöntötték, hogy mihelyt a szultán elhagyja Drinápolyt, lefejezik a trapezunti császárt. Így is történt: mi szerdán távoztunk onna, és a dicső emlékü trapezunti császárt pénteken lefejezték.

/A béke megszegése./

Igy Boszniába vonultunk, és elérkeztünk egy Kovasēvić nevű bosnyák fejedelem földjére. Ő nem tudván, hogy a szultán hadjáratra indul, meghódolt a szultánnak. Ezután lefejezték. Innen bevonultunk a király országába, és a szultán először egy Bobovac nevű erődöt vett ostrom alá. Mivel ágyuk nem voltak vele, itt az erőd alatt öntetett ágyukat, és ezekkel löve bevette az erődöt. Itt találtuk meg azokat a követeket, akik Drinápolyba jöttek békéért, és beszéltek velem; elbeszélgettünk, felidéztük az akkor mondottakat, de már késő volt szegény fejüknek.

/Tamás királyt elfogják./

A szultán elfoglalván az erődöt /Bobovac/ Jajcához vonultunk, és a szultán a gyorsaság kedvéért Mächmud basát előre küldte 2000 lovassal, hogy rajtaüssenek Tamás királyon valamelyik erődben, hallván és tudván, hogy nincs vele kíséret. És így szegény Tamás bosnyák király, aki éjt napallá tett, hogy gyorsan csapatokat gyűjtsön, elért a Kljucs nevű erőd-höz, hogy egy rövid pihenőt tartson. Ekkor a törökök hirtelen megjelentek, körüllovagolták az erődöt, semmit sem tudva arról, hogy ott van a király, amíg egy ember, aki vesztegetés árán kiszökött az erődből, el nem árulta a törököknek, hogy a király a várban van. És Machmud pasa ezt hallván ostrom alá vette a várat; és a következő nap tárgyalni kez-

dett a királlyal, hogy jöjjön le a várból, megesküdve a szappanból készített hamis könyvekre, amelyekről már szó volt /Lásd II. fejezet/, hogy semmi sem fog történni a nyakával.

144. p. /Jajca meghódol, és Tamást lefejezik./

Mohamed szultán Jajcéba érkezett, és ők Tamás királyt egy barátjával a szultán elé vitték, és a kíséret a várban látva, hogy uruk fogoly, megadta magát. És elfoglalván a várat a szultán megparancsolta, hogy a királyt és a másik embert fejezzék le. És azután elfoglalva az egész földjét helyőrséget hagyott a várban, és visszavonult fővárosába.

/Mátyás ostrom alá veszi Jajcát és Zvecsajt./

És ő engem a Zvecsaj nevű várban hagyott nem messze Jajcától, és adott nekem ötven janicsárt helyőrségül a várba. És ideadta a janicsárok félévi zsoldját, és rajtuk kívül 30 más török is volt velem segítségül. És miután a szultán elhagyta az országot, Mátyás király késedelem nélkül Boszniába érkezett tél elején, és ostrom alá vette Jajcát is és Zvecsajt is, ahol én voltam. És míg a magyarok a vár alatt táboroztak, a bosnyákok, akik megadták magukat a törököknek, és velük voltak a várban és a városban, elfoglaltak egy bástyát, amelyre egy török zászló volt kitűzve. Elfoglalván a bástyát ledobták a zászlót, és rálöttek a törökökre. És a magyarok látván ezt, gyorsan és vitézül felvonultak a bástyákhoz, és bemásztak a városba, amig végül be is vették a várost is: és a törökök a várba menekültek, és bezárkóztak oda.

/Konstantin visszatérése a keresztényekhez./

A király nyolc hétig volt ott támadván őket, és kiküldött egy másik embert ágyukkal, hogy Zvecsajt elfoglalják. És a várban rossz volt a fal, mert annyira lőtték ágyuval, hogy mi éjjel-nappal szünet nélkül javítottuk. Ez addig folyt, míg Jajca várát Zvecsaj előtt elfoglalták. És Mátyás király elfoglalván Jajcát egy szerződéssel rögtön visszavonult a magyarokkal Zvecsajhoz, és nekünk is meg kellett adnunk magunkat; és a Jajcában és Zvecsajban lévő törökök közül kevesen tértek vissza a törökökhöz, mert Mátyás király magánál akarta őket tartani. És én hálát adtam Istennek, hogy így becsülettel visszakerültem a keresztények közé. És így vette meg Mátyás király Jajcát és Zvecsajt.

És ekkor egy bizonyos Mahomet Mumiatovic nevű vajda volt Bosznia ura, és Jajcában egyik szolgája képviselte őt, neve Usum Haramibass. Ő is Mátyás királynál maradt velem és más törökökkel együtt.

XXXV. fejezet.

143. p. Hogyan vonult vissza Mohamed szultán Doszniába egy éven belül, hogy elfoglalja Jajcát Mátyás királytól

/Meghiusult támadás./

Nem lévén ágyuja az erőd alatt öntetett ágyukat, ezekkel az ágyukkal lövette a várat, amíg a falakat össze nem zúzta. Ledöntvén a falakat rohamot rendelt el. A szultán zászlója már a falakon volt, de egy gyalogos az erődből össze-

akaszkodott ezzel a janicsárral harcolva a zászlóért. És így tartották fogva egymást, amíg mindkettő le nem esett a várról, és meg nem halt. A szultán látva bátorságukat sajnálkozását fejezte ki. A szultán tudva és látva, hogy a vár és a város megvédte magát ellene, megparancsolta, hogy az ágyut huzzák a város melletti Verbas folyóhoz, és megparancsolta, hogy dobják a folyóba, ott, ahol a folyó lezuhan a sziklákról, hogy senki se tudja őket megszerezni. Onnan a szultán elvonult, és nem próbálkozott tovább. És menet közben megvert egy híres boszniai fejedelmet. És Mátyás király is Boszniába ment megmentésükre, meg akarván védeni Jajcát. Hallván, hogy a szultán onnan haza vonult, Mátyás király is hazatért, és így Jajca meghódítatlanul maradt.

/Egy gonosz fenyegetés valóra váltása./

Akkor Mohamed török szultán Negropontéba ment, amit már korábban említettünk, és elfoglalván kérte az acél vivóbotot, és amikor ez nem került elő, elrendelte, hogy mindenkinek törjék el a lábát, hogy teljesítse esküjét maradéktalanul.

XXXVI. fejezet

147. p. ... Miután a fent említett dolgokat megcselekedte, Mahomet szultán meghalt, és Konstantinápolyban temették el; két fiu maradt utána, Dzsem szultán és Bajazid.

XL. fejezet

167. p. A török hadrend

/A keresztények taktikai hibái./

Ilyen a pogányok alakzata normális csatában. A szultán nem megy sehová, hanem a janicsárok közt marad a csata végéig. Amikor a keresztény sereg ilyen pogány haderő ellen vonul, mint pl. amikor a dicső emlékezetű Ulászló király Várnához ment, velük szemben szekértáborban helyezkedik el, bekerítve magát, a szekerek közt van a gyalogság, a jobb- és balszáron a lovasság; ezért a keresztény lovasság mindig túlsúlyban van a pogányokéhoz képest; de aztán feláldozzák magukat meggondolatlanul megrohamozva a szultán kíséreit. Így tékozta el erőit János vajda Rigómezőnél: miután legyőzte a

169. p. lovasságot, megrohamozta a testőrséget. Ezért jól meg kell jegyezni: ha valaki tervszerű ütközetet akar vívni a szultánnal, az előbb említettektől eltérő tervet kell készíteni.

/A török gyengéje./

És így Isten segítségével döntő vereséget mérhet rájuk, mert nekik is vannak gyengéik, melyekről maguk sem tudnak, de én ismerem őket, mert megfigyeltem és megértettem: gyalogságuk képtelen sokáig a csatamezőn maradni, mert nem készülnek fel hosszú kitartásra abban a hiedelemben, hogy mindig úgy fog eldőlni számukra a dolog, mint korábban.

Egy másik bizonyosság az, hogy ha egyszer a szultáni janicsárokat döntően megverték, és odavesztek, a szultán többé

nem tud erőre kapni, hogy bárhol is ellen tudjon állni a keresztényeknek, mert az általa leigázott keresztény országok mind fellázadnának ellene, és minden bizonnyal a tengeren túlra kergetnék.

Még van egy fogyatékoságuk: ha a keresztények megverik gyalogságukat, és nem rohannak neki hanyatt-homlok a janicsároknak, hanem égő nyilakat lönek hátulról a tevék közé, az ott lévő állatállomány megrémül a tüztől, pánikszerűen rohanni kezd, ezáltal legázolja és felmorzsolja a gyalogságot; a másik oldalról és a szekerekről ágyuzni kell rájuk. A török soha nem jönne rá: én kipróbáltam egyetlen tevével, nyomoztak, de nem tudták meg, ki tette, és ez Havasalföldön történt.

XLI. fejezet

171. p. A szervezettségről: hogyan kell dolgait intéznie annak, aki a török ellen akar harcolni; mert a szervezettség a második erő és lényeg

/A könnyűség előnyei./

Kerülni kell a nehéz fegyverzet, nagy ijjak és súlyos hajtógépek használatát. A török jól van szervezve; üldözés előtt könnyen elmenekül, de előle nem lehet menekülni. Lovai könnyűek és gyorsak, míg a keresztényeké nem bírják a súlyos fegyverzetet. Visszavonulni nem szégyen.

/Tatár taktika./

A tatárok taktikája hasonló a törökéhez. Nem engedik bekeríteni magukat, hanem frontális harcra kényszerítik az ellenfelet. Bátrak, lovaik gyorsak, fegyverzetük azonos a tö-

173. p. rökével. Ezért gyakran legyőzik a törököt. A keresztények viszont nem, mert engedik, hogy a török átkarolja őket, és a szárnyak felől támadjon.

/A török taktika./

A török nem az emberekre, hanem az ellenség lovaira összpontosít. A nehéz lovas egyedül képtelen felülni a lovára, ha elszakad szolgáitól.

/A király vezető szerepe./

A király legyen a gyalogság között, de legyen vele több száz lovas is. Állásaiból csak a végszükség esetén mozduljon ki. Kerülje a megsebesülést, mert ez végzetes lehet a seregre. Az urak védjék a királyt, mint szemük fényét, és szükségtelenül ne engedjék harcba.

/A király futárai./

Legyen mellette több tucat válogatott lovas, akik a csapatokat harcba viszik. A futárok ide-oda közlekedjenek, hogy a király mindenről tudjon.

175. p. Higgye az ellenség, hogy a király mindenütt ott van. Rémhír, hogy a török sereg végtelen nagy.

XLII. fejezet

177. p. A török portyázók /kozákok/ és viselkedésük

A portyázók neve akanlye /özönlők/. A záporhoz hasonlítanak. Magukkal sodornak mindent. De támadásuk nem tart soká. Mindent elpusztítanak. Önkéntesek: a megélhetésükért harcolnak. Másik nevük gogmary /pásztorok/: lovat tenyésztnek, hogy azon harcolhassanak. Sem parancsot, sem fizetést

nem kapnak. Amelyikük nem akar hadba vonulni, a zsákmány feléért kölcsön adja a lovát. De ha nincs zsákmány, abba is belenyugszanak. A foglyokat eladják, kivéve a fiukat. Ezeket a szultán váltja meg magának. Parancsnokaik neve Dandi-alar.

/A török vajdák./

A keresztényekkel szomszédos vidékekre a szultán vajdákat nevez ki: a szendrői vajda segítője a kruseváci; a magyarok és románok ellen a nikápolyi és segítője a bodonyi vajda; a horvátok és szlovének ellen a felső-boszniai és segítője a sithnicai vajda.

179. p. Minden tartományban hasonló a szervezés...

Ezek a vajdák vagy szandzsákbégek irányítják tartományukat. A hitetlenek elleni rablóvállalkozásokhoz a szultán ad engedélyt futárai révén. Ekkor köréje gyűlnek a portyázók.

/Két ló./

Az akindzsinek két lova van: egyiken ül, a másikat vezeti. Hadi vállalkozásnál a gyorsabbra ülnek, a másikat hátrahagyják. Ezekre külön örök vigyáznak 8 lovanként egy aranyért. Dob indítja őket csatába, melynek talambas a neve. Dobszóra rohamra indulnak: mindegyik elől akar haladni. Az elesett embereket és lovakat otthagyták. Gyilkolnak, gyujtogatnak, rabolnak.

/Zsákmányolás./

A vajda egy kis sátrat veret, és itt várja be őket, több száz válogatott lovasa van. A portyázók hozzák mindenfelől a zsákmányt. Ezt tovább küldik. Aki késve érkezik vissza,

181. p. ott marad a vajdával. Csapatokat alakítanak, és lassan nyomulnak tovább várva az ellenséget. Ha az üldözők erősek, megfutnak, ha kell, foglyaikat leölik, hogy ne akadályozzák a menekülést.

/A török sebezhetősége./

Csak nehéz hegyi terepen, nagy víz mellett vagy mocsaras helyen lehet elbánni velük. Fosztogatás közben kisebb erőkkel is megsemmisíthetők. Egy elszánt kis csapat a vajda táborára is rátörhet, és megfutamíthatja.

XLIII. fejezet

183. p. A sarachorik /zsoldosok/

Ezek is önkéntes lovasok. Ha a szultánt megtámadják, kihirdeteti a városokban, hogy aki zsoldot akar, kaphat. Ekkor a portyázók hozzálovagolnak, és lovanként 4 napra egy aranyat kapnak. Ilyenkor nem önkéntes portyázó a nevük, hanem sarachori. Fizetést havonta kapnak, és rövid ideig szolgálnak. Fegyverzetük kard, pajzs, lándzsa, puska. Páncélja nincs mindegyiknek. Ha már nincs rájuk szüksége, a szultán szélnek ereszti őket. Kb. 20 000-en vannak.

XLIV. fejezet

183. p. Martalócok és harcosok

A martalócok keresztények, főként a határvidékeken találhatók. Nyolc napra 1 arany zsoldot kapnak lovanként. Őket is havonta fizetik, de addig szolgálnak, amíg akarnak. Fegyverzetük azonos a sarachoriéval, de ha akarják, lehet több fegyverük is.

A vovnukok szintén keresztények, de zsoldot nem kapnak. A szultán emberei, az ő tartalék lovait vezetik. Mindkét csoport sok száz emberből áll.

XLV. fejezet

185. p. A török támadás megszervezése

/Felkészülés a támadásra./

A szultán kiméletlenül támadja a városokat és várakat, hogy mielőbb bevegye őket. Először a falakat löveti. Általános támadás előtt a legelőkről behozatja a lovakat és tevéket. Majd kitűzni a roham napját, többnyire péntekre. Majd kihirdetik a jutalmakat: aki elsőnek tüzi ki a falra a zászlót, szandzsákot kap, aki másodiknak megy utána, subassa rangot kap, aki harmadiknak, cseribasa lesz, a többiek meghatározott pénzösszeget kapnak és ráadásul ruhákat. Minden ígéretet teljesítenek, még ha a bevétel nem is sikerül.

/A támadás előestéje./

Este kihirdetik a serégben, hogy gyujtsanak fagygyugyertyákat. Olyan ez, mint az égen elszórt csillagok. Éjjel és másnap reggel készülődnek az ostromra egész estig.

/A roham/

Este megindulnak a város ellen csendben minden irányból a sáncok felé. Rőzséből sövényt visznek maguk előtt, valamint erős létrákat, melyek mindkét oldalán lehet fel és lemászni. A janicsárok a falrészekhez mennek, és itt várnak napkeltéig. A tüzérek kezdik a tüzelést, s amikor a keresztények elbujnak az ágyutüz elől, gyorsan felmásznak a falon.

187. p. Ekkor kezdődik a csata. Állandó nyilzápor van, dobszó, csatkiáltások. A csata legfeljebb 2 óráig tart. Ha a keresztények átvészelik, a pogány elgyengül és visszavonul. A támadás nem tarthat délnél tovább, mert a muníció elfogy, az emberek kimerülnek, megsebesülnek, vagy meghalnak.

/Visszavonulás a város alól./

Látva az ostrom sikertelenségét a szultán elrendeli a visszavonulást, elvontatja az ágyukat, a többi felszerelést, és szekerekre rakatja. Felszedik a sebesülteket, és elviteti őket. Maga ott marad estig, s csak ekkor távozik sergével, nehogy a védők szidalmazzák. Mindig állít hátvédelmet, nehogy az erődből bosszuszomjasan rátörjenek. Ezért az erődbelieknek nagyon ügyelniük kell a kitörésnél.

Sikeres védelem esetén az erődnak hosszú ideig nem kell újabb támadástól tartania. A rokkantak a szultántól halálukig ellátmányt kapnak.

XLVI. fejezet

189. p. A török uralom alatti kereszténységről

/Mindent büntetnek./

A keresztényeket gyauroknak nevezik. A szultán tulajdonát képezik, aki pontosan számon tartja őket. Évente 40 aspre adót fizetnek neki, törökül akcsát, amelyből 40 ér 1 aranyat. Sok százezer folyik be ebből a szultánnak évente. Akik pénzt keresnek, évi két aranyat fizetnek, kivéve a nőket és a gyerekeket. Egyéb adók is befolyanak kincstárába a tenger-ről, szárazföldről és az ezüstmányákból. E keresztények uraiknak /thümererler/ a szultáni adók felét fizetik, továbbá adnak gabonaféléket és robotot, de más adót nem fizetnek sem a szultánnak, sem uraiknak.

Amikor a szultáni sereg vonul, senki sem mer a gabonaföldön átgázolni vagy bármit ellenszolgáltatás nélkül elvenni. Egy csirke elvételeért már lefejezés jár. A szultán parancsára a keresztények több ezer állatot és lovat tartoznak küldeni élelemhordásra. Ha ezeket eladják, megkapják az árukat. A szultán az árat a Murád alattira rögzítette.

/Szigoru igazságszolgáltatás./

Egy asszony bevádolt egy katonát, hogy fizetés nélkül tejet vett el tőle, és megitta az uton. Murád elfogatta, és felvágta a hasát azzal, hogy ha a gyomrában tej van, pusztuljon, ha nincs, ugyanez történjék a nővel. Szegény katona elvesztette életét, a nő pedig a tejet.

XLVII. fejezet

191. p. A török terjeszkedés

A török szüntelenül terjeszkedik, ahogy a tenger is mindig hullámzik. Ha az egyik oldalon nyugodt, a másikon a partot ostromolja. A folyók édes vize beömlik a tengerbe, és elveszti ihatóságát. Ilyen a török is: soha sincs békén, ha valahol békét köt, másutt támadásba kezd. A népet rabszijra fűzik, s aki nem tud járni, azt leölik. Ez évente többször bekövetkezik, felkerekednek és elhurcolnak több ezer keresztényt. Ezek azután beleolvadnak, mint a folyók a tengerbe. Elhagyják hitüket, pogánnyá lesznek. Az ilyenek rosszabbak, mint a született mohamedánok. Ők is hozzájárulnak a török terjeszkedéshez. Egyesek közül már leszolgálták katonaidejüket, mások most szolgálnak, a harmadik csoport az ujonc. Az önkéntes áttérők száma nagy.

XLVIII. fejezet

195. p. A török szultán megjelenése az udvarban

Kétszer egy héten mutatkozik udvara előtt. Az udvaroncok tőle távol körben állnak. A külföldi követek is eljönnek átadni az ajándékaikat. Ezután csak akkor jelennek meg, ha hivatják őket. Ha a szultán elmulasztja a kihallgatást, megindul a pletyka, hogy valami történt vele.

XLIX. fejezet

195. p. A szultán nevei

Bujuk bég	=	nagyur
Honker	=	fejedelem
Mire	=	hatalom
Szultán	=	császár
Han	=	az országok ura
Otman ogli	=	Otman fia
Padisah	=	mindenki felett álló ...

XL. fejezet

236. p. A fejedelmek egységéről

A magyar és cseh, valamint a lengyel király édestestvérek. Isten büntetése lenne, ha nem tudnának egységesen fellépni a török ellen. István oláh vajda Kilia és Belgorod ura, amig ezek birtokában vannak, pajzsként védi Lengyelországot. Amig Belgrád a magyar királyé, Magyarország biztonságban van. Négy folyó a védőbástyája, a Duna, a Száva, a Dráva és a Tisza. Az ország kulcsa Belgrád, melyre különös gondot kell viselni. Ha a királyok egyesülnek, felszabadíthatják a kereszténységet.

A dicső emlékezetű Mátyás király nem így tett: elhanyagolta a pogányokat, és a keresztényekkel hadakozott. Sajnos, a dicső emlékezetű szentatya, /II./ Pál és Frigyes császár szintén közrejátszott ebben, mert háborurá ösztönözték Mátyás királyt a csehek ellen. Mátyás eretneknek nyilvánította őket, de nem tudván leigázni őket, a császár és Ausztria

ellen fordult. A török ezt kihasználva mindenfelé terjeszkedett. A néhai Mátyás emléke pedig eloszlott, mint a harangszó. Mindenható Isten, segítsd a hithű keresztényeket a gaz pogányok ellen, hogy kisöpörhessék őket, ámen.

15-65/1984.
.....bksz.

Tárgy: Pelsőczy Györgyi
doktori szigorlata,
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Szántó Imre elvtársnak
egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Pelsőczy Györgyi: Egy janicsák visszaemlékezései .....

.....
című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1984. dec.12. ....

.....
Anderle Ádám
dékánhelyettes

A kiadmány hiteles: 1

.....
főelőadó

Kapták: Dr.Szántó Imre prof. .

Dr.Anderle Ádám tszv.docens
.....társbíró